

NAŠE ŘEČ

ROČNÍK II.

ČÍSLO 10.

JOSEF ZUBATÝ:

ODPOVÍDATI NA NĚCO — K NĚČEMU.

Zdá se, že se někteří spisovatelé vyhýbají vazbě slovesa *odpovídati* s předložkou *na* a raději kladou předložku *k*: bezpochyby se jim tato druhá vazba zdá správnější, protože je vzdálenější německé vazby *auf etwas antworten*. Tato obava je zbytečná; vazba s předložkou *na* je obvyklá již v nejstarší době, nalézáme ji na př. i v polštině (*odpowiedzieć na co*) i v ruštině (*otvētit' na čto*). I vazba druhá, s předložkou *k*, je stará; obecnější je však jako dnes i v starší době vazba první.

Ale není docela jedno, kterou z obou těchto vazeb volíme: v starší době nalézáme přece rozdíl, ovšem ne důsledně zachovávaný.

K něčemu odpovědět (nebo *odpovědět*: obojího tvaru neurčitého způsobu, s *i* i s *ě*, odedávna se užívalo) se říkalo, kde se chtělo naznačiti, že mezi otázkou a odpovědí je skutečný vnitřní vztah, že odpověď vysvětluje věcnou nejasnost v otázce naznačenou. Proto nalézáme vazbu tuto zejména, kde je řeč o odpovědi k výčítkám, k obviňování něčím, k výpovědem protivníkovým u soudu atp. Korintští se ptali sv. Pavla po některých věcech týkajících se manželství, a on jim odpovídá v 7. hl. 1. listu. Slova svého překladu («s strany pak toho, o čemž jste mi psali, dobrét by bylo...») vykládají Bratří větou «o čemž jste mi pak psali, k tomuť vám toto odpovídám.» V 3. hl. 2. knihy Královské (2. Sam.) čteme o různici mezi Izbozetem a Abnerem; Izbozet vyčítá Abnerovi, proč vešel k ženině jeho otce Saula, načež se Abner rozhněvá a vyčítá mu dobrodiní, jež prokázal domu Saulovu i Izbozetovi samému proti Davidovi, a projevuje vůli pomoci nyní Davidovi: «a (Izbozet) nemohl k tomu nic více odpovědět Abnerovi, proto že se ho bál». Všehrd vykládá: «Žádný původ není zavázán pohnanému k žádné žalobě odpovídati, dokudž o svou při konec

nevezme«; a radí obžalovanému »ne ke všemu, což žalobník mluví, odpovídati«. Kde jde spíše o *obsah* odpovědi než o pouhé vypravování, že se někdo ptal a druhý mu odpovídal, jest podle toho na místě užití vazby *odpovídati k něčemu*; na otázku může býti i dána odpověď, která není odpovědí *k otázce*. Také o odpovědech na otázky bezvýznamné sotva by byli naši předkové řekli, že bylo »k otázkám« odpovídáno; ani na př., kde by se vypravovalo o něčí řeči nebo o něčím listě, aniž by byla zmínka o tom, čeho se řeč nebo list týkají.

V takovýchto případech je na místě předložka *na*. Na př.: »psal jsem bratrovi, ale on mi na mé psaní ani neodpověděl«; »ptal jsem se ho, bude-li doma, a on mi na mou otázku odpověděl, že sám ještě neví«, nebo »že musí někam odejítí« atp. Kristus se ptal zákonníků a farizeů »sluší-li v sobotu uzdravovati?« Když mlčeli, nemocného uzdravil a ptal se znova: »Či z vás osel aneb vůl upadl by do studnice, a ne ihned by ho vytáhl v den sobotní?« »I nemohli jemu na to odpovědítí« (Luk. 14, 6). »A chtěl-li by se hádati s ním (člověk s Bohem), nemohl by jemu odpovědítí ani na jedno z tisíce slov« (Job 9, 3). Ale nalézáme často předložku *na* také, kde jde o odpověď nepochybně věcnou, kde by mohla býti i předložka *k*. Sv. Pavel má odpovídati proti žalobě Židů před vladařem cesarejským a počíná těmito slovy: »Od mnohých let věda tebe býti soudcím národu tomuto představeným, s lepší myslí *k tomu*, což se mne dotýče, odpovídati budu, poněvadž ty můžeš to věděti, že není tomu dní více než dvanácte, jakž jsem přišel do Jeruzaléma, abych se modlil, a aniž mne nalezli v chrámě s někým se hádajícího, ... ani v školách, ani v městě« (Skutk. 24, 10). Ale brzy po tom (26, 2) čteme v téže bibli Kralické zase slova apoštolova: »*Na všechny ty věci, z kterýchž mne viní Židé, králi Agrippe, za šťastného se počítám, že dnes před tebou odpovídati mám...*« Předložkou *na* vyjadřujeme příčinnou souvislost mezi otázkou a odpovědí (nebylo by odpovědi, kdyby nebylo otázky): *chce-li* Čech mimo to naznačiti, že jest mezi otázkou a odpovědí i skutečná vnitřní souvislost obsahová, může to učiniti předložkou *k*.

Z toho plyne ovšem naučení, že lze všude mluvit o *odpovědi na něco*, ale *odpovídati k něčemu* že bychom místo toho měli říkati jen, kde jde o skutečnou věcnou souvislost mezi otázkou a odpovědí.

Odpovědětí, odpovídati není jediné sloveso této významové skupiny. Máme, vlastně skoro již jen mívali jsme také sloveso *odpsati, odpisovati* s významem »listem odpovídati«, ale skoro jsme mu již odvykli proto, že Němci týmiž slovy Antwort, antworten

vyjadřují odpověď ústní i písemní. Nepravím, že bychom měli vždy a všude, kde je řeč o odpovědi písemní («odpis» tomu říkali naši předkové jedním slovem), říkati jen *odepsati*, *odpisovati*, že by «odpověď» mohla býti jen ústní, protože »pověděti, povídati« říkáme skoro jen o ústním sdílení: i v Kralické bibli jsme viděli sloveso *odpovídati* o odpovědi písemní. Ale tak docela bychom na jadrná a zřetelná slova *odepsati*, *odpisovati* (a třeba i *odpis*) přece jen neměli zapomínati. Vazba jejich je přirozeně stejná s vazbou slov *odpověděti*, *odpovídati*, *odpověď*; ale mám po ruce jen doklady s předložkou *na*, jež jistě i zde byla obecnější. Tak na př. »neumiemť na to nic jistého odepsati« Arch. Č. 16, 16 (1493), »jakž mi odpisuješ na mé psanie...« t. 21, 427 (1495), »na ten list měli jsme odpis pohotově« (v Korandově »Manuálu« 7b).*

Místo *odpověděti*, *odpovídati* možno užítí také prostě sloves *říci*, *říkati* (a tak místo *odepsati*, *odpisovati* také prostě *psáti*): v řeči nemusí býti vždy vše výslovně vyjádřeno, co jest obsaženo v představě, nemusí se tedy na př. výslovně říkati jedním slovem, že projev ústní nebo písemní jest odpovědí na něčí projev dřívější. I zde očekáváme vazby stejné; a také je nalézáme. O pouhé posloupnosti řeči užíváme vazby s předložkou *na*: vypravujeme na př., jak jsme někomu domlouvali a pokračujeme »on na to řekl«, »on na to neřekl a ani b a odešel«. Docela stejně se vyjadřujeme také, nejde-li o odpověď na předchozí projev, nýbrž na nějaký skutek: můžeme na př. stejně říci, že někdo někomu učinil něco nepříjemného, »a on na to neřekl nic a odešel«; v moravské písni praví děvče »synečkovi«, který přestal k ní choditi, »já sem zkázala jinýmo, nevím, co na to řekneš« (Sušil 323). I předložku *k* nalézáme na př. u Jungmanna z Komenského »co k tomu říkáš« (t. j. »jaké jest tvé mínění o tom«); v Letopisích čteme »mistr Jan Pašek z Vratu podal toho na obojí obce, co k tomu říkají« (418, k r. 1518), podobně »nuže, páni obecní, co k tomu pravíte« (t. 372, k r. 1514). Obecnější vazba je s pouhým 3. pádem: »co tomu říkáš«, »neviem tomu co říci« v rkp. Baworowském 72a, »hospodář to slyšel a tomu nic neřikal« Arch. Č. 26,

* My slova *odepsati*, *odpisovati* užíváme skoro jen v účetním názvosloví jako překladu německého »abschreiben« (dluhy odepsati atp.). Nelze proti tomu nic namítati: nějakého slova pro tento pojem potřebujeme a *odepsati* s významem »písmem odčiniti« je slovo dobře tvořené. V starší době *odepsati* znamenalo také »písemně odříci« (na př. rozepsaný sjezd byl odepsán u Skály 2, 115); *odepsati* koho čeho (nebo od čeho) bývalo také tolik, jako písemně od něčeho oddělití (na př. vydělití); *odepsati* se čeho pak se říkalo, když se někdo něčeho písemně odřekl.

438 (1518), a dnes by sotva kdo řekl »co k tomu říkáš«; zní to také po německu (*was sagst du dazu*), ale v staré době sotva to byl germanismus již proto, že je patrná souvislost mezi rčeními *odpovídati k čemu a říkati k čemu*. Vazba s pouhým 3. pádem jest původně asi něco podstatně jiného: užíváme jí také, kde jde nikoli o mínění o nějaké věci, nýbrž i o nějaké osobě. »Co mu říkáš?« tak se ptáme, chceme-li slyšeti, co druhá osoba o někom soudí; podobně čteme zase v rukopise Baworowském (77b): »znamenajete, které jest ctnější a každému podobnější (slušnější): »dobrýť jest« každému (t. j. o každém) řeci čili »zlý jest« povědieti«.*

Ve zprávách o schůzích sněmovních, sborových, spolkových a pod. čítáme dnes, že »N. N. mluvil (ujal se slova atp.) k nějakému návrhu, k něčí řeči, k nějaké věci«. Je to rčení, které u nás vzniklo podle německých vzorů: ale jak viděti z předešlého výkladu, nelze pochybovati, že se nijak nepřiči našemu starému způsobu mluvení. Takovéto věty pocházejí z nové doby, jsou svým významovým základem našemu citu bližší, a lépe tedy na nich vyciňujeme, co vlastně zde předložka *k* vyjadřuje: podle toho »odpovídáme k něčemu«, kde k řeči jiné osoby něco ze svého přidáváme, kdežto vazba »odpovídám na něco« vyjadřuje něco podobného, jako když se na sebe kladou věci, jež na sebe patří.

Nemusím vykládati, že stejně, jako *řici, říkati*, jsou možna s takovýmito vazbami i jiná slovesa podobného významu; nahoře jsme uvedli doklad se slovesem *praviti*. Ale nejsou tak v obyčeji, jako sloveso *řici, říkati*. A kde jde o příčinnou souvislost dvou dějů, lze se vyjadřovati předložkou *na*, i nejde-li o mluvené nebo psané projevy. Říkáme na př., udělal-li nám kdo nějaké bezpráví, »na to jsem ho žaloval«, »na to bych ho mohl žalovati«: ono bezpráví je příčinou žaloby, nebylo by žaloby, kdyby nebylo bezpráví. Stalo se mi někde něco nemilého, »na to« jsem vstal a odešel. Něco se děje »na můj rozkaz«, posloucháme »na slovo«. Podle Všehrdoва výkladu 4, 7, 1 nn. může, kdo nějaký statek kupuje nebo jinak přijímá, místo sebe k úřadu poslati někoho jiného; »a tomu, ktož tak do desk (zemských) na místě kupujícíeho přijímá, úředníci beze všech listův i svědkův na slova jeho toliko věrie a na jeho rčení ve dsky kladú, buď ktožkoli a jakýžkoli buď«. Zde se blíží výraz *na to* významem výrazu *po tom, potom*, ale jen blíží.

* Nemám za nemožné, že rčení »co tomu říkáš, co mu říkáš« souvisí se způsobem, jak vyjadřujeme pojmenování nějaké osoby nebo věci (říkají mu Karel, říkají tomu naběračka). I takováto rčení jsou stará. Jest ovšem mezi obojími rčeními rozdíl (ptáme se »co tomu říkáš«, ale »jak tomu říkají«): tento rozdíl však mohl vzniknouti teprv, když se jejich význam již byl rozšířil.

Znělo by jaksi kuse, po stránce významové neúplně, kdybychom, jde-li o příčinnou souvislost a chceme-li ji vyjádřit, řekli jenom »potom« (na př.: »N. N. mne nazval lhářem a potom jsem jej žaloval«): slovem »potom« vyjadřujeme pouhou časovou posloupnost, nikoli příčinnou souvislost. Ale nesprávné by ovšem bylo, kdybychom naopak pouhou časovou posloupnost vyjádřili výrazem »na to« (pak bychom ovšem spíše psali *nato*, jako píšeme *potom*): byl by to germanismus (něm. *darauf*), který s právem kárají snad všechny naše brusy (na př. »včera jsme byli na procházce a nato jsme šli do divadla«, místo »potom«).*

Říká se, že se něco stalo *na něčí rozkaz*, *přání* nebo *návrh*: také již bylo raděno, aby se místo toho říkalo *ķ něčímu rozkazu*, *přání* nebo *návrhu* a pod., a tak se také často říká i píše. Příčina jest, že se v němčině říká *auf Befehl*, *Geheiss*, *Wunsch*, *Antrag* atp. Že předložka *na* v takovýchto výrazech nesprávná není, vybral si čtenář jistě již i sám z celého tohoto výkladu; také se říkávalo i v staré době, že se stalo něco *na něčí rozkaz*, *na něčí rozkázání* (také na př. z *něčího rozkazu*, *něčím rozkazem* atp.). Ale ani předložka *ķ* zde není nesprávná; Gebauerův slovník má na př. (2, 4) staré doklady výrazů *ķ něčí prosbě*, *ķ rozkázání* atp.; ze Štítného na př. o služích, že »něrku k rozkázání, ale ku poručení a vezření oka (pohledu, znamení pohledem) skočie a patřie, co by chtěl pán«. Podstatného rozdílu významového mezi těmito rozličnými způsoby mluvení nevidět.

G. C. KŘIKAVA:

ROZŘEŠOVATI ČI ROZHŘEŠOVATI?

Pokud se pamatuji, odůvodňoval prof. dr. Skočdopole, že se má česky říkati *rozřešovati* místo *rozhrěšovati*, poněvadž latinské *absolvere*, *solvere* znamená řešiti, rozřešovati. A Rankův »Nový slovník kapesní jazyka českého i německého« uvádí vedle »rozhrěšiti« a »rozhrěšení« v závorce »rozřešiti« a »rozřešení«. Nemám po ruce pomůcek, abych se přesvědčil, jak se říkalo v staré češtině. Ale z důvodů, jež uvedu, mám za to, že záměna slova *rozřešovati* za slovo *rozhrěšovati* je zbytečná, ano i nesprávná.

* V slovenštině takových dokladů, v nichž děj nějaký je jaksi odpovědí na dřívější děj jiný, nalézt lze hojněji než v češtině. Na př.: »Milka zobudila sa na krik« (vzbudila se na křik; *Sobr. diela Svet. Hurbana Vajanského* 5, 54); »kde-tu ozýval sa brechot psov na hlas čerešňovej pol'nice« (štěkot psů na hlas třešňové trouby po nocného; t. 222). Říkáme-li o někom, že přišel jako na zavalanou, znamená to, že jeho příchod je jako odpovědí na naše volání.

1. Uvažme, že i v latině slova »solvere« a absolvere« nejsou úplně stejného významu, ač je toto odvozeno od onoho a bývají významu podobného.

Ve významu »platiti« užívá se »solvere« o věcech (solvere debita = platiti dluhy, solvere ad denarium = zaplatiti na halíř), absolvere o osobách (absolvere creditores = vyplatiti věřitele). Solvere znamená dále uvolniti, rozvázati, pak osvoboditi, zprostiti, zbaviti, absolvere však volným prohlásiti, osvobození oznámiti, viny zprostiti (capitis aliquem absolvere = trestu smrti někoho zprostiti, život někomu darovati). V přeneseném smysle se označuje slovem solvere, česky řešiti, nějaké uvolnění (aenigma, hádanku, podobně problema, úkol, na př. početní), kdežto absolvere znamená dokonati, naplniti (pensum absolvere = denní dílo dokonati). Též přídavná jména od těchto slov odvozená nejsou úplně stejného významu. Solutus znamená volný, svobodný, nevázaný, zaplacený, absolutus znamená za nevinného prohlášený, osvobozený nebo dokonalejší.

Ve spojení se slovem peccata (hříchy) neříká se solvere (řešiti), nýbrž absolvere (volným od hříchů, za zbavena hříchů někoho prohlásiti).

2. Uvažujme dále, že se v češtině mnohem častěji než v němčině nebo v latině vyjadřuje průvodní pojem pouhou předložkou. Na př. platiti za boty (když jsem je koupil), od bot (když jsem je dal spraviti), z bot (když jsem je měl vypůjčeny a majiteli jsem dal náhradu peněžitou). Nebo naorávati (oráním nadělati brázd k sázení bramborů), zaorávati (nasázené brambory v brázdách oráním zemí přikrývati, ručně zaseté obilí oráním zemí přikryti nebo pole s vyhynulým obilím oráním k jiné plodině připraviti), proorávati (zemí na brázdy zasázených bramborů s jedné strany, ob brázdu, přihozenou, také s druhé strany brázdy oráním přihrnovati, dělati brázdy na čisto), oborávati, oorávati (na hotových brázdách oráním zem k rostlině — bramborům, řepě — přihrnovati; někdy proorávati = oorávati), přeorávati (po sklizni bramborů pole orati, aby se paběrky mohly sebrati, strniště jednou orané po druhé orati), podorávati (oráním půdu k seti strojem připraviti), doorávati (orání ukončovati), zorati (na celém poli orbu provésti), uorávati a přiorávati (oráním meze nebo sousedního pole ubírat i k druhému poli přidávati).

Tak i předložkou »roz-« vyjadřujeme průvodní pojem jak při jménech, tak při slovesech.

Při jménech přídavných naznačujeme předložkou roz-, že vlastnost se vztahuje na všechny části, na př. rozmilý = ve všech částech

milý, docela milý, velice milý. Totéž značí roztomilý. Podobně roztodivný = ve všech částech divný, velice divný.

Při jménech *podstatných* naznačujeme časem předložkou *roz-*, že z *pojmu* není žádná část vyňata, že pojem není ničím omezen. Na př. praví se v národní písni: »Ach, Bože, Rozbože!« t. j. nekonečný Bože, neomezený Bože, nekonečně dokonalý Bože, Ty, v němž je všechno Bůh.

Při *slovesech* znamená předložka *roz-* *odloučení od sebe toho, co bylo pohromadě, rozpadnutí celku v části*, na př. rozdělit, rozptýlit, rozpadnouti se, rozvrhnouti, rozložit, rozloučiti, rozsadit, rozdvojit, rozšířit, rozbít, rozlít, rozsypat a pod. Někdy naznačuje předložka *roz-* u sloves *počátek nějakého stavu neb činnosti*, na př.: rozhněvat, rozzlobit, rozčilit, rozrušit, rozesmát a příslušná slovesa *zvrtná* na př. rozhněvat se a pod. Slovesům pak, jež vyjadřují *pojem »slučovati, pojiti«* dodává předložka *roz-* *opačného významu*: vázat — rozvázat, poutat — rozpoutat, t. j. vazby zbavit, pout zbavit.

K těmto slovesům můžeme připočítati také sloveso *rozhrěšovati*, t. j. hříchů zprošťovati, zbavovati, za zproštění hříchů prohlašovati. Rozdíl je ten, že hřešit je sloveso nepřechodné, kdežto vázat a poutat jsou slovesa přechodná. Že skutečné sloveso rozhrěšovati můžeme vzhledem na účinek předložky *roz-* přiřadit k slovesům rozvázati, rozpoutati, vysvítá z přičestí minulého trpného: rozvázán = vazby zbaven, rozpoután = pout zbaven, rozhrěšen = hříchů zbaven. Mimo to je v pojmu hříchů obsažen pojem pouta, ovšem morálního. Není k tomu třeba nějakých dogmatických výkladů, to nespadá v obor »Naší Řeči«. Stačí poukázat na výrok Písma sv.: »Cokoliv rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi«. Není tu řeč o rozvazování hmotném. Osvětluje se tím pojem slova »rozhrěšit«. Jako slovy rozvázati, rozpoutati naznačujeme uvolnění vazby, zproštění pout, tak slovem »rozhrěšovati« naznačujeme uvolnění, zproštění od hříchů.

3. Uvažujme konečně, že při překladech z cizí řeči nestačí překládati slovíčko za slovíčkem, nýbrž, že *jest třeba překládati celá úsloví* tak, jak vyžaduje duch jazyka, do něhož se překládá. A tu třeba jest poukázat na to, že slovo *rozhrěšovati* není překladem pouhého slova »absolvere«, nýbrž celého úsloví »absolvere a peccatis«. Říkáme-li někdy »rozhrěšovati od hříchů«, je to ovšem rčení nadbytečné, pleonasmus, ale což pak se s pleonasmy neshledáváme také v jiných řečech? Pleonasmus ten vysvětluje se přizpůsobením k zevnější formě latinské předlohy.

Z celé této rozpravy vyplývá, že slovo *rozhrěšovati* se dá docela přirozeně z ducha jazyka českého vysvětliti, kdežto slovo

»rozřešovati« je překladem nuceným, nepřírozeným a slovíčkářským. Je tedy dáti přednost slovesu »rozhrěšovati«.

Mohlo by se namítati, že latinské »absolvere« nemůže se překládati slovem »rozhrěšovati« ve spojení se slovy ab excommunicatione, a suspensione, ab interdicto, a censura.

Na to třeba odpověděti: 1. Správnost překladu z cizí řeči pranic netrpí, překládají-li se do češtiny úsloví vícečlenná se stejným členem základním *různým způsobem*, přeložím-li absolvere a peccatis slovem rozhrěšovati nebo pleonasticky rozhrěšovati od hříchů, a přeložím-li slovo absolvere ve spojení s ab excommunicatione atd. slovem zbaviti, zprostiti, osvoboditi někoho vyobcování atd. nebo sníti s někoho vyobcování, zrušiti něčí vyobcování atd. 2. Uváží-li se, že slovo *peccatum* v církevní latině neznamena pouze hřích (t. j. vinu, špatnost), nýbrž též *trest za hřích*, na př. v odpustkových formulích, kde se provedené odpuštění hříchů již předpokládá (»*indulgentiam plenariam et remissionem omnium peccatorum tibi concedo*« = uděluji ti plnomocné odpustky a odpuštění všech trestů za hříchy), a uváží-li se, že také všechny tresty církevní jsou v pojmání církve tresty za hřích, může se i v češtině slova »hřích« užívat v tomto rozšířeném smyslu, a pak se slovo »absolvere« může překládati slovem »rozhrěšiti« i ve spojení se slovy ab excommunicatione atd.« Tedy: absolvo te a censuris = rozhrěšuji tě od trestů církevních, ab excommunicatione = od vyobcování atd.

★

Přídavek redakce. Výklad, že rozhrěšiti vzniklo z původního rozřešiti, nalézáme po prvé u Hattaly (Srovn. mluvň. 148, Brus 49), dále u Miklosiche (Die christliche Terminologie der slav. Sprachen, v »Denkschriften« vídeňské Akademie z r. 1876, str. 46) a ve Frintově spise »Náboženské názvosloví československé« (1918) na str. 26. Kdyby byl tento výklad správný, vysvětlovali bychom (s Hattalou) tuto změnu lidovou etymologií, která původní rozřešiti, když se toto slovo stalo etymologicky nesrozumitelným proto, že řešiti se svými složeninami v původním hmotném významě zaniklo, spojila s rodinou slov *hřiech, hrěšiti* atd.

Staré, praslovanské slovo *řešiti* (asi »rozvazovati, uvolňovati« atp.) totiž v staré češtině známe z jediného bezpečného dokladu v Alexandreidě, zaručeného shodou rukopisu svatovítského s vídeňským zlomkem. Vypravuje se tu o divné »studnici« (prameni), jejíž voda ráno je horká, v poledne ledová, »a když slunce k hoře (k západu) spěší, opět se voda rozřeší, tu její horkosti přibude«: rozřešiti zde znamená asi »roztáti«. Je to zbytek zaniklého slova s významem omezeným, vztahujícím se k uvolňování zmrzlé vody.

Tak na př. také staré sloveso *pršeti*, které původně vyjadřovalo padání vůbec (v staré češtině mohly *pršeti* vlasy s hlavy, zuby z úst, listí a ovoce se stromu atd.; *pršel* také písek v přesýpacích hodinách, a proto posud říkáme, že vypršela hodina, vypršel čas), zúžilo se významem na padání deště: lze-li říci i dnes, že na př. *pršely* hubičky, nebo rány na někoho, není to zbytek starého širšího významu, nýbrž srovnání s deštěm. Sloveso *řešiti* atd., jež dnes čítáme a i slýcháme dosti často v řeči obecné s významem přeneseným, pochází teprv z doby Jungmannovy a bylo jako mnoho jiných slov dnes zobecnělých (jako *vzduch*, *objeviti*, *nuditi*, *snacha* a j.) přejato z jiných jazyků slovanských (zejména z ruštiny).

Změna původního znění *rozřešiti* v *rozhrěšiti* byla by se musila udáti před počátkem našeho písemnictví. Od nejstarších dob, z nichž toto slovo ze psaných památek známe (t. j. od 14. st.), nalézáme jen tvar *rozhrěšiti*, *rozhrěšiti* (anebo v starší době také *rozhrěšiti*, *rozhrěšiti*). Také polština, která toto slovo asi přejala od nás, má *rozgrzeszyć*, ne *rozrzeszyć*; i slovenština, kam se toto slovo asi také dostalo z Čech, má *rozhrěšil'*. Není nijak dokázáno, že by se změna ona skutečně byla stala; nám se to ani nezdá pravděpodobným, jednak z důvodů uvedených p. spisovatelem, jednak proto, že není nikde ani stopy tvaru *rozřešiti* v tomto církevním smysle. Někdy sice slýchati i výslovnost *rozřešiti*, ale nelze v ní hledati svědectví, že by to byl tvar původní: ve skupině *zhř* hlásky *h* prostě zaniká, jako na př. výrazy z *hřebenu*, s *hřebenem* zvláště v rychlejší řeči znívají *zřebenu*, *zřebenem*, i v ústech člověka, který jinak vyslovuje vždy jen *hřeben* atp. Ale i připustíme-li, že *rozhrěšiti* vzniklo ze staršího *rozřešiti*, neplyne z toho, že bychom tak měli dnes psáti. Co písemnictví české známe, vždy se psalo slovo toto s písmenem *h*; bylo by nerozumné, kdybychom chtěli napravovati změnu, — opakujeme, změnu nedokázanou! — která pochází při nejmenším z doby před 600 lety.

P O S U D K Y.

Gustav Af Geijerstam: *Moji hoši*. Kniha o krásném létě pro velké i malé. Ze švédštiny přeložil Gustav Pallas. Nakladatel Alois Koníček na Král. Vinohradech. R. 1918.

Svazek tento vydán s ilustracemi K. Šimůnka jako 2. číslo »Slunovratu«, knihovny pro mládež, pořádané Jaroslavem Petrbokem. Knížka uvádí nás na pobřeží mořské, kam se na leto odebrali rodiče devítiletého Oty a sedmiletého Jarky. Moře poskytuje zvláště vábné příležitosti k zajímavému pozorování a zaměstná-

vání dětí. I vypravuje se tu tónem místy žertovným, místy s povýšeným humorem, jindy vážně s básnickým nádechem, ale pořád roztomile, leckdy přímo rozkošně, v řadě kapitol, co všechno podnikali a jaké kousky prováděli jiným i sobě tito dva bratříci. Byli hodnější než Županův Pepánek nezdar, ale přece jen z téhož rodu. Jako dobře zvedené děti ochotně poslouchali rodičů, ale kde mohli, neposlechli a provedli svou.

Překladatale, jenž letos z Knuta Hamsuna přeložil knihu ponurých nálad starého člověka, žijícího už jen ve vzpomínkách a resignaci: Poslední radost (vyšla ve sbírce Zátíší, knihy srdce i ducha vydávané u B. M. Kliky v Praze), zvábil protichůdný spis švédského autora, proslulého líčením života maloměstského a venkovského, Moji hoši, čerpaný zase ze života dětského. Pochutná si na něm stejně mládež, jako dospělý čtenář; neboť mládí se svými naivními výstřelky i neukojitelným rozumbradstvím zůstává vždy milé a vyloudí úsměv i morousovi, zvláště je-li vypravování tak výstižné a přímo šito na 7—10leté mudrlanty, jako se to stalo v této knížce. P. překladatale, jak viděti, bedlivě naslouchal slohové zvláštnosti v hovoru a vypravování dětském, zachycoval jeho obraty, oblíbené výrazy a vůbec všechen způsob řeči, a snažil se, aby ani neobvyklým u dětí slovem, ani příliš spisovnými vazbami neporušil iluze dětského hovoru a obzoru.

Proto také připustil do překladu fráze a slova, kterých se v obecně mluvě užívá napořád, kterým však proto přece jen nelze přisouditi správnost, jako: zvyknouti si, býti zvyklý na něco (m. něčemu), obdivovati něco (m. obd. se čemu), člun byl rozhodně malý (m. najisto, naprosto malý) a p. Tiskové chyby jsme našli toliko, tyto: přísahati (m. přísahati) a týčiti (m. tyčiti). Jazyková bdělost p. překladatale — ač nevtíravá — jest mile patrná.

Gustav Pallas: *Studie ibsenská*. Zvláštní otisk z Osvěty, ročník 1918.

Formou plynou a poutavou autor probírá v této stati 1. Ibsena jako zralého myslitele a kritika, 2. Ibsena jako zralého umělce a 3. Červánky jeho večera. Jest to patrně ukázka z větší práce, která svědčí o důkladném studiu spisovatele miláčka. Není to však jen studie literární, nýbrž také filosofická a zvláště etická. Spisovatel procítil Ibsena, svůj život s ním spojil a vyvážil z jeho děl veliké poznatky řádů světa, Boha, lidí. Z každé stránky vane láskyplná pieta k velikému severanu. Takového prozpytování a přiblížení celého díla spisovatele duši a srdci čtenářů přáli bychom též básníkům našim. Pan spisovatel věnuje stejnou péči věci

jako formě. Jazyk je vybroušený, vyhýbá se co možná slohové abstraktnosti, jaká bývá oblíbena u filosofických prací, a jde za plastičností, které však jest na újmu, že se někdy povoluje uzda cizím slovům. Možno se právem těšiti na dílo celé. B.

Bedřich Konařík-Bečvan: *Judita*. Kresby z východní Moravy. Knižnice »Evy« svazek III. Olomouc 1917. Stran 125. Za 2.40 K.

V úhledné knížce nevelikého rozsahu jest spojeno 10 povídek, čerpaných většinou ze života valašského lidu, mimo první, po níž svazeček má jméno. V první polovici povídek převládá tendence mravokárná, zvláště protialkoholní, s náměty leckde dost drastickými po způsobu povídek kalendářových (vypravuje se na př., jak hospodská Maňáková léčila nenapravitelné opilce, namíchavši jim do kořalky splašků, zbylých po obmytí mrtvé žebračky, která se dobře třicet roků nemyla a p.). Teprve v druhé polovici povídek, z nichž spisovatel vyloučil zbarvení mravokárné, jsou kousky lepší jakosti, nestrojené a tendenčně nenakroucené, výstřižky ze života valašského, ač ani v nich kromě zbarvení nářečního není nic, v čem by se jevil zvláštní a osobitý ráz kraje a lidu. Průměrný, kalendářně šedivý, místy poněkud strojený jest i vypravovatelský způsob povídkářův, zpestřený tu a tam nějakým lokálně barvitějším výrazem (draněti, zababulený, šáření a p.); větší zájem se upoutává zase k povídkám druhé polovice, v nichž autor ustupuje do pozadí, přenechávaje slovo svým Valachům a Valaškám. Škoda jen, že se sám do jejich jadrných řečí víc nezaposlouchal a nevytěžil z nich větší zisk pro svůj jednotvárný, konvenční sloh tuctového spisovatele. Jeho jazyk nemá předností, nemá však také aspoň tolik hrubých jazykových chyb, jak u spisovatelů tohoto rázu bývá skoro pravidlem. Jeho chyby jsou chyby dnes většinou běžné, při nichž přitěžující okolností by mohlo býti, že právě pro jejich obvyklost bylo na ně v brusech i v »N. Ř.« často upozorňováno a že při jen dost malé pozornosti, věnované očistě jazyka, mohly a měly by se již pomalu vytráceti. »Pocuchaný, krátký vous (29), ani silný muž s dlouhým vousem« nebyl by o nic méně ušlechtilým, kdyby se změnil v prostší sice, ale najisto čestější pocuchané vousy a v silného muže s dlouhými vousy. Kdyby spisovatel věnoval trochu pozornosti třibení jazyka, jistě by ho už nenapadlo psáti »nikomu z přítomných ani nenapadlo (55), žádné z nich nenapadlo (100), nevzpomínal by otcovy nemoce (26), nýbrž nemoci, neplatil by peníze (27, 50), nýbrž penězi, byť to byl tvrdý kov, nepozvedal by proti nemilosrdnému kritikovi pěstě (64), nýbrž pěsti, nepsal by o táci (99), nýbrž o tácu, nemyslel by, že luka voní (20),

když přece *vonějí*, nechodil by s hlavou *svěšenou* (55), *nýbrž svěšenou*, netvrdil by o svých bližních, že *lhou* (23), když *nelžou*, a kdyby mu i *bylo* osmnáct let (ne však kdyby *měl* osmnáct let 14), nemohl by slaviti *osmnáctileté* narozeniny (12. m. *osmnácté*), protože by mu průběhem tak dlouhých narozenin bylo zatím 36. Také Pravidel pravopisných by si měli naši spisovatelé všimati podle Flajšhansova napomenutí ve »Kmeni«, když jim jejich jazykový důvtip a vzdělání samo nenapoví, že se *nuše* píše s dlouhým ů (nikoli *nuše* 62), protože souvisí s nositi, ale *ruměnný* s krátkým (nikoli *řuměnný* 49), poněvadž má týž kmen jako ruda, rudý a p., že slovo *jítřiti*, *rozjítřiti* nesouvisí se slovem jítro a píše se s dlouhým í (nikoli *jitřilo* se 64), kdežto *vztýčiti*, odvozené od slova tyč, se píše s krátkým y (nikoli *vztýčiti* 8, 68), že podle dosavad, pokavad, odtad, odevšad a p. musíme psáti *dosavadní* (nikoli *dosavádní* 56) a podle špíže (z něm. Speise) i *špižirna* (nikoli *spižirna* 17) atp. Kdo mnoho knížek sčítel (zčetl), je člověk *sčettlý* a budí úctu svou *sčettlostí* (nikoli *sečtělostí* 11), stalo-li se mu však čtení protivným, říkáme o něm, že se mu čtení *zprotivilo* (nikoli že se mu *zprotivělo* 80, protože zprotivěti, kdybychom slovesa toho užívali, znamenalo by samo, bez se, totéž co zprotiviti se). Hrdinka titulní povídky této knížky byla prý v nemocnici zvyklá na *obřady* (str. 9) při zaopatřování nemocných; žila patrně v Ostravě víc v německé společnosti a nebyla asi zvyklá výrazům českým; záhadnější jest, kde se žena pasekáře Surého naučila na Valaších říkati po Němcích, že zpověď neztratila u ní *na hrůze* (33) m. že *hrůzy nepozbyla*. Hospodská Maňáková, o níž spisovatel praví, že byla jindy *nešetrnou* a *hrubou* a *nebázlivou* (57), jistě by se tak sama o sobě nevyjádřila, i kdyby skutečně byla bývala jindy *nešetrná* a *hrubá* a bůh ví *jaká* ještě. Přišel-li Jakub Vojtík u lichváře o *hterousi* stovku (39), měl aspoň tu útechu, že snad věděl, která stovka to byla; hůře by bylo — a podle všeho bylo tomu tak — kdyby byl přišel u něho o *nějakou* stovku, neboť pak byla jeho škoda ovšem větší. Ale o takové »malichernosti« se náš průměrný český spisovatel málo stará. Jemu stačí, ukáže-li svou znalost jazyka na př. odstraňováním průzevu »*bojův* a *rozporů*«, třeba tu v dnešní výslovnosti žádného hiatu nebylo, a hojným užíváním záporového genitivu třeba i tam, kde ho žádný dobrý Čech neužije. Tak píše náš spisovatel na př. nejen »*ničeho* pěkného tam nezažijeme« (61) m. *nic*, ale také »ani *skvrnivky*, ani *neštovic* na nich se neukázalo (66), jakoby *nejmenšího* se nebylo událo (26), jen aby jí *ničeho* neušlo« (12) atp. Ba jeho péče o záporový genitiv jde tak daleko, že změnil v záporné větě 4. pád v 2. i po předložce, která má po sobě vždycky jen

4. pád, a napíše: »nemá pro *ničeho* zraku ani sluchu« (12). To už je dobrého přece jen příliš. E.

František Kopeček: *Světla utonulá*. Nákladem vlastním. Expedice: Šlépěje. V Jinošově, p. Náměšť nad Oslavou.

Zapadlý nadšenec krásy opěvuje tu prózou lásku, rozkoš, manželství, práci, samotu, duši, hvězdy, pravdu, přírodu. Povznáší čtenáře nad všední život, noří jej do hlubin citů, osvěžuje mysl v proudech křišťálné poesie. Mluva spisovatelova tu plyne hudebním tokem, jest průsycena novými obrazy, účinnými protiklady, působí očistně, jímá lahodně. Nemá v sobě nic hledaného, násilného. Skromný básník moravský dal tu svým dumám snivý výraz. Vkusná úprava vnější se zvyšuje důmyslným obrazem mistra Fr. Bílka. Jakub Deml místo úvodního slova má zde otřetěn dopis svůj Kopečkovi poslaný a odpověď Kopečkovu naň. Rovněž Bílkovi zde vytištěno posláni.

Česká prósa. Výbor statí k studiu české stilistiky a literatury. Uspořádal prof. dr. Frant. Tichý. Nákladem knihkupectví V. Machače v Berouně, 1918.

V knížce této shrnuto 24 ukázek od 23 spisovatelů, a to od Máchy, Němcové, Světlé, Nerudy, Jos. Durdíka, Třebízského, Zeyera, Čecha, Wintra, Hostinského, Jiráska, Vrchlického, Raisa, Šimáčka, F. X. Svobody, Jar. Vlčka, Al. a Vil. Mrštíka, Machara, Sovy, Šaldy, Ruž. Svobodové, Ot. Březiny a Vikt. Dyka.

O výběru lze se příti; někdo bude tu pohřešovati Palackého, jiný jiné historiky nebo literární dějepisce nebo romanopisce. Snad se někomu bude také zdáti, že jedna ukázka nestačí u některých mužů. Tak na př. Neruda má jinaký sloh ve svých feuilletonech nežli v životopisných a cestopisných statích, Sv. Čech jinakým se jeví v humoreskách nežli v cestopisech atd.

Ale to již jest údělem každého výboru, že zůstává mnohá přání nesplněna. Za to jednu zajímavost tento výbor má: možno v něm sledovati, jak se vyvíjel, tříbil a zdokonaloval jazyk, jak jím ten vládne těžce, onen hravě, jak kdo hřeší proti správnosti jazykové a jak kdo jí dbá. Co do obsahu ukázek nutno přiznati, že všude se chtěla vyloviti perlička, tak aby knížečka poskytla také cenné jádro. K rozmanitosti obsahové druží se také slohová: jsou tu dopisy, kritiky, rozbory a úvahy, povídky, charakteristiky, popisy a líčení. Snad by bylo mnohým čtenářům bývalo vítáno, kdyby se byl slovesný druh u každé ukázky označil. B.

DROBNOSTI.

ALSASY.

»Čistíme« Prahu od německých nápisů: měli bychom čistiti více, na př. i svou řeč. Jak ji máme znečištěnu germanismy uvnitř, dobře víme; ale i v povrchnostech je plna stop německého vlivu. Naše noviny se snaží správně vymycovatí německé tvary vlastních jmen místních i osobních: dávno jsme všichni přestali psáti anglický, ačkoli zde e místo latinského a má oporu v anglické výslovnosti a v anglickém pravopise slova England; píšeme také raději na př. Bolzano místo německého Bozen. Ale nejsme důslední.

Ervín Špindler před lety v »Nár. Listech« správně vykládal, že¹ bychom neměli po německu psáti Elsasy, Elsasko, elsaský, nýbrž Alsasy, Alsasko, alsaský, abychom se srovnali s původním jménem Alisatia, s franc. Alsace, s pol. Alsacya, Alzacya, alsacki, alzacki, s ruským Al'zacija, al'zatskij atd.; ale hlas jeho zůstal hlasem volajícího na poušti. Neměl by najítí cesty k našemu sluchu dnes, kdy Alsasy přestávají býti částí německé říše?

Sesterský kraj Alsaska, Lotrinky, Lotrinsko, můžeme snad jmenovati, jak jsme jej jmenovali posud. Je to jméno najisto původu germánského, po Karlovi Lotharovi II., který Lotrinky dostal údělem po otci Lotharovi I. Lothringen, Lotharingen znamená vlastně »Lotharovci, kraj Lotharoveců«; franc. jméno Lorraine je pozdější obměna lat. Lothari regnum (Lotharovo království). Naši předkové ovšem podle staršího tvaru německého říkali Lotarinky, Lotarinsko, lotarinský.

DÁVATI — PRODAVATI.

Čtenář »N. R.« se ptá, správně-li se říká dáti, dávatí u významě »prodati, prodávati«: zdá se mu, že by mohl nastati i nedorozumění, a lépe prý snad zrovna říci »prodati«.

Nedorozumění nezdá se nám možné proto, že tento význam slovesa dáti, dávatí mívá jen ve větách, kde se výslovně jmenuje cena: říkáme »zač to dáte, po čem to dáváte, jak to dáváte, dal statek za sto tisíc, dával vejce po koruně«. A jest i malý rozdíl mezi dáti a prodati: slovesem dáti, dávati naznačujeme spíše cenu, jaké prodavač žádá anebo za jakou se odhodlává prodati, kdežto sloveso prodati vyjadřuje sám prodej. Slovesa dáti, dávati o prodeji užíváme v hovoru denním a zdá se, že tak bývalo i v dobách minulých: slovníky mají doklady vlastně jen z mluvy obecné a z doby novější (od Dobrovského). Ale na př. již v staročeském překladě t. zv. »Gesta Romanorum« čteme o kupci (hl. 108.), který prodává císaři »tři múdrosti« (t. j. moudré rady); císař se ptá, »kterak mi každú múdrost dáš?«, odpověď pak zní: »Každú dám za tři sta zlatých.«

DRUH DRUHA.

Spisovatel velmi bystrý a duchaplný nedávno v popise čísi chůze napsal větu: »Krok jako krok, bez přestávky, plyně a bezpečně sleduje druh druhá«. Jest možná

psáti, že »kroky sledují druh druhá«? Druh druhá podle výkladu v »N. R.« II, 138 znamenalo původně asi »druhý druhého«, slovo druh v něm bylo jméno přídavné v tvaru neurčitém (jmenném); pak by ovšem, protože krok není pojem životný, mluvnická pravidla žádala, aby se s tvarem neživotným napsala nemožná věta »kroky sledují druh druh« (nesměli bychom na př. napsati, že někdo prodal usedlost, ale »dům sama si nechal«, místo »dům sám«). Ale, jak na onom místě bylo řečeno, slovu druh v onom rčení naši předkové pak rozuměli tak, že v něm viděli podstatné jméno s významem »společník«; proto se začalo také říkati na př. »druh družce nezabíjejte«, t. j. »druh druhá, jeden druhého nezabíjejte«. Z toho ovšem plyne, že výraz druh druhá byl pak možný jen, kde byla řeč o osobách: v dokladech Jungmannových a Gebauerových není ani jediný, kde by se tak mluvilo i na př. o zvířatech (doklad takový by byl ovšem možný na př. v bajce, kde si zvířata vedou po lidsku), neřku-li o věcech neživých. Kdo chce napodobiti starou češtinu, neměl by aspoň vymýšleti věcí, jimž by starý Čech nebyl rozuměl, jako jim nerozumí Čech dnešní. Snad p. spisovatel chtěl napsati, že kroky sledovaly jeden druhý, ale cítil, tak že nelze mluvit, protože nikdo by snadně nevyčítal, že »jeden« je l. p., »druhý« pak 4. p.; utekl se tedy k výrazu zastaralému. Ale není-li věta možná tak, aby byla srozumitelná, musí se hledati za ni náhrada jinak než výrazem nebo tvarem mluvnicky nesprávným. Vypravují-li o srážce dvou vozů na dráze, mohu říci, že jeden vjel na druhý, že se jeden roztříštil o druhý, ne však, chci-li mluvit zřetelně, že jeden vyrazil druhý z kolejí; a protože by bylo mluvnicky nesprávné, kdybych řekl, že »vyrazil jeden druhého« nebo »druh druhá« z kolejí, řeknu na př., že se jeden vůz anebo oba vozy vyšinuly. Kroky se mohly vystřídávati, mohly následovati jeden po druhém atd., nemusily se »sledovati«.

V témže vypravování čteme ještě jiný doklad podobného napravování nezřetelnosti mluvnickou nesprávností. Čteme tam o tom, jak se mladík z odlehlého města divil, když viděl kráčet neznámého cizince po opuštěném náměstí: »Údiv nezmizel s jeho rysů v zápětí po té, kdy se objevil...; nikoliv, nesl jej (ten údiv!) neporušena přes celé prostranství, nesl jej na své tváři neopotřebované, dychtivé... nesl jej jako bohatství, jež staví na odív«. Mluvnický správně by bylo »nesl údiv neporušen« anebo, nedbáme-li zanikající potřeby tvaru neurčitého, »nesl údiv neporušený«: údiv přece není jméno životné a přídavné jméno k němu slušející musí tedy míti tvar neživotný. Ale »neporušen« nezní zřetelně, protože by to mohl býti i l. pád a mohlo by se rozuměti, že mladík neporušen nesl ten údiv; je-li však znění věty se správným tvarem mluvnickým nezřetelné, mělo se to vše zase říci jinak. Vytýkáme tyto věci podrobněji, protože při žalostném úpadku jazykového citu u nás a při nedokonalých mluvnických vědomostech některých našich spisovatelů je možno, že i takovéto mluvnické nemožnosti najdou napodobitele. Posud jsme se smávali lidem, kteří v obchodním listě dovedou napsati »mějte nás omluvena«; není nemožno, že brzy budeme čísti ve velikonočním vypravování, jak Marie našly hrob Kristův »otevřena«.

JEDEN — DRUHÝ.

Nedávno (dne 4. listopadu) jsme čtli také zprávu o dvou plucích pýchoty, jež rumunská národní rada nabídla německo-rakouské vládě na potlačení rudých gard a k ochraně Vídně. »Pluky jsou z Bukoviny a druhý ze Sedmíhradska«. Rozumí někdo této větě, již se zpráva končí? Laskavého čtenáře, který by rád pochopil, jak druhý ze dvou pluků, které jsou z Bukoviny, může býti ze Sedmíhradska, upozorňujeme na prorocství vytištěné na str. 175 tohoto ročníku »N. Ř.«, jak »oprávcové« našeho ubohého jazyka brzy budou učit, že se místo »jeden seděl, druhý ležel« má říkati »seděl, druhý ležel«. Nebývá prý radno malovati čerta na zeď: ono prorocství se již plní, jak svědčí záhadná věta, která patrně v sobě tají smysl, že ty pluky jsou jeden z Bukoviny a druhý ze Sedmíhradska.

Jakých »oprav« se asi ještě náš ubohý jazyk dočká?

KU PŘÍKLADU — NA PŘÍKLAD.

Obojí tento výraz je správný: rozdíl jest jen ten, že se asi od 30 let raději psává na příklad, kdežto dříve se psávalo spíše ku příkladu. Stejně se říká na př. ke cti a chvále — na čest a chválu, k oslavě — na oslavu, k vysvětlení — na vysvětlení, ku prospěchu — na prospěch, ke škodě — na škodu atp. V starší době nalézáme doklady obojího způsobu; ovšem mívají obyčejně význam starší »na vzor, ke vzoru«. Tak na př. píše Štítný (v »Řečech neděních« 57a) »ten má vzat býti ku pravidlu a aby byl jiným ku příkladu, ješto (jenž) tělesným žádostem umřev živ jest duchovně«; ve smysle dnešním na př. Komenský (Theatrum univers, rerum 16, 9, ve vyd. brněnském 1, 122) »ku příkladu, kdyby kdo ... pozvedl sekeru svou ... a ona by spadla z topojiště« (pod. Informatorium 5, 6, vyd. brn. 4, 524); a v Evang. sv. Matouše s homiliemi ze 14. st. čteme věty »hada (Kristus) na příklad (za vzor) přivodí«, »smrt ... svatých jest dobrým na příklad« (157b, 159a). V lidu se dnes říká obyčejně ku příkladu.

Hus říkal také u příkladě, v příkladě; na př. »u příkladě (na příklad), když člověk rúbá dřevo, tehdy dieme ...« (Erb. 1, 30); »to řku v příkladě (podobnostím« (37); pod. 1, 82; 2, 152. Jinde zase čteme: »aby to rozumnější (srozumitelnější) bylo, povězme pod příkladem (v příkladě, v podobnostím)«, Ev. Mat. s Gom. 294a. Velešlavin také má výraz místo příkladu (= na příklad). Uvádíme to na doklad rozmanitosti způsobů mluvení s tímto podstatným jménem.

»NAŠE ŘEČ« A REMESLNÍ BRUSIČI.

Ovoce práce, kterou »N. Ř.« vynakládá na očistění a utvrzení mateřského jazyka, zraje velmi pomalu v mrazivém ovzduší nevšímavosti a netečnosti těch, k nimž se se svými výklady obrací. Výtky v recensích knih a výňatcích z denních listů i soustavné výklady a rozklady zůstávají většinou bez povšimnutí a omyly jednou, ba vícekrát odpravené vyrůstají jako hlavy pohádkové saně přes tu chvíli znovu a znovu. A nejsou to jen novináři se svým »horečným chvatem«, na nějž svedou kde co.

a básníci, kteří neznalost jazyka povyšují na právo a výsadu svého stavu, jsou to pohříchu leckdy i sami oprávcové jazyka, kteří po časopisech rozdávají poučení o různých věcech jazykové správnosti, přemílající namnoze jen potuchlé zrní různých brusů a oprávců a neznajíce nebo nedbajíce práce na jejich vlastním poli vykonané.

Dokladem této ledabylosti jest poslední Mluvnické patero v 25. seš. »Cesty« (ze dne 29. listopadu t. r.). Nejmenovaný odborník vykládá tu svým čtenářům podle omšelých receptů brusičských mezi jiným, že místo jak dlouho — tak dlouho užíváme slov pokud — potud, a místo jak mnoho — tak mnoho slov kolik — tolik. »Naše Reč« věnovala v 8. seš. (ze dne 1. října t. r.) právě těmto výrazům jak mnoho, jak dlouho atd. celý článek, v němž bylo prokázáno z živé řeči i ze staršího vývoje jazykového, že výrazy jak mnoho (tak mnoho) a jak dlouho (tak dlouho) není ani nutno, ba ani možno nahrazovati výrazy kolik (tolik) a pokud (potud), jednak proto, že výrazy tyto i ony jsou jazykově správné, jednak i z té příčiny, že jak mnoho není totéž co kolik a jak dlouho totéž co pokud. Pro koho, ptáme se, řeší se tyto otázky jazykové praxe, když ani odborný spisovatel, který vede jazykovou rubriku v časopise tak významném a tolik čteném, nepokládá za svou povinnost poučiti se sám o těchto věcech anebo, sám-li se poučil, nechává své čtenářstvo tápati v bludu vyvráceném a odbytém? Tomu se říká poučovati čtenářstvo o správnosti jazykové?

Podle toho jsou i jiné výklady Patera. Místo udělati chybu na př. máme přý říkati chybiti. Co je na tom nesprávného, řeknu-li, že jsem udělal chybu? Mohli-li staří Čechové dělati pokání, křik, křivdu, drahotu a p. (a vedle toho se káti, křičeti, křivditi atd.), proč bychom také my nemohli někdy udělati chybu a jindy chybiti? A jak se vyjádřiti, máme-li na mysli určitou chybu, na př. kdo udělal tuhleť chybu? nebo chci napravití chybu, kterou jsem udělal?

O výraze jedná se o.. vykládá autor Patera tak zmateně, že ve čtenáři musí vzniknouti domněnka, jakoby jedná se o to byl výraz načisto špatný a jako by se vůbec nesmělo říkati o něco (se 4. pádem), nýbrž jen o něčem (s 6. pádem). Ale jednati o něco jest vazba dobrá a stará; jednávalo se v Čechách odedávna o pokoj, o spravedlnost, o důležitou věc, o krále atp. (aby se to, oč jednáno, stalo skutkem) a jednávalo se také o pokoji, o důležité věci atd., která již skutkem byla. Můžeme tedy říkati s dobrým svědomím jedná se o tom i jedná se o to, jde-li o skutečné jednání. Chyba vězí jinde, ne ve vazbě, nýbrž v tom, že výrazu jedná se o to užíváme podle němčiny i v takových případech, kde neběží o jednání, nýbrž když chceme vyjádřiti, že je něco v sázce (na př. jedná se mu o život m. jde, běží), že na něčem záleží a p. (na př. o to se tu nejedná m. o to tu nejde, neběží).

Káže-li pisatel Patera vazbu »jsem hotov vám věc odevzdati« (za níž nabízí »jsem ochoten, připraven«) není si patrně — ač filolog(?) — vědom, že potírá a zamítá právě původní a nejvlastnější význam slova hotov, který by našel v neščetných starých dokladech a v nejrůznějších vazbách (hotov k čemu, hotov s inf., hotov s aby atd.) dosvědčený v kterémkoli našem slovníku.

Neznáme autora Patera; podotýkáme jen tolik, že by se vážná věc očisty jazykové takovým rukám svěřovati neměla.

NOVÉ KAZY.

Čtli jsme nedávno slovo: b o k o b o k; to je pravopisná nestvůra, zbytečně totiž přibližování, aby se věc vyjádřila jedním slovem, ač se toho dosáhlo pouze písmem. — Statek z e m s k o d e s k o v ý, jest věc našim předkům neznámá. Měli »statky zapísané v deškách zemských« anebo stručně deskové statky. — Kolikrát jsme čtli teď obrat »učiniti kořist« místo prostého »ukořistiti«! — Dívky se umlouvaly mezi sebou: »Nevšímejte se ho už m. spr. si; tak zvláště Pražané rádi mluví, matouce si 3. a 4. pád zájmen osobních. — V novinách jsme čtli také záhlaví »R u s k o - n ě m e c k é d o r o z u m o v á n í«. V tom nadpise je nový tvar (dorozumování), prozrazující naprostý nedostatek citění jazykového, jeť (do)rozumování odvozeno od rozumovati, jako toto slovo od jména rozum; tu však má býti mluveno o dorozumění, a ježto třeba utvořiti tvar opakovací, nutno říci d o r o z u m í v á n í. — Jinde se čtlo, »že se mu jeho žena oběsila«. I ta věta ukazuje nedostatek citu jazykového; my totiž často vztahy přivlastňovací vyjadřujeme třetím pádem, ale pak ovšem netřeba již zájmen přísvojovacích. — Na venku každý řekne: tak žena prý mu umřela (ovšem jeho žena, nemohlo by se jinak říci mu). Užívá-li kdo obou zájmen, činí tak jen vlivem jazyka cizího a rušivě působí na náš jazyk. — »S u d o k u r e k v s u d ě s i m ů ž e k a ž d ý s á m v y p ě s t o v a t i«. Čech česky myslící a cítící je užaslý nad tímto »sudem v sudě«; jest to bezmyslenkovitý překlad a patrně se chce říci: sud okurek nałożených, tedy: každý si může vypěstovati (tolik) okurek na jeden sud (do jednoho sudu). — V jednom ústavě viděli jsme návěští »k o u ř e n í se i z d e z a p o v í d á k o u ř i t i«. Je vidno, že tu užito podstatného jména kouření pod vlivem němčiny. V češtině ho netřeba, je lépe psáti: I z d e s e z a p o v í d á k o u ř i t i. — Rečníci říkávají: Klobouk dolů před takovým..., ale v češtině nedáváme klobouk dolů, nýbrž smekáme. Tedy: S m e k n ě m e p ř e d t a k o v ý m h r d i n o u. — Zbytečně se psává »zvláštní otisk z časopisu«; stačíť jen »otisk«, (a ještě lépe: Otřštěno je...). — Nevím, co znamená (jak jsem četl v jedněch novinách) »d v ě s k r o m n ě u b r a n é d í v k y«, proto jdu raději dále k »r o k y t e n s k ý m b a h n e m«; což pak naši novináři nevědí, že rokytno je bahnisko? — Pěkně se kterému z nich povedla věta: »s p o r p a n s k é s p o s l a n e c k o u s n ě m o v n o u v N ě m e c k u«. Jelikož náš slovosled je v podstatě psychologický, jak se podle představ členové větní vybarvují (nikoli logický), působí věta komicky (jako by nějaká panská měla spor se sněmovnou); vidno, že je nutno říci: spor sněmovny panské se sněmovnou posáneckou neb aspoň: s posáneckou. — Vybral jsem tu jen některé ukázky ze svých zápisek, abych doložil svou lítost, že se tak bezmyslenkovitě píše a cit jazykový tak nemilosrdně a lehkomyšlně ubíjí.

Hc.

PISTOLE a BAMBITKA.

Slovo p i s t o l e s nepatrnými rozdíly nalézáme skoro ve všech jazycích evropských (angl., něm. Pistole, frc. dnes ob. pistolet, rus. pistol'et, pol. pistol i pistolet, sloven. také pištol a t d.). Obyčejně se vykládá ze jména starého zbrojářského města Pistoia (v staré době Pistorium, Pistoria) v Itálii, kde se prý první pistole vyráběly;

u nás se hledává souvislost se slovem píšťala. Tento druhý výklad není nemožný, ale k jeho odůvodnění bylo by potřeba znáti podrobněji dějiny předmětu i jeho pojmenování, než je známe dnes. Píšťalami v 15. st. opravdu bývaly jmenovány nějaké pušky, jak se zdá, menšího druhu. R. 1467 na př. píše král Jiří Bořitovi z Martinic, aby jeho lidé »s vozy, píšťalami, motykami i jinými vojenskými potřebami... všickni se shledali, dále neprodlévajíc« (Arch. Č. 5, 302), r. 1468 se ptá purkrabí helsenburský pána, »má-li některého pacholka hodného, ježto by s píšťalami uměl střéleti« (t. 7, 351), Židek píše, že morní hlízy, »kterými (Bůh) lučí (střílí) na lidi, jsú místo kulek a píšťal« (91), Letopisy (369, k r. 1514) znají »ty píšťaly dlouhé, jimiž střelí holuby a ptáky«. Také píšťadly (anebo spíše píšťadly) byly asi tytéž zbraně nazývány; v »Naučení ke králi Vladislavovi« (Vyb. 2, 1000 n.) čteme: »což bude u vojšťe píšťal a šípuov, k každému vozu mají dvě píšťadle býti šikovány, dvě libře prachu, kopa kulek a dvě kopě šípuov«. Střelná zbraň, která se kladla na vozy, neměla svého vlastního podkladu, z níž se střelily »kulky«, byla asi menších rozměrů, a když se rozšířily »ručnice« (pušky, jež se nosily v rukou), jméno menšího druhu starých pušek mohlo se přenášeti i na menší »ručnice« (s děly na ptáky se jistě nechodilo). Je-li slovo *pistole* tohoto původu, což za nepochybné míti nelze, musili bychom se domnívati, že slovo píšťala přešlo do ciziny a zase se k nám vrátilo ve znění v cizině změněném (jako stará česká slova bič, pečeť bývají časem vyslovována po německu jako pajč, pečoft).

Slovo *bambitka* je přetvořeno ze staršího panditka, banditka, a toto znění zase souvisí se slovem bandit (z vlaš. *bandito*, což patří k slovesu *bandire*, střítat. *bannire*, franc. *bannir* »vypověděti«, které zase pochází z něm. *Bann*, *bannen*). Pistole, čili »zrádné ručnice, ručničky«, jak se jim u nás říkávalo, byly zbraně zákeřné, protože se snadno daly skryti pod šatem, a podle starých našich Letopisů (368 n. k r. 1514) byly zapovídaný, jako jsou zapověděny dnes střeň zbraně kratší než jest ustanoveno. Mikuláš Dačický z Heslova píše v Pamětech (I, 201): »zrádné, tajné ručničky, jimž panditky od zrádných morděruov, tak řečených pandituov přezděli, jsou zapověděny«. Znění *bambitka* je z novější doby (Jungmann má doklad z Kramerie) a vzniklo snahou zvukomalebnou nebo přichýlením k slovům *bíti*, *bitka*.

Křísiti slovo píšťaa nelze: vznikala by jím směšná nedorozumění, a ani nevíme, říkalo-li se tak kdy opravdu pistolím. *Bambitka* je snad výtvar jednotlivcův, aspoň nevíme, že by se tak někde říkalo v mluvě lidové; zní také toto slovo poněkud po loupežnicku, a českého původu není. Nejlépe je říkati *pistole*, jak se u nás v souhlase s jinými zeměmi evropskými dávno říká v živé mluvě i v písemnictví.

»PRO« A »SKRZE« V MODLITBÁCH.

V obřadních knihách katolické církve končí se modlitby, jimiž se modlíci obrací k Bohu Otci, slovy: »Per Christum Dominum nostrum«, nebo: »Per Dominum nostrum Jesum Christum«... atd. Předložky *per* užívá se také v litaniích, na př.: »Per adventum tuum, libera nos Domine!« i v jiných prosbách na př.: »Per sanctam ovacem tuam redemisti mundum«. V českých překadech se v starší době na těchto místech objevuje předložka »s k r z e«, v úřední agendě (*Manuale rituum*)

církevní provincie pražské z r. 1873 je všude na těch místech psáno »pro«, o diecésním zpěvníku královéhradeckém »Oltáři« je však opět zavedeno »skrze«. Proč asi zaměněna byla předložka pro za předložku skrze, a co je správné?

Nevidím jiné příčiny, nežli upřílišenou horlivost, aby v českém textu nebylo germanismů. Poněvadž latinská předložka per přeložena v němčině předložkou durch: »Durch Christum unseren Herrn«, »durch Deine Ankunft«, zdálo se asi býti germanismem pořadateům agendy z r. 1873, kdyby se překládalo: »Skrze Krista Pána našeho«, »skrze příchod Svůj vysvobod nás, Pane!« Jenže ta horlivost nebyla na místě.

Správné je však skrze.

Předložkou skrze neoznačuje se pouze osobní prostředník, na př.: »Zlého člověka tresce Bůh skrze horšího« (Gebauer-Ertl § 788), nýbrž též věcný prostředek, na př. »mluvil skrze hlásnou troubu« (tamže) = prostřednictvím hlásné trouby, »stieti... hlavu pýchy skrze meč pokory«, »lože života zlého skrze pokání odehnúti (odstraniti)« Gesta Rom. hl. 80. V písmě svatém nazývá se Kristus často prostředníkem (mediator), a tedy důvod lexikální (latinské per = skrze, nikoliv pro, české pro = lat. propter) podepřen jest důvodem věcným. »Skrze Krista Pána našeho« je tedy správné.

Prostředek věcný nemusí býti pouze hmotný předmět, může to býti také nějaká činnost. Proto je správné také: »skrze příchod Svůj, vysvobod nás, Pane!« Ovšem je pravda, že prostředek (hlavně věcný) se vyjadřuje v nové češtině raději instrumentálem (Gebauer-Ertl tamže). Možno by tedy bylo také vyjadřovati se: »Příchodem Svým, vysvobod nás, Pane!« »svatým křížem svým svět jsi vykoupil«. Avšak tu třeba jest uvážiti, že starobylost dodává vážnosti. Má tedy býti zásadou: Starodávnejší formy modliteb a duchovních písní neměnit, pokud zůstávají formata srozumitelnou. Lépe jest tedy říkámeli: »Skrze příchod svůj vysvobod nás, Pane!«, »skrze svatý kříž Svůj svět jsi vykoupil«.

Předložka pro označuje příčinu, účel, důvod (Gebauer-Ertl § 785). V latině se tu klade propter. »Pro Krista Pána našeho« bylo by latinsky: »Propter Christum Dominum nostrum«, nikoliv. »per Christum Dominum nostrum«. »Pro Boha«, »pro Krista Pána« užívá se často při výkřicích úzkosti. Slyšel jsem kdysi, že starší duchovní správce, jemuž se ruce chvěly a jehož nohy trápil reumatismus, nechtěl se dáti při náboženském průvodu zastati kaplanem nebo katechetou, ale bylo třeba, aby ho mladší kněží při chůzi podporovali. A tu když končil modlitby klausulí (závěrkou): »Pro Krista Pána našeho«, na účastníky průvodu prý to působilo trapně; vidouc jeho stav chorobný, měli dojem, jako by to byly výkřiky úzkosti. Z toho je zřejmo, jak nesprávnost věcí může i nejvážnější úkony, jako jsou úkony náboženské, znevážniti, ano i zesměšniti.

Správné však se říká: »Pro svaté drahé rány, smiluj se nad námi!«, poněvadž tu předložka neoznačuje prostředku, nýbrž důvod, příčinu.

Nová agenda pražská z r. 1916 zavedla v klausulích modliteb opět předložku »skrze«, což jest velmi rozumné, poněvadž mluvnicky správné.

G. C. Křikava.

PROTO, ŽE..., ZA TO, ŽE...

Stává se, že obsah představy, jež by měla být podmětem, předmětem nebo příslovečným určením věty, vyjádří se větou vedlejší, k jejímuž obsahu se ve větě hlavní ukáže buď nějakým podstatným jménem významu obecného, samým nebo provázeným zájmenem, anebo středním tvarem zájmena ukazovacího; jde-li o podmět nebo předmět věty hlavní a neuznává-li mluvčí za potřebné ukázati k němu zájmenem středním, zájmeno se také vynechává. Říkáme na př. »zpráva (okolnost atp.), že nemůžeš přijeti, mne překvapila«, »to, že nepřijedeš, mne překvapuje«, »překvapuje mne, že nepřijedeš«; »toho jsem nečekal« anebo »nečekal jsem, že se mi tak odměníš«; »z té okolnosti (z toho), že nepřijedeš, mohla by ti vzejít škoda«; »(toho), že bys nemohl přijeti, se neobávám«; »o tom, že nepřijedeš, slyšel jsem teprv později«; »zůstali jsme na tom, že přijedeš« atp. Věta vedlejší má obvyčejně spojku *že* (v němčině obvyčejně *daß*).

Tohoto způsobu jsou také souvětí, jejichž příčinný poměr se u nás vyjadřuje slovy *proto, že...* anebo *protože...*, *za to, že...*; *protože* píšeme i vyslovujeme jako jediné slovo, kde představa příčiny není v naší mysli tak v popředí, aby mělo být i ní ukázáno již ve větě hlavní, jinak se klade *proto, že...*, v písmě i ve výslovnosti slova dvě, rozdělená mezi větu hlavní a vedlejší (žák byl trestán *proto, že* se vzpouzel — *protože* se vzpouzel). Němčina naše *protože* vyjadřuje pouhým *weil*, naše *proto, že* také dvěma slovy: *darum* (*deshalb*), *weil*. Ale jsme tak otrocky oddáni vlivu němčiny, že i zde ji napodobíme: kdežto čeština podle svědectví starších správných dob i za samostatným *proto* má míti *že* (*proto, že...*), vyhledáváme místo *že* nějaké slovo, které je co možná nejvěrnějším překladem německého *weil*. Asi před 30—50 lety bylo v obyčeji říkati »*proto, poněvadž...*« (a bývalo to i náležitě káráno), ale dnes se tak již bohudík málo píše; zato nyní skoro denně čítáme v novinách věty jako »zaznamenáváme tuto zprávu jako nezaručenou *proto*, ježto tento pramen nebývá spolehlivý«. Tak se v staré době nikdy nepsal, lid tak nikde nemluví: proč se máme stále a stále opíčiti jen po němčině?

Čtli jsme nedávno již také o trestu »za to, ježto« se stalo to a to; tak bylo napsáno zase jen *proto, že* Němec (vedle *dafür, daß*) říci může a v předloze místa, o němž mluvíme, asi také napsal »*dafür, weil*«. Toto spojení dnes ještě i Čechu jazyka méně dbalému zní cize: ale bojíme se, že zdomácní, jako nyní již zdomácníuje »*proto, ježto...*« a kde jaká jiná podobná neřest. »*Proto, jeikož*« snad ještě nikdo nenapsal; ale i toho se dočkáme, přebudeme-li tyto strašné doby.

Někdy místo pouhého *proto* jest příčinný poměr vyjádřen předložkovým spojením podstatného jména příčinnost určitěji naznačujícího. Říká se tak zvláště často z té příčiny, pro tu příčinu, anebo raději (*protože* příčina je slovo žijící v ústech lidu a *proto* ovšem méně vznešené) z toho důvodu. Nejsou to způsoby mluvení samy sebou nesprávné, ale jistě bychom jimi tak neplýtvali, kdyby nám netkvěl na mysli německý vzor »aus dem Grunde«. I zde vedlejší věta má míti spojku *že*: slyšíme-li a čítáme-li časem »z té příčiny (z toho důvodu), poně-

vadž . . . , ježto . . . , jelikož . . . », anebo zde dokonce i »z toho důvodu, protože . . .«, je to zbytečná a nečeská mnohohlavnost, které by nebylo, kdyby Němec neřikal raději »aus dem Grunde, weil. . .« než »daß«.

»VĚŽE ZE SLONOVÝCH KOSTÍ« ČI »VĚŽE ZE SLONOVÉ KOSTI«

Ve starších modlicích knížkách bývá v litanii loretánské prosba: »Věže ze slonov^ov^é k^ost^í, oroduj za nás!« V novějších modlicích knížkách, na př. též v úředním zpěvníku diecése královéhradecké »Oltáři«, bývá místo toho »věže ze slonov^ých k^ost^í«.

Je ta změna správná? Či není v tom rozdíl?

Prosba ta je překladem latinského: »turre eburnea, ora pro nobis«. Slovo eburnea je přídavné jméno ženského rodu, utvořené od podstatného jména ebur. Slovo ebur neoznačuje kosti sloních či slonových vůbec (ossa elephantis, ossa elephantina), nýbrž má význam zvláštní, označuje látku sloních klů, z níž se zhotovují drahocenné předměty. Česky se to slovo překládá: slonová kost, sloň, slonovina. Poněvadž jméno slonovina označuje též jistou nemoc (elephantiasis, druh malomocenství), a jméno sloň je zastaralé, je nejlepší překlad »slonová kost«. »Turre eburnea« je tedy česky: »věže ze slonové kosti«.

G. C. Kříkava.

VOJENSKÁ STRAVA.

Přítel našeho časopisu poslal nám z pole český letáček, kterým vojenská správa upozorňovala české vojáčky na nebezpečnost tuberkulósy. Péče, věnovaná českému jazyku v tomto třístránkovém překladě německého »Merkblattu«, jest malou ukázkou toho, jaké přízni se těšil ten ubohý český jazyk u vojenských pánů a co všechno musil snést český člověk za to, že mu bylo dovoleno prolévat krev za širší vlast. »Tuberkule«, praví se v letáku, »jest nejvíce rozšířená nemoc a je nakažlivá. Nakažení stává se nejčastěji výhozem. Kapky výhazu se rozptýlí při kašlání do vzduchu. Nadýchá-li se tento vzduch od osob v okolí, mohou ti rovněž tímto onemocněti. Volné plavání v bytech nechť každý zanechá. Kde nejsou žádné plivátka, ať se upotřebí kapesník. Světlo, vzduch, čistota a silná zdravá jsou chránicí prostředky proti mnohým nemocím a vzláště proti plicní tuberkulii. Zabraňte zdvihnutí prachu při zametání. Je účelné, prach vlhce otřítí. Vlchké piliny hodí se ku zametání podlahy. Nevezměte do úst od jiných již nakouřené dýmky, doutníky neb cigaretty. Chování v rodině: K tomu účeli jest třeba, by jste věděli, že děti nejsnáze tuberkulii onemocnějí. Stěhujete-li si (po souchoťinářích), pak nechte byt tento důkladně vyčistiti. Každopádně není přípustno, by (nemocní) s dětmi v jedné posteli spali. Oni nechť používají svůj vlastní soubor jídelní a utíradlo. Uposlechnete-li tyto poučení, pak přispějete k tomu, že sebe a vaše příslušníky před tuberkulii zachráníte«. Ubozí vojáci! Jako do nich cpali a lili různé pokrmové náhražky od černé kávy až do toho bukovinského tabáku, tak je krmili i takovouto náhražkovou češtinou.

kteřá je paskvilem skutečné češtiny. Nic by se člověk nedivil, kdyby byli naši čeští vojáci dostávali »tu tuberkuli« i z ní.

ZPOVÍDATI, SLYŠETI ZPOVĚĎ.

V novější době dočísti se lze častěji v náboženských pojednáních výrazu: »slyšel jejích (jeho, její) zpověď«, v tom smysle, kde Němec užívá výrazu »Beicht hören«. Kdo tak česky píše neb mluví, nemyslí česky, nýbrž překládá otrocky doslovně úsloví německé. Česky se říká správně z p o v í d a t i. Kněz, zpovědník je (ho, ji) zpovídal (naznačuje-li se trvání činnosti) nebo vyzpovídal (naznačuje-li se ukončení činnosti). »Slyšel z p o v ě ě d« znamená v češtině, že někdo, na př. stoje blízko u zpovědnice, slyšel slova, jimiž se druhý zpovědníkovi zpovídal příliš hlasitě. Tento pojem by Němec vyjádřil slovy »Beicht abhören«. (Jemand hat eines anderen Beicht abgehört). Sovo »zpovídati« zahrnuje v sobě vedlejší pojem »dátí rozhřešení«, není-li tento pojem další souvislosti řeči vyloučen. Chci-li naznačiti, že zpovědník poslouchal slova zpovědi, ale rozhřešení z jakékoliv příčiny nedal, vyjádřím se buď: »vyslechl jeho zpověď« (vedlejší pojem není tu zahrnut), nebo »zpovídal ho« (činnost ještě neukončena), »ale nedal mu rozhřešení« (vedlejší pojem je tu výslovně vyloučen). Mluvím-li správně v duchu české řeči, nemohu říci: »vyzpovídal ho, ale nedal mu rozhřešení«, poněvadž tvar »vyzpovídal« naznačuje ukončení činnosti, a tím zahrnuje vedlejší pojem (dal mu rozhřešení). Pravím-li: »zpovídal ho (ji), ale nevyzpovídal«, naznačuji tím, že nastala nějaká překážka, dříve než zpovědník činnost ukončil, dříve než dal rozhřešení, na př. raněn byl ve zpovědnici mrtvicí, zachvácen trvalou mdlobou, omráčen a pod.

G. C. Křikava.

HOVORNA.

Z tábořské spořitelny dostali jsme tyto dotazy:

1. Až posud nemohl jsem nikde najíti, jak se má správně psáti tvar dokonaného děje slovesa »účtovat«, nyní v našich peněžních kruzích tak častého: s'uší psáti súčtováno či zúčtováno?

2. Bylo by velmi žádoucí, kdybyste v některém čísle uvedli, zdali jsou správně odvozeniny toho slova: vyúčtovatí (vyúčtovali jsme to na směnkách), zaúčtovatí (v deníku), ba i proúčtovatí něco začíná se hojně ujímati. Spořitelní a peněžní úředníci vůbec budou Vám velice vděční za laskavé poučení.

Odpovídáme na dotaz 1. V úředních Pravidlech českého pravopisu, vydaných školním knihoskladem, se uvádí způsob psaní: súčtovatí. Na druhý dotaz nemůžeme dáti určité odpovědi. Není v tom jednoty. Místo vyúčtovatí užívají v některých ústavech peněžních: účtovatí ve prospěch, dluhem, na vrub můj, Váš atd. Místo zaúčtovatí užívají starého zapsati (do účtu) v deníku. Proúčtovatí by mohlo znamenati (»chybným« účtováním se přivéstí do škody« (jako prohráti, prodělati, prosouditi a p.).

Od starého vlastence dochází nás trpký stesk, jaké knihy matička Praha posílá na venek pro mládež. V jisté obrázkové knize pro děti nedávno vydané píše se k obrázku vlka: postavou a velikostí; má do špice vybíhající tlamu; vlci byli rozšířeni — vyhubeni. — O polárním medvědu se píše: přes tyto vlastnosti jeho (m. své); napadá lidé (m. lidi) a p. Žádáme svých čtenářů, aby proti takovým knihám přímo u nakladatele se ohrazovali. My ovšem rádi uvítáme každé upozornění na takové hyždění naší mateřštiny.

LISTÁRNA.

Panu dr. M. v Chr. Nauky a duch ruských bolševiků nazýváme česky, jak správně usuzujete, bolševictvím. Slova toho se také v některých novinách našich již od prvopočátku užívá; bolševismus jest hybridní slovo, které přešlo do novin našich z novin německých a snad i ze záliby v těch rozličných -ismech. Francouzský vtip utvořil na posměch té zálibě v -ismech i slovo je m'en fichisme (je m'en fiche == kašlu na to).

Panu A. K. v Nové Pace. 1. Sloveso lháti nepatří ke vzoru bráti, nýbrž ke vzoru tesati. Tvar teoreticky správný, ve starší češtině shodně s jinými jazyky slovanskými dosvědčený, jest v 1. os. lžu, v 3. os. lžou (n. lži, lží). Od 15. stol. se ujímají ve spis. češtině tvary lhu a lhou, novotvary vzniklé analogicky podle mohu, mohou. V novější době byly však tvary původní lžu, lžou, shodné dnes zároveň i s výslovností obecnou, vlivem mluvnice (Gebauerovy) zase obnoveny. Byl o té věci výklad a spor ve »Věstníku čes. profesorů« 1904, str. 282. — 2. O tvarech zařazen — zařaděn bylo pojednáno v »N. Ř.« II, str. 13. — 3. Tvary zapověděn, vypověděn jsou tvary mluvnicky správné právě tak jako věděn (nikoli vězení) od věděti, bylo mu pověděno od pověděti, vyzvěděn od vyzvěděti, předpověděn a p., a jako tvary se zdloženou příponou, zapovědino a p. Tvary zapovězen, vypovězen vznikly podle Gebauerova výkladu tím způsobem, že za spis. zapověděti a p. má jazyk obecný tvar zapovědít, který sváděl k tomu, aby se přičestí trpné tvořilo podle vzoru hodit — hozen. Pokud tedy jazyk spisovný má na výběr mezi tvary zapověděn — zapovězen, drží se ovšem tvaru mluvnicky správnějšího. — 4. Že se v obecné výslovnosti říká hřiště nebo psiště, jest věc známá a nikdo o ní nepochybuje. Příčina tohoto prodlužování neleží ovšem v dvouslabičnosti těchto slov, neboť v ob. jazyce se vyslovuje také hnojště, bičště, strniště a p. Poněvadž však v spis. jazyce zachováváme jako v jiných případech kvantitu původní a píšeme hnojště, bičště, strniště (n. strnisko) a p., píšeme ovšem také hřiště a psiště. Také místní jméno Hřiště píše Sedláček v Místopisném slovníku historickém (str. 295), odchýlně od staršího svého psaní v Hradech (II, 200), s krátkým i.

★

REJSTŘÍK

K II. ROČNÍKU „NAŠÍ ŘEČI“.

SESTAVIL V. ERTL.

Slova a rčení chybná jsou vytištěna písmem proloženým. Čslice s hvězdičkami značí stránky, kde jest o věci výklad obšírnější; číslice v závorkách (I, 35) udávají stránky I. ročníku Naší Řeči, kde byla o téže věci zmínka nebo výklad obšírnější. — Stránky 241 — 256 byly v druhém ročníku Naší Řeči očíslovány omylem 221 — 236 (po druhé); v rejstříku se uvádějí stránky správně (241 — 256).

ZKRÁCENINY:

a p. == a podobně;
básn. == výraz básnický;
č. == český, česky;
dial. == dialektický, nářeční;
franc. == francouzský;
han. == hanácký;
Hen. == M. Hennerová, posudek její knihy »Pod křídly«;
j., jedn. == jednotné číslo;
jm. == jméno;
lat. == latinský;
m. == místo;
míst. == místní;
mn., množ. == množné číslo;
mor. == moravský;
muž. == mužský rod;
MV. == Mater Verborum;
n. == nebo, (za číslicí) a následující;
něm. == německý, němčina;
nespr. == nesprávný, nesprávně;

ob. == obecný;
p. == pád;
podst. == podstatný;
přen. == přeneseně, ve významu přeneseném;
příd. == přídavný;
příp. == přípona;
pův. == původní, původně;
RK. == Rukopis královédvorský;
rus. == ruský;
RZ. == Rukopis zelenohorský;
slov. == slovenský;
spis. == spisovný, v jazyce spisovném;
spr. == správný, správně;
stč. == staročeský, v staré češtině;
stř. == střední rod;
v. (t.) == viz (toto);
val. == valašský;
zdrobn. == zdrobnělý;
žen. == ženský rod.

A

abeceda; které místo v ní mají slova
s cz, tsch, ch, ř 255

abstrakta a konkreta se při krácení
tvaru brána — branou nejší 253*

aby; abys se, abys si, spr. aby
ses, aby sis 29, 214, 273 (I, 301)

-ac srbochorv. (= č. -ec); Bukovac,
Šabac, 2. p. Bukovce (nespr. Bu-
kovace, Bukovaca), Šabce,
6. p. v Šabci (nespr. v Šaba-
cu) 117

-ách, koncovka 6. pádu, v. lokál
ajta v RK.

-ák, příp. zpodstatňující v hnědák a
p. 190 (I, 25, 65, 134)

akkord, spr. akord 141

akt nepřátelský, č. čin 182

akusativ absolutní: tatínek, hlavu
obnaženou, vedl maminku 146
(I, 181); akusativ po záporných slo-
vesech místo genitivu, v. genitiv zá-
porový

allej, spr. alej 147

-ální, nikoli -elní, v. t.

Alsasko, alsaský, Alsasy, nikoli EL
sasko 302

-ám, koncovka 3. pádu, v. dativ
analogické (obdobné) tvoření slov
45 n.*

anděl, pův. anjel, z lat. ange'us 120,
235, 255; 2. p. andě'a, 5. p. a n-
děli, spr. anděle 85 (I, 270)

ani; ani jednou 131; ani — ani, v.
jak — tak

aniž = ani ne-, a ne-; aniž by řekl
= ani by neřekl, a neřekl by; —
aniž (aniž by) bývá kladeno
chybně 1. na začátku vě-
ty, 2. za něm. ohne dass,
ohne zu, i když neznamená ani
ne, a ne; — aniž někoho po-
tkal, spr. aniž koho 87 n.*; —
aniž by m. aniž: aniž by si uvě-
domoval, spr. aniž si uvědomoval
52, 176 (I, 89, 309)

angrešt, č. srstka 182

apostrof: ty's, byl's, spr. tys, byls
176

-ař, -ář, příp. jmen značících řemes'ní-
ky a obchodníky (zvonář, truhlář),
ale i jiná zaměstnání (bruslař, sáň-
kař, houbař, lyžař) 95 (I, 297,
315)

arabeskový květ a květ arabesky 102

arcibiskup 236

archaismy v spis. češtině vlivem RKZ.
2*

archanděl, z lat. archange'us 236

archimédský bod 205

-ární, nikoli -érní, v. t.

aromatický 89

artikl, podle něm., stč. artikul, č.
kus 117

aspirace, č. snaha, tužba 184

-atý, příp. jmen příd. ramenatý, hla-
vatý a p. 104, 105

až na další, v. da'ší

B

-ba, příp. jmen podst., utvořených od
s'oves kmene zavřeného, hudba,
služba a p. 48 n.* (101)

báje v MV. 3

bakus, sněhulák 243

balvanně těžký, u Hen. 144

bambitka, z pův. panditka, banditka,
lépe pistole 307

barevně modré oči (blaufarbig), u
Hen. 144

Bareš a RKZ. 56*

barvínkové dojemné oči, u Hen. 143

bas; hloupé jako bas (han.) 20

básnický; četba básnická a četba bás-
ně 104, hovory básnické a hovory
básníků 106

bátí se; 3. mn. bojejí se (Furch),
spr. bojí se 141

baťoch, spr. batoh, batohu (ne ba-
ťochu), zdobn. batůžek, vojen-
ské pavouk, pabouk 240* (I, 27)

baviti se s něčím = míti s tím stá-
lou zábavu; jiné jest baviti se něčím
264

be-, předpona něm. = č. ob-, o-, jin-
dy poz 269

Bechyňe, jm. místní 255

bělena (mor.), běka, jm. krav 190

bělomodročervený 242

běloskvoucí 242

beránková víra 235

bérce, podst. jm. rodu střed., č. jedn.
(vzor moře) 159

Berta, z něm. Berta, brává se za Al-
bertina 119

Bertramka, jm. místní 190

běs 234

běsniti v RK. 3

bez dalšího, v. další; bez- a ne-,
předpony 160

bez cílný, lépe bez cíle 177

bezsný; bezsná noc = beze spánku
22, 104 (I, 269)

Bezovka, jm. místní 190

bezprostředně, spr. přímo 202
(I, 154, 278)

bezslabičný (podle rus. bezslož-
nyj), č. neslabičný 160

bezúmyslně, spr. nerad, nechtě
177

bezvadný spr. 158

bič, vulgárně pajč 307 (I, 149)

bičíště, spr. bičíště 187, 312

bidlen, bidleno (v tkalcovství), ze slo-
va bidlo 218

bílek 190

bílý; na bíle dni 139

binokl, z franc. binocle 117

biřmovati 235

biskup 235

bíti; bíte (Furch), spr. bijte 141

bivol (han.), bývol 20

bizarní, spr. bizarní 177

blahoděný v RK. 3

blahoslaviti 235

blahostný 274

blána, blanka v RK. 2

blatouch, ob. blaťouch 240

bližní 235

blud 234

bodrost v RK. 4

bodrý v MV. 4

bohatec 189

Bohdalec (něm. Bohdals), jm. místní
66

bojiště; 6. pád na bojištích
(Furch), spr. bojištích 141

bojovný; místo bojovné (stč.) = mí-
sto boje 99, 100

bokobok nespr. 306

Bolemír v RK. 3

Boleslav (= Boleslavův hrad), jméno
místní; 2. p. Boleslavě atd. podle
duše. (mimo 1. a 4. p.) 89, 159
boleti; abychom ji nezaboleli (u
Hen.), spr. abychom ji nezpůsobili
bolesti 146

bolševismus, spr. bolševictví 312

bolzanovský 31

Bor, jm. místní 66

bota, v nářečí bot (muž.) 158
 bouda, 2. p. množ. bud 254
 Bozen, spr. Bolzano, jm. místní 302
 boží; boží láska 99, 101, boží ztra-
 cení (stč.) 101, boží umučení
 105, bázeň boží 105 (I, 295)
 božský (čte se boský) 192
 bradlo, skalisko; nespr. bradla ka-
 menná 79
 bracháček 281
 brambor n. brambora 127
 bramborový; koš bramborový (= ma
 brambory) a koš brambor (=
 množství) 100
 brána, branou, bran, branám, branách,
 branami 233 n.*
 bráti; беру (nespr. б é ř u) 149, б é ř eš,
 б é ř e atd., častěji б е ř eš, б е ř e 119,
 160 (I, 96, 135, 249, 277, 308);
 берме n. б е ř ме 201
 bratří 235
 brázda; 6. p. v brázdách (stč. braz-
 dách) 254
 brázdit, brázděn 15
 brěskný v RK. 3
 brevíř, spr. breviář 253 (I, 296*)
 Březina, jm. místní 120
 Březná, jm. místní 120
 Březnice, jm. místní 256
 Brno, zdrobn. Brníčko, jm. místní 65
 Brod, zdrobn. Brodek, jm. místní 65
 bronz = स्प é ž, v. ř.
 Brtnice, zdrobn. Brtnička 65

bruskní, č. náhlý 178
 brutální, č. hrubý, krutý, surový
 250
 brzky, za starší brzce (z příd. brzký),
 podle česky, lidsky a p. 21
 brzo i brzy; starší brzo, brzy (od
 1545) podle brzky 21
 Bubny, do Buben 224
 Budějovice, zdrobn. Budějovičky, jm.
 místní 65
 budějovický, tvar spisovný 32
 budoucí čas: budu nésti a ponese 127
 budýn (u Pacovského), z pudding
 182
 Budyně, jm. místní 255
 bůh 234
 bujarost v RK. 3
 Buška, jm. ženské 210
 b' y j s t e, spr. byste 310 (I, 89, 270)
 b' y s e, b' y s i, spr. by ses, by sis
 114, 214
 bystrozraký 280
 byt; 6. p. v bytu, spr. v bytě 53
 býti; 1. os. sem, spr. jsem 141; jest
 (není) pravdou, spr. jest (ne-
 ní) pravda 53, 85 (I, 135); byl
 smělým, účast je závislou
 a p., spr. byl smělý, je závislá a
 p. 32, 151, 176, 202, 300 (I,
 90, 135, 150, 301); vlny jsou
 viděti, spr. jest viděti 250 (I, 61,
 108, 155); v. i zdáti se
 b' y v š í, v. ř.

C

cancorovat se (han.), toulati se 20
 carství dosaditi na trůn, spr. cara
 n. carství zavésti 246; v. i na-
 trůniti
 -ce, příp. jm. podstatných soudce, rád-
 ce a p.; jejich 2. p. množ. v. go-
 nitiv

cediti, cezen 14
 cena; za každou cenu, spr. stůj
 co stůj 179; — za žádnou
 cenu, spr. nikterak 52
 centrálný, spr. centrální 201; č.
 ústřední 279
 cesta; dáti od cesty 286; — mluviti

s cesty == blouzniti, mluvití ne-
smysly 219
cetechovský, kdo je z Cetechovic 32
-cí; příd. jm. s příp. -cí bývala bez
se, chvějící, toulající 24
cíditi, cíděn 14, 15
cihelná barva (stč.), barva cihel 103
cihlová barva, jakou mívají cihly;
cihlová stavba, z cihel 103
cikán (z cigán) 243
cín (od 15. stol.), stč. čistec 21
císařka, jm. hrušky 190
císařová (stč.), choť císařova 157
cítiti, cítěn (stč. cícen) 14, 15
citnost 275
citoslovce vybízející hý, prr a p. 284
n.*
cizí slova 126, 128, 159, 237, 238,
279 (I, 14, 23, 30, 52, 53, 146,
148, 149, 212); cizí slova u Frý-
deckého 205, u Střížovského 80,
u Susty 19, v hanáckém nářečí 21
I, 122), v novinách 87, 184, v

terminologii záloženské 25; jejich
účast na krácení vzoru brána —
branou 254

cizý (Furch), spr. cizí 141

co, ze čso 37; — co vztažné, pův.
o věcech a zvířatech neurčitých,
jménem podst. nevyjádřených; pře-
chází časem v nesklonné zájmeno
vztažné významu určitého, chléb,
co mu zbyl (v stč. též jež, ježto)
42 n.*; — co ve významu kolik,
jak mnoho 299; — měl tu co
dělati s ním, spr. měl činiti
179; měli co vytrpěti, spr.
mnoho vytrpěti 179; — zemský
co trestní soud, lépe jakožto 220
(I, 57, 87, 309)

coček, v. co

cročel (han.), crčeti 21

ctitel sestřin 101

ctítí (od čest, cti), ctěn 15

Cyril 281; v. i panáček

Č

č za š v slovech z němčiny přejatých
60 (I, 24)

-č; podst. jména s příponou -č krátkí
kmenovou samohlásku, udavač, sa-
zeč, palič 150

čárka spojovací v slovech složených
(mínění různá) 242, 280*

čas; čas míti, rčení spr., lépe však míti
kdy, pokdy 176, 177, 232 n.*
(I, 87, 90, 166); — tím časem i
tou dobou 158; svým časem (stč.
časem svým n. v svůj čas) == v
náležitou dobu, nikoli kdysi,
jednou; svého času (své doby)
== za svého času (kdy žil), ni-
koli (podle seiner Zeit) kdysi,
jednou 213*; — v krátkém ča-

se (= za krátko, za krátký čas)
je spr. 245

čáslavka, jm. hrušky 190

časoměříč (Frýdecký), přivrženec časo-
měrné prosodie 206

částka == částka peněžité (nikoli ob-
nos) 271*, v. i strana

čehý, čihý 252, 284 n.*

Čech, množ. č. Češi, spr. Čechové
276,

čechoslovácký (z něm. čecho-
slovakisch), spr. česko-slovenský
280

Čechoslovák, Čechoslováci
(z něm. die Čechoslovaken), lépe
Čechové a Slováci, Čechové se Slo-
váky 280*

čelistný, zdvižení, povržení čelistné (stč.) 97

čena m. čina (han.); měl čeno = měl co činiti 20

Čeněk, domácí tvar z Častolov n. Čáslav, brává se za Vincentius 119

černě se smršťující vlak (u Hen.) 145

černošský z černoch 192

černožlutý 242

čert 234

česáč, kdo česal vlnu, kramplář 217

česaná příze, spr. 217

českoněmecký a česko-německý (na př. slovník) 280, 281

český (z Čech, m. češský), českoat, ale češství 192; české vítězství a maďarská porážka 106

česnečka (česnekovica), česneková polévka 190

Čestmír n. Čmír v RK. 3

čeština; čeština veleslavínská a bratrská I; čeština J. Vrchlického (Šalda) 118; čeština právnická 212 n.*

četba 49 (I, 101); četba knihy, Jiráskova a č. Jiráskova 101

či (tázací); buď — či, spr. buď — nebo, anebo (rozlučovací) 203; či = nebo v RZ. 2

či 37; skloňuje se podle pěší: v čítkou, spr. v čích 150; — či a jehož 41

Čičovice Malé a Velké, jm. místní 65

čihý, v. čehý

činka n. činek, z něm. Schine 60, 128 (I, 23, 235)

činný; jsem činn, spr. činný 26

číslovky základní: dvacet čtyři roků, spr. dvacet čtyři roky n. čtyřicet let 147 (I, 314); řadové: r. 1621 = roku tisícího šestistého dvacátého prvního (jedenadvacátého) n. roku tisíc šest set dvacátého prvního (jedenadvacátého) 28 (I, 185); druhové: dvě přání, spr. dvoje přání 151 (I, 61)

číslovník (v textilnictví), Nummerwechsel 218

čistcování (stč.), cínování 21

čistec = 1. (stč.) cín, 2. (stč.) očistec, 3. bylina 21, 235

čistiti, čištění 14

čistotně známé zvuky (u Hen.) 145

čistý; čisté bláznovství, spr. učiněné, hotové, čiré 245

číš. (básn.), číše 80

čítankově po Nýřitzovsku moudrý (u Hen.) 145

člen neurčitý a slovo jeden 72 n., 106 n., 110 n.*; v. i jeden

člověk 235; množ. lidé, nespr. lidi 235, 250

Čmír, v. Čestmír

čniti; čnící, spr. čnějící 82

čtenáři Jiráskovi = ti, kdo ho čtou 101

čtení 235

čtverhranný 104

čtvrtiti, čtvrcen 14

čuměti (vulgární), hleděti 125

D

d zaniká mezi dvěma souhláskami, prázdný — prázný 243

Dadla, jm. ženské 210

dálava (básn.) 80

daleko; jak daleko, v. jak

dálný v RK. 3

další; bez dalšího (ohne weiteres), spr. beze všeho, ihned; až

na další (bis auf weiteres), spr.
až do dalšího opatření 249 (I,
61)

dáma, 7. p. dámou 254

Daňkovka, Daňkova továrna 190

dar slova 102

dáti; 3 mn. dají (stč. dadí, dadie)
podle volají 47n.*; slovesem dáti
překládává se mechanicky franc.
faire s infinitivem, i když neznačí
rozkázati, přiměti, na př. faire con-
naître = dáti poznati, spr.
obeznámiti, seznámiti někoho s ně-
čím; dal zmlknouti, spr. u-
mlčel, dával mu dívati se,
spr. ukazoval mu, dáti padnou-
ti, spr. upustiti a p., voda dává
zářiti emailu oblohy, spr. ve
vodě se rozzáří smalt oblohy
33 n.*; Gabriel dává vzká-
zovati, spr. vzkazuje 114, 205;
slovesa dáti se užívá nespr. z oba-
vy před slovesem nechati: dejte
nám vstoupiti, spr. nechte nás
vstoupiti 36; vazby obou sloves se
pak matou; ředite'ství dalo pa-
na [D. vystoupiti, spr. nechal
jej vystoupiti (dáti se pojí s dat.)
129 n.*; — dáti pozor, spr.
míti pozor 176; dáti na vědomí, v.
t.; dáti si líbiti, v. t.; zač
to dáte 302

dativ; koncovka dativní -ám má délku
původní 254

dav; davy lidí (neživotné) 253

dávati ve významu prodávati 302; v.
i dáti

dbáti, pův. tbáti 192 (I, 192)

děditi, děděn 14, 15

definitivní usnesení, č. konečné,
rozhodující 279

Děhylov, jm. místní 32, 92*

děba 49

delegát, č. zástupce 152

dělení slov na slabiky v pravopise
221* (I, 314)

Dělhov, Dělyhov (něm. Diel-
hau), spr. Děhylov 32, 92*

dělití, 3. mn. dělejí, spr. dělí 141

deníkář, spr. denikář 239, v. i -ík

denuncovati, č. udávati 184

děsno, -a (básn.) 80

deštko (ve výslovnosti deška) 243

děský 101

děva v RKZ. 2

děvice v RK. 2

dialektismy v rukopisných podvrzích
2 n.*

difference nastaly, spr. rozpory,
neshoda 152

dík svému nadání, spr. pro své na-
dání 179

dílec 271

dílo, 6. p. na tom dílu, spr. díle
277

díra, 7. p. děrou (ob. dírou) 254

díti se, děo se i dalo se 158

dívadlo, spr. divadlo 56

dívčí 101 (I, 187)

dle, pův. = pro; nyní méně správně
místo podle, vedle 85, 92* (I,
55); je nepřívzvučné 27; dle
nich se říd, spr. jimi 57

dlouho; jak d'ouho, v. jak

d'ouhý; delší dobu, v. komparativ

dneska 205

doba; tou dobou (= tím časem) 158;

své doby (= svého času), v. čas
dobrodošská planina, z Dobr. dob (dob-
rý dub) nebo Dobr. dol (pak dobr-
dolská) 64

dobouřiti v RK. 3

dobrosrdečný 280

Dobyčák, Dobyččí trh 190

dobyti, spr. dobytí 116; dobytí
m ě s t o, spr. města 278 (I, 90,
238, 309); cíle byly doby-
ty, spr. cílů bylo dobyto, dobyli
jich 85 (I, 123)

dobývatel, spr. dobyvatel 182
dobývati; království, jež dobývali, spr.
jehož 176; v. i dobytí

docílití něčeho, spr. dosíci 27 (I,
17, 56)

dodržeti slib, v. zdržeti

dogma, č. článek víry 250

docházeti, 3. mn. dochází, spr. do-
cházejí 150

dokona, spr. dokonce 275

dokonce, jiné jest do konce 222

doktor; slečna (paní) doktor,
spr. slečna (paní) doktorka (dok-
torová) 156*, 218

dokud, v otázkách vyšlo z obvyčeje
229*

dolů; klobouk dolů před ním,
spr. smekněme 306

dolízavý, spr. dolézavý 158

domlouvati, trvací tvar k domluvití 159

domov, 6. p. o domově i o domovu
158

doorávati 294

dopadnouti, dopadnul, spr. do-
padl 122, 141

dopis, lépe list, psaní 29

doplouti se břehu, spr. doplouti
břehu n. doplaviti se ho 82

dorozumování rusko-německé,
spr. dorozumívání 306

dosáhnouti 126 (I, 127); dosáhl-
nul, spr. dosáhl 178 (I, 18); do-
sáhnutí, spr. dosažení 178

dosavadní, spr. dosavadní 300

dosazitelný, v. -itelný

doskočně blízký (u Hen.), na doskok
144

dospěle usínati (u Hen.) 145; do-
spěle mluvití, v. t.

dostati se čeho 86; trafikám se nedo-
stal žádný doutník, spr. se
nedostalo žádných doutníků 85

dostáti slovu nespr. 164 (I,
263*)

dostava (Einstellung, v textilní-
ctví), lépe hustota, nitnatost 218

dotihy, 7. p. dostihami, spr. do-
stihy 52

dotad, v. dotud

dotavadní, spr. dosavadní, posa-
vadní 19

dotud, dotad vyšlo z obvyčeje, je za
ně ně. do té doby, až tam, do ta-
kové výše a p. 229*

dotyčný, lépe ten, on a p. 179 (I,
216*)

Doucha, Douša (stč. Dúšě), jm. osob-
ní, z Duch 116

dovoditi, dovozen 14

doždati se v RK. 2

drahokam (něm. Edelstein), lépe
drahý kámen 30

drahokamově, lépe jako drahý
kámen 30

draněti (val.) 299

dráti 160; deru dereš, dere (zastaralé
děřeš) 119 (I, 235)

dřevce v RK. 2

dřevěný 104

dřevodělníci u chrámu, spr.
chrámoví tesaři 179

drchmat (han.) 21

dřímati, dřímu 28

dmkati, dmket v RK. 3

druh, pův. společník, druhá osoba a.
věc vůbec, odtud i druh = odrů-
da; druh druhá a p. na vyjadřová-
ní vespolečnosti mělo pův. platnost
adjektivní, již v stč. upadá a bývá

za to druh druhého n. druh družce; od 15. stol. zaniká vůbec a ustupuje rčení neméně starému: jeden druhého (v. jeden) 136 n*, 167; uměle obnoveno, je rčení druh druha možné jen o osobách, nikoli o věcech: krok jako krok, bez přestávky sleduje druh druhá, spr. následuje jeden po druhém a p. 302*; — dva druhy vína, lépe dvojí víno 184

druhdy = časem, nespr. místo kdy si, jindy 53, 177

druhý ve rčení jeden - druhý a p., v. jeden

družeč, druh družce (stč.), druh druha, jeden druhého 138, 139

družný v RK. 3

držba 49

držeti; = 1. míti, na př. držeti místo, radu, dvůr a p., 2. zachovávat (půst, přikázání, obyčej), odtud držeti smlouvu, víru, slib, slovo (spr.); — držeti někoho zkrátka (spr.); — držím, že... držím za to, že (stč.), mám za to, že; —

držeti koho zač, vazba pův., míti, pokládati koho zač 164 n.*

držitel (dříve držatel), z držeti (stč. držati) 49, 50; v. i -itel

dubový; listí dubové a listí dubu 103
Ducháč, Ducháček, Duchek, Duchoň, jm. osobní, z Duch 116; v. i Doucha

důležitě zaměstnaný hlas (u Hen.) 115
duše 234

důvod; z toho důvodu, poněvadž, ježto, jelikož, protože... spr. z toho důvodu, že 309*

dužnatě na plno se zakousnouti (u Hen.) 145

dvacetitýřosobní ubrus (u Hen.) 143
dvě přání, dvě shromáždění, spr. dvoje 151

dvoj-, lépe dvou- (kde = dva, dvě), dvouhlavý (= dvě hlavy), dvouramenný a p. 159

dvůr, 6. p. na dvoru, spr. na dvoře 277; Meierův dvůr, nespr. překladem něm. Meierhof 249

dýchnouti, dýchl 122

dychtiti, dychtění 14

E

-e a -u, koncovky v 6. p. jedn. vzoru hrad, v. lokál

-ec, přípona zpodstatňující jm. přídavná, slepý — slepec 190; tvoří podst. jména činitelská od sloves, koupiti — kupec 95; zdrobňuje, zvon — zvonec 95; v. i místní jména, zdrobnělá

-ek, přípona zpodstatňující jména přídavná, bílý — bílek 190 (I. 88)

eklatantní, č. pádný, skvělý, okázalý, důrazný 126

-elní, originelní, lépe -ální, originální 159

Elsasko, elsaský, Elsasy, spr. Alsasko, alsaský, Alsaay (franc. Alsace) 302

eminentní, č. význačný, vynikající 279

englický, nyní anglický 302 (I. 99)

enjambement 81

-erní, lépe -ární, rudimentární 159

-eti (-ěti) a -iti, přípony slovesné vý-

znamu různého: zběleti = bílým se stávat, zběliti = bílým učiniti 30 -ev; jména ruská a jihoslovanská na -ev, v. -ov

existovati, č. býti, žiti 250, 279 (I, 224)
expanse, č. rozpětí 279

F

fádní, č. nudný 178
faire s neurč. způsobem, jak se česky překládá 33 n.*
fakt, č. skutečnost, pravda 250 (I, 265); stačí fakt, že... č. stačí to, že... 184
fascikl (z něm.), lépe fascikul, č. svazek 117*
fenykl, fenygl, z lat. foeniculum (prostřednictvím něm.) 117
Ferdinandka, Ferdinandova třída 190

fialkově vonný (u Hen.) 144
Fila, jm. ženské 210
Fišpanka 190
fláknouti (vulg.), udeřiti 125
flok, flokovati cestu, v. kolík, kolíkovati
fond rezervní, v. rezervní
fonetický, fonétika, spr. fonetický, fonetika 206
funkce, č. úkol 184
fůra, 2. p. množ. for 254
futurum; budu nésti a ponesu 127

G

g v cizích slovech měnívá se v k (ci-kán, kořalka, kvér) 243
gabela (po'ské), clo, mýto 120
galihoty (stč.), v. kalhoty
gallicismy u Hen. 146
garnitura, č. soubor, souprava 87
ge, gi v slovech lat. znělo je, ji 120
genitiv podst. jmen vzoru hrad 158, 176 (I, 128); genitiv množ. podst. jmen na -ce, sudec-sudci-súdcův — soudců 219*; genitiv pomnožných jmen místních, do Postoloprty, do Karlových Varů i Varů 224; — genitiv nespr. místo akusativu u naléztí 57, odmítnouti 151, opatřiti si, plniti, rozlišovati 278; genitiv strojený u sloves plakati, třásti se, chvěti se (u Hen.) 146; genitiv nesprávně: nezpozoroval, že jí

tam bylo, spr. že tam byla 274; — genitiv záporový bývá nahrazován nespr. pádem 4. nebo 1.: nemá právo, spr. práva a p. 114, 178, 310, kdyby Ů. M. Školská nebyla, spr., kdyby jí nebylo 183, 310 (I, 18, 20, 61, 64, 87, 154, 278, 301, 313); genitiv záporový bývá přes mřu, je-li předmětem co, nic nebo jiné zájmeno střední: ničeho nemám, ničeho se nestalo, spr. nic nemám, nic se nestalo 4, 127, 176, 202, 220, 247, 273, 300 (I, 301); nenosí se vousů, nebylo nalezeno souhlasu, v naší čtvrti se nedostanou, a p., spr. nenosí se vousy, nebyl nalezen souhlas, v naší čtvrti jich nedostane a p. 114, 182, 273, 274, 278 (I, 154): — genitiv po nic, něco

(nic pěkného) 128; genitiv u čísel-
vek, v. číslovky základní; genitiv
po výrazech zlomkových (polovice
chleba a čtvrtina z pěti) 223; ge-
nitiv přívlaskový a jméno přídavné,
v. přívlask
germanismy 52, 57, 59, 75, 96, 127,
129 n., 133, 134, 135, 140, 142,
154, 155, 249, 278, 289, 293

H

h zaniká ve skupině zhř, z hřebenu —
z řebenu 297
Habry, do Haber i do Habrů 224
hace (stč.), kalhoty 63
hadí; hadí uštknutí 101
Hácha, jm. osobní, z Havel 117
hájiti od háj (= les), pův. = háj
pěstovati, chrániti 51; hájiti čeho
126 (I, 146)
Hanák, Hanáci, hanácký 221, 251,
280
hanba (mor. haňba), od haniti 48, 49
haraska, sukně harasová 190 (I, 23)
Háša, Hašek, jm. osobní, z Havel
117
hat, hatou, v. hot
Havel, Hácha, Háša, Hašek 117
havraní, spr. havraní 147
Heralec, pův. Heralc, jm. místní, hrad
Heraltův; podle 2. p. Heralce
utvořen 1. p. Heralce 89
hladinný mír (u Hen.) 144
hladný, hladovitý (stč.), hladový 187
hladověti, 3. mn. hladoví, spr. hla-
dověi 84, 150 (I, 278); hla-
dovíci, spr. hladovějící 277,
286 (I, 90, 278); hladovějící děti
= hladové 286
hladový den, pamětník (stč.), den,
pamětník hladu 99, 104

hlááč (mor.), od hlátati, hltavě píti
176

granátové jablko (Granatapfel),
spr. jádrné, zrnaté jablko 96

grundle, č. hřízek, řízek 153

gumolastykový (han.) 21

gymnasium, množ. gymnasia 256

hláska a písmeno 220

hlava, tupá hlava, spr. hlupák
179

hled (básn.) 80

hlejbka (ob.) m. hloubka, z ob. hly-
boký, změněného vlivem vysoký
(vejška) 46

hles 273

hlína, 7. p. hlinou 254

hliněný 105

hliník, aluminium 21

hliniště 187

hloub; z hlo ubí, spr. z hloubi 141

hloubati, h'oubavý, hloubka, z kmene
hlub- 43

hlubina, hluboký 45

Hluboký, jm. místní 66

Hlučín (pův. Hlčín), lépe než Hul-
čín, Hučín 32, 92

hluk, obalováním huk 92

hlyboký (ob.) m. hluboký, podle vy-
soký 46

hnědák, hnědý kůň 190

hnědě umírající sníh (u Hen.) 144

hnízdit, hnízděn 16; hnízdit v ně. =
stavěti si hnízdo; hnízdit se =
vrtěti se 224*

hnojíšťe, spr. hnoišťe 312

hnouti (z pův. hbnouti), hnul 121

ho, v. on

hoditi, hozen 14
 hoj v RK. 3
 holedbati se v RK. 3
 holka 125 (I, 26)
 honětický (spis.), kdo je z Honětic 32
 Horák, Horáci, horácký 221, 251, 280
 Horka, jm. místní 65, 66
 horský; temena horská a temeno hory 103
 Horšův Týn, spr. Horšovský 256
 hospodin 235
 host; 2. p. hosta, zastar. hosti (nikoli hostě), 3. p. hostu; množ. č. 1. hosté, 2. hostí n. hostů, 3. hostem n. hostům, 4. hosti n. hosty, 6. hostech, 7. hostmi n. hosty 241* (I, 235)
 Hostín, zdrobn. Hostínek, jm. místní 65
 hoštický (spis.), kdo je z Hoštic 32
 hot (něm. hott) 252, 284 n.*
 hotový; jsem hotov vám věc odevzdati (spr.) 305; hotový div, opravdový div, přímo zázrak 114
 houba, 7. p. houbami (stč. hubami) 254
 hovor v RK. 3
 h o v o r n ě odvrácená hlava (u Hen.), v hovoru 144
 hrabati, 1. os. hrabu 28
 hrabě, z něm. Graf 120
 hrabivý v RK., MV. 3
 Hrabůvka, jm. místní 65
 Hradec, jm. místní 65; 2. p. Hradce (ve výslovnosti Hrace) 89
 hraděště n. hradisko 187
 hráti v kopanou, v Černého Petra, spr. hráti kopanou, Černého Petra 147 (I, 21); hráti si s něčím (-s pannou) a něčím (míčem) 223

hratva (u Litovle); na hratvu = na besedu 251
 hřaznutí (stč.), potopiti se 153
 Hrdlořezy, jm. místní 64
 hříbovica (mor.), polévka 190
 hřích 234
 hřisko (mor. u Litovle), kuželník 251
 hříšný člověk, peníze, dům (stč.), váhy (stč.) 98, hříšná žena 104, karatel hříchů a hříšný karatel 104
 h ř í š t ě, H ř í š t ě, spr. hřiště, Hřiště 187, 219, 312; změněno dialekticky v ta hřišť, 2. p. hřiště = náves, náměstí, a v řiště (jméno louky) 251; v. též hřisko
 hřízek, v. řízek
 hřiziti, hříziti, v. hrouziti
 hrnouti, hrmul 121
 hromaditi, hromaděn 15
 hromný v RK. 4
 hromový; hromová rána, v stč. rána hromem způsobená 99; v nč. úder hromový = jako od hromu, úder hromu = hromem způsobený 104
 hrot v RK. a MV. 2
 hrouda, 7. p. hroudou 254
 hrouziti, stč. hrúziti, vlivem slovesa hřaznutí: hřuziti, hříziti; podle pohřížen, pohřizovati a p.: hřiziti 153*
 hrozba, od hroziti 48
 Hroznata, stč. Hrozňata, my'ným překladem jm. Metudius, Metod (lat. metus = strach) 256, 281; v. i Strachota
 hrst čeho 100
 Hrušová, jm. místní 120
 hrúzek (mor.) = hřízek, řízek, v. t.
 hrúziti (stč.), v. hrouziti
 h r ů z n ý (zbytečně), spr. hrozný 60
 hrúzonosný v RK. 3
 hudba, z hudu, housi 48

h ů l l á m a t i n a d n ě č í m, spr. o
něčem pochybovati, pochybnost vy-
sloviti 152

H u l č í n (něm. Hultschin), jm. míst-
ní, spr. Hlučín 32, 92

humpolák, obyvatel Humpolce, přene-
seně nemotora, hrubec 89

Humpolec, jm. místní, hrad Humpol-
tův (Gumpoltův) 89*, stran 1. p.
v. i Heralec

Husovka, Husova třída 190

hvězdny; hvězdná záře a světlo hvězdy
104

hý, hýje (franc. hu, hue) 252, 284 n.*
Hynek, Hynec, Hynák, Hyněš, Hy-
nais, tvary domácké za Jindřich
(něm. Hinnek, Heintz); od r.
1700 brává se za Ignác (špan.
Hinigo) 119*

hysora (han.), parádník 21

hýždě, podst. jm. pomnožné, r. žen-
ského 159

CH

ch je v čes. abecedě po h 255
chlapina, chlapoš (han.), chlapík 20
chlebový; drobet chlebový a drobet
chleba 100

Chlumeček, jm. místní 65

ch m ů r a, spr. chmura 52

chod, pochodem chod m. pochodem
pochod; v. přízvuk

chodba, od choditi 48

Chodové 280

chorvatská jména na -ac, v. t.

chrabrost v RK. a MV. 3

chrabrý v RKZ. 3

chrámový; dveře chrámové, služba
chrámová (stč.) = ně. služba v
chrámě; posvěcení chrámové (stč.)
= ně. posvěcení chrámu; podoben-
ství chrámové (stč.) = podoben-
ství chrámu (Kralická b.) 97, 98,
99, 100 (I, 296)

ehránicí prostředek, spr. ochranný
310

Chrast, -i, jm. místní 159

chrtosť někoho (han.), dřiti 20, 21

Chрудоš, jm. osobní, v RZ. 3

chůda, 7. p. chůdou 254

chudoba, z příd. jm. chudý 48; v.
i -oba

churavěti; churavíci, spr. chura-
vějící n. churavý 187 (I, 18, 91)
chvála, 7. p. chválou (stč. chvalú) 254
chvalno v RK. 3

chvěti se; chvící se, spr. chvějící.
24, 82; chvěti se otázky (u
Hen.), spr. před otázkou 146

Chvojná, Chvojnec, jm. místní 66

chyba; chybu udělati, spr. 305; chy-
ba něčeho (stč.) = mimo něco 199

chyběti; 3. mn. chybí, spr. chybějí,
ch y b í c í, spr. chybějící 84, 252
(I, 180); chyběti je tvar opětovací
k chybiti (mor. chýbat) 195*;
chyběti i scházeti je spr. 193 n.*,
v. i scházeti

chybiti; 3. mn. chybí, = učiniti chy-
bu, minouti, jíti mimo, zůstatí mi-
mo, nevyplniti se, nepodařiti se;
chybiti se něčeho n. s něčím =
odchýliti se, minouti se 193*, 305;
chybiti (významu trvácího, na
Rychnovsku) = scházeti 252

chybovati, tvar trvací k chybiti, = ne-
vyplňovati se, nedostávati se; málo
chybuje (stč.) = blízko jest, málo
rozdíl jest 193 n.*; co ti chybuje
(na Zamberecku) = co ti je 252

i, v záporné větě ani 246; archaisticky: nedej zahynouti nám i budoucím 240

-i a -u, přípony 1. os. jedn., v. -u

-í, příp. přídavných jm. obecně přivlastňovacích, dívčí a p. 103 (I, 187)

-í a -ěj, přípony 3. os. množ., se matou 276

-ice, příp. zpodstatňující jm. přídavná, pravý — pravice 190

-ický, v. -ík

identifikovati, č. ztotožňovati 184

Ignác, v. Hlynek

ignorování něčeho, spr. nevšímavost k něčemu 151

-ích, koncovka 6. pádu množ., v. lokál

-ík, příp. zpodstatňující jm. přídavná 190; podst. jména s touto příponou zkracují v odvozeninách, soukenický, soukenictví, rybníkář 239

-ikář, v. -ík

Ilirové (Furch), spr. Ilyrové 141

imperativ, v. vy; krácení píši — piš 254

imperium, č. království, říše 250

-in, -ina, -ino, příp. příd. jmen přivlastňovacích, v. t.

-ina, příp. zpodstatňující 190

-ina, ženský tvar k mužským osobním jménům ruským a jihoslovanským na -in, spr. -inová, Sto'ypin — Sto'ypinová, Larinová, Kareninová (ne Karenina) 30

infinitiv, definice 222, 288; infinitivy na -ti z řeči mluvené vymizely 258 (I, 213, 256, 272); vlny jsou

vidět, spr. jest vidět vlny 250 (I, 61, 108, 155)

-inský, z lat. -inus, josefinský a p. 31

inspirovati, č. vnuknouti, vynutiti 250

instinktivní, č. pudem vzbuzený, vedený 250

instrumentál u sloves spokojiti se, spočtenu býti, těšiti se, baviti se, zlobiti se, v. t.; instrumentál srovnávací (u Hen.), těkati štanou zvěří a p. 146; instrumentál doplňkový u slovesa býti v. t.; instrumentál místo pádů předložkových (u Hen.), přijme fialky náměsíčnou poslušností 146

intence, č. zámysl, snaha 184

interessantní, č. zajímavý 279

interpunkce 219

intervence, č. zakročení 152

intimní, č. důvěrný 152

intonace, její vliv na pův. díky 254

Irán, Iránc, spr. Írán, Íránc 239

-isko, v. -iště

-iště (nespr. -íště) n. -isko, příp. značící místo, pastviště, strniště a p. 187, 312

Ital n. Italán; italský (stč. vlášský n. vláský) 222

-itel, příp. převzatá ze slov na -tel, jako učitel, připíná se k slovesným kmenům jiným, na př. držitel 49

-itelný, příp. jmen přídavných, jako dosažitelný, snesitelný, proveditelný; často lépe užití přípon jiných 49, 50

já, 2. p. vedle m ě, spr. mne 84, 239;
 3. p. mn ě a m ě, zdálo se m n ě,
 spr. m ě a p. 147, 149, 239, 288
 (I, 55); připravili m ě věčeři, spr.
 mn ě 149 (I, 90); 6. p. co na
 m n e jest, spr. na mn ě 276

jablko granátové, v. t.

Jablonec, Jabloňov, Jablůnka, jm. míst-
 ní 120

Jablonné (též Jablonný, Jabloňná), jm.
 místní, z jabl'on (nč. jabloň), něm.
 Gabel 120*

jadrný, co má jádro, co je jako jádro
 96

jáhen 235

jak 37; jak, jako, jaký (vztažné) sp'y-
 nulo v stč. s kak, kako, kaký (tá-
 zacím) 44; — jak — tak (spojka
 slučovací), v záporné větě ani —
 ani 203; — jak daleko — tak
 daleko, jiného významu jest pokud
 (dokud) — potud (dotud) 229*,
 305; j a k d a l e k o má pamět sa-
 há, spr. pokud 229; — jak d'ouho
 —tak d'ouho, jiného významu jest
 pokud (dokud) — potud (dotud)
 229*; — jak mile (Furch),
 spr. jakmile 141; — jak mnoho —tak
 mnoho, jiného významu je kolik —
 tolik: jak mnoho bývá, kde jde o
 množství neurčité (zda mnoho či
 má'o), kolik, kde jde o určité; ne-
 n ě-li míra vyjádřena jménem podst.,
 bývá jak mnoho (jak mnoho jsi
 sm'ouval), tolik, je-li míra určena
 další větou (tolik, co) nebo zvo-
 láním; jak mnoho bývá, kde má
 jak i mnoho svůj význam vlastní
 225 n.*, 305

j a k b y, spr. jak by 141

jako 37; jako takový 276

jakoby 276 (I, 55)

jakubka, jm. hrušky 190

jaký 37

jakýsi a jistý, v. t.

jalůvka, jalová kráva 190

jam (stč.) vztažné splynulo s kam tá-
 zacím 44

jáma 254

jamby 67 (I, 68, 141*, 156, 227*,
 257*, 312)

jamka 254

jarobujný v RK. 2

jarohlavý v RK. 2

Jaroměř (pův. Jaromř), jm. místní, Ja-
 roměřův hrad 89

Jaroměřka 72

jarotě v RK. 3

jarý v RKZ. a MV., křepký, čilý 2

Jasenná, Jasenný, jm. místní 120

Javorná, Javorný, jm. místní 120, 121

Javornice, jm. místní 120

je, v. on

jed nevěry 102

jeden vynechává se často neprávem z
 obavy před zbytečností nebo pro
 podobnost s členem neurč. 5; — 1.
 čes. jeden nekryje se s něm. členem
 neurčitým: jedna řeka jest určitější
 než řeka; proto bývá jeden i nutné
 u jmen obecných a zvláště na za-
 čátku věty anebo kde jde o jeden
 z nějaké skupiny předmětů téhož
 jména 74 n.*; jeden se blíží vý-
 znamem zájmenu nějaký, jest však
 určitější 75*, 76*; jeden může
 míti v těch případech i čís'o množ-
 né, jde-li o jména pomnožná nebo
 skupinová 78*; bývá v nadávkách
 78; — 2. jeden (číslovka): za

jednu hodinu, spr. za hodinu; jeden bývá na místě, značí-li jen jeden, jediný, kde je vědomí počtu mocnější nebo kde jde o zřetelnost 106 n.*; — 3. jeden znamená jediný, pouhý, sám, samý, jeden na světě, jedna radost, jedna rána 131 n.*; — 4. jeden znamená stejný, to je jedno 134 n.*; — 5. jeden bývá místo jeden člověk, kdosi, X. ještě s jedním; ale: to by jeden z kůze vyletěl, spr. to by člověk z kůze vyletěl, řidčeji to bys 110 n.* (I, 153); — 6. jeden a týž je zesílené týž 136; — 7. jeden — druhého na označení vespolečnosti je výraz starý, který nahradil časem zastaralé druh druhu 136 n.*; jeden druhého bývá místo opakovaného jména (ruka — ruku), jde-li o předměty určité, individualisované, o střídání tří nebo více předmětů, o pojmy odtažité, o výrazy rozvité, o předměty různých jmen, o předměty ve větě jménem nevyjádřené 167 n.*, 211* (I, 146); jeden — druhého bývá místo zvrátneho zájmena na vyjádření vespolečnosti, je-li děj myšlen ne jednotně, nýbrž rozděleně 172 n.*; anebo je-li už sloveso samo zvrátne 211*; místo výrazu jeden — druhého (jedni — druhé) bývá také; mezi sebou (zvláště jde-li o nesrovnalost, různost), spolu n. vespolek (jde-li o společnost účastníků téhož děje), navzájem (= v odplatu) 174*; z výrazu jeden — druhého bývá jeden nesprávně vynecháváno 5, 175*, 304; — 8. jeden každý (nespr. je d e n k a ž d ý), výraz spr., silnější než kaž-

dý 134* (I, 212); — 9. jeden z nejlepších lidí: jeden jest nutné, kde výraz ten je jinou částí věty než přísudkem, v přísudku pak, kde je žádoucí pád 7., nebo kde je přísudek povahy jmenné 4 n.* (I, 21, 153, 186)
jediný, jeden jediný (mor.), pouhý, samý 133
jednati se; jedná se o pokoj 305; jedná se mu o život, spr. jde, běží 52, 57, 305
jednoduše (za něm. einfach), spr. prostě 202
jednostejný (pův. jednostajný), zkráceno ve stejný 135
jehelný; díрка jehelná a ucho jehly 104
jeho, mimo důraz jho (stě.), nč. ho 39, 89, 239; jeho, jehož je významu přivlastňovacího 89 n.
jej, v. on
jéjdamyho (han.), citoslovce 21
její (jejíž) a jí (jíž); její jest významu přivlastňovacího a skloňuje se: od její otce, spr. jejího 39, 52, 90*, 273 (I, 55, 192)
jejich (jejichž) a jich (jichž); jejich (jejichž) jest významu přivlastňovacího, jich (jichž) se klade ve významech jiných 39, 89 n.*, 150, 236
jelikož 37; z jeliko-že 223; v. i příčina, důvod
jenž 37; z jen-že 223; jenž v množ. čísle pro všechny rody (u Puchmajera) 56; rosa, jenž, spr. jež 141; oběd, jež připravovala, spr. jež 52; v době, o níž jde, spr. o níž 19, 52; v. i jeho, její, jejich; — jenž a který: jenž se může vztahovati pouze k osobě ne-

bo věci určité, který jest obecně
vztažné, pouze přivlastňovací jehož,
jejíž, jejichž je rovněž vztažné
obecně; jenž se vztahuje k předmě-
tu známému, proto věta s jenž jde
až za podst. jménem nebo zájme-
nem, kdežto věta s který může
předcházeti; který je zájmeno při-
davné (který lékař atd.), jenž ni-
koli (lékař, jenž, nikoli obráceně)
37 n.*; jenž a co, v. t.

jeruzalemský; dobytí jeruzalemské (stč.)
= Jerusalema 101

Jesenice, zdobn. Jesenička 65, 120
Ješek, jm. osobní, z Jan 117; v. i
Jíša

jeti; pojedu kratší cestu (ich
fahre die Abkürzung) nespr. 131
Jevíčko (něm. Gewitsch), jm. místní
121

jezditi, ježděn 14

Jezerce, jm. místní 121

jezerně rozlehlé louky (u Hen.) 145
ježto, v. proto, za to, příčina, důvod
jí, ji, v. on a její

jídelnový koberec (u Hen.) 144

jích přátelé, spr. jejich 150, v. i je-
jich

Jícha, jm. osobní, z Jan 117, v. i
Ješek, Jíša

jíchž (přivlastňovací) m. jejichž
236; v. i jejich

jim, v. on

jinak i (méně často) jinače 158 (I,
29)

jiný; jiný jiného a p. 138

jiskat (han.), hledati, zabíjeti (vši)
20

jistý se blíží významem zájmenům kte-
rýsi, jakýsi, ale jest určitější: jisté
město = město X. 230 n.*; ten
jistý (stč.) = ten n. týž 230; v. i
určitý

Jíša (stč. Jieš, Jiešě), z Jan 117

jíti; tím by šlo u nás potírati ope-
retu, spr. tím by bylo možno, lze
ji potírati 86; nejde o to pra-
covní schopnost zmenšovati, spr.
schopnost ta nesmí býti zmenšová-
na 212

jítiti, spr. jítiti 300

jměitel (stč.), majetník 50

jmeno, spr. jméno 152*

jména místní, osobní, ženská, podstat-
ná, přídavná, v. t.; jména vlastní
a druhová 72; jména koní, krav,
ovoce, jídel, šatů, zahrad, továren,
ulic a p., vzniklá zpodstatněním
jmen příd. 190*

jmětel (stč.), majetník 50

jmouti, jal, jav, jat, jeti 84; jmouti se
ve významu začítí je jen tam spr.,
kde jde o vědomé provádění vůle;
jalo se ščiti, spr. začalo se š-
čiti 242*

jordánský přechod (stč.), přechod Jor-
dánu 101

jozefinismus 31

jozefinský, čím se charakterizuje doba
Josefa II., jozefinismus; jiné je jo-
sefovský a Josefův 31*

jun v RK. a MV. 3

Jungmanka, Jungmannova třída 190

K

k, ke, ku (toto jen před p, zřídka b,
v): k u neznalosti, k u odpovědi,
k u zpěvu a p., spr. k neznalosti,

k odpovědi, ke zpěvu 53, 57, 81,
149, 178, 208, 276*, 310 (I,
278, 309); — k po slovesech od-

povídati, odpisovati, říci, mluvití, v. t.; — k a na ve významu příčinném (důvodovém i účelovém): k rozkazu i na rozkaz a p. 292 n.*, ku příkladu i na příklad, k oslavě i na oslavu 304*; — hovořit nebyly k zastavení, spr. nemohly se zastaviti, vejce nejsou ke koupení, spr. vaječ nedostane koupiti, člověk se jich nedokoupí; nemáš s ním ničeho k vyjednávání, spr. nemáš s ním co jednati a p. 53, 57, 86, 146, 179, 250 (I, 18, 251); k vůli, v. dále za »květ«

-ka, přípona zdrobňující, jáma — jamka (kmenová samohláska se krátí) 254; přípona zpodstatňující, jalový — jalůvka 190; příp. jmen ženských, učitelka, ředitelka, doktorka, a p. 157 (I, 315)

kacíř 235

Káča, 2. p. Káci 28 (I, 85)

Káče, Krásná Káče, jm. osobní muž. 64

kadidelná vůně (u Hen.) 144

kající a kající se 24

kajicný, spr. kajicný 52

kak, kako, kaký (stč.), jak, jako, jaký, v. t.

kalhoty (stč. též kalihoty, kalihoty, galihoty), z ital. caligotte 224

kam 37, 44

kameněti; kameníci, spr. kamenějící 147 (I, 120)

Kamenice, jm. místní 256; zdrobn. Kamenička 65

kamenný; lamač, tesáč kamenný (stč.) = nč. amač kamene 98, 101; nč. kamenný = z kamene 10

kamzik, z němč. 120

kanafaska, kanafasová sukně 190

kancelář žen. (v jazyce ob. kancelář muž.), z lat. cancellaria 121

Kapslovka 190

karakter války, č. ráz 279

Kardašova Řečice, jm. místní, podle rybníka Kardaše 256

Karlák, Karlovo náměstí 190 (I, 25)

Kartounka, kartounová továrna 190

kastro, č. měděník (Pacovský) 182

Kaše, jm. osobní 63

kašany z ohně tahati 218

káva, 7. p. kávou 254

kavárna, podle kovářna (od sl. kovář) 159

kázání, stč. kázání 153

kazatel, z kázati 49

kázati, 1. os. kázu, spis. káží 28

Kazimír, jm. osobní 288

kazimluv, kdo, přen. co kazí mluvu 288

kazisvět 288

každopádně 246, 310 (I, 151, 288)

každý, v záporné větě žádný; v každém případě nebyla miň nežná, spr. v žádném případě 114; každý jeden (u Hájka) = jeden každý 134

Kden, Kden, jm. osobní 255

kde 37; kdes si to koupil, spr. kde sis 215

kdo a který tázací: zájmenem kdo se ptáme po osobách bez rozdílu rodového a číselného 40 n.*; kdo a který vztahné: kdo se táhne jen na osoby a to neurčité; je rázu podstatného, nemůže se tedy táhnouti na jméno podst. (jako který); je bez rozdílu rodového a číselného, proto může míti při sobě sloveso v čísle množ.; je-li třeba vyjádřiti

rod, jest nutno užití zájmena který 41 n.*; kdo ví 158
 kdy 37; mítí kdy, v. čas; kdys si to koupil, spr. kdy sis 215
 kdyby; kdyby jsi (kdyby jsiš přál), spr. kdybys (kdyby sis) 215; kdybys se, kdybys si, spr. kdyby ses, kdyby sis 214 (I, 89, 145)
 Kdyně, jm. místní 255
 když, z kdy-že 223
 kdyžtě 4, 44 (I, 28, 58*, 94, 96, 125*)
 kechl (Pacovský) 181
 kéžby, spr. kéž by 141
 kiosk křížové cesty, spr. stánek, zastavení 250
 kladný; jest kladná, spr. kladná 202
 klaněti, 3. mn. klaní, spr. klanějí 84
 klási (mor.) 176
 klasicism, spr. klasicism n. klasicismus 206
 kleknouti, klekl 122
 kletba 192
 Klicperka, Klicperova ulice 190
 klnouti, klnuť (za pův. k'el) 121
 klobouk dolů, v. doů
 kloniti, 3. mn. klonějí, spr. kloní 141
 kmínovica (mor.), kmínová polévka 190
 kmocháček 281
 kmotr 235
 kněz 235; 7. p. s knězy, spr. s kněžími 178
 kněžský; svěcení kněžské a svěcení kněze 101
 kniha, stč. i ob. kniha 153
 knihovati (z něm. buchen), spr. účtovatí, zapisovatí v něčí prospěch 250

kníže arcibiskup (nikoli kníže-arcibiskup); kníže-arcibiskupský, spr. knížecí arcibiskupský 242*

kníží vydání a vydání knihy 104

Knovíz, jm. místní 66

kočka; to je pro kočku, germanismus 192

Kojetice, zdrobn. Kojátky, jm. místní 65

kojetický, kdo je z Kojetína 32

kol, předložka bez přízvuku 27

kolem, v. oko'lo

koleno, 2. p. u kolene, spr. u kolena 147

kolik 37; ko'lik a jak mnoho, v. t.

kolík (flok), po staru nátká 22

kolíkovati (flokovati) cestu, po staru vytýkatí 22

kolikoslabičný, lépe kolikaslabičný 94*

kolísati (ko'lebatí); země kolísá, spr. se kolísá 82

kollárovský 31

kolmý; jsou kolmy, spr. kolmé 202

koloběh (z něm. Kreislauf), spr. oběh 31

ko'lovrat 242

komissář, spr. komisař 177 (I, 297)

komoň v RK. 2

komparativ prostý (bez než) vyjadřuje míru poměrnou (relativní): člověk menší postavy = menší než obyčejně, ale ne docela malé, pod. starší pán, delší dobu a p. 122*

koncentrace, č. soustředění 279

končiti; půst končí a p., spr. končí se 177, 274 (I, 120)

kondicionál přítomný m. minulého 183

Kondráč, jm. místní, Kondrátův (Konrádův) hrad; 2. p. z Kondráce a podle něho i 1. p. Kondrátec, Kundralec 89; srov. i Heralec, Humpolec

kongres, č. sjezd 184

konšel, 2. p. konšela 85

Konvářka, jm. místní 190

koňka, koňská tramvaj 190

koňský dusot, k. hřiva 101

kopčina, spr. kopec, vrch 274

kořalka, z polského gorzalka 243

kořistiti, kořistěn 16

kořist u činiti, spr. ukořistiti 306

košba (hornoostavské), kosení 49

kositi, kosen 15

kostel, 6. p. v kostelu, spr. v kostele 277

kostelně zamyšlené pokoje (u Hen.) 144

kostlivě chřestiti (u Hen.) 145

kostně holá dlažba (u Hen.), jako kost 144

kostný; kostná vybělená nahota zdi (u Hen.) 144

košatý, ze slova koš (stromu) 256

košulinka (mor.), košíka 176

kotel, 6. p. v kotle 277

Kouřka, jm. místní 190

kouzelný; moc kouzelná a moc kouzla 104

kov stříbra 102

kovárna, ze slova kovář 159

krácení kmenové samohlásky u podst. jmen tvaru brána 253 n.*; v rozkazovacím způsobě píš (píši) 254

kráčeti, 3. mn. k r á č í, spr. kráčeji 55

kradba (stč.), z kradu, krásti 48

krajan; můj krajan, v. můj

Krakonoš 60 (I, 256)

Krakovec, jm. místní 89

králová (stč.), choť králova 157

kramářovský, ze jména osob. Kramář 31

krampijól, z Grandprior, maltéžské velkopřevorství 243*

kramplér, česáč vlny, v. t.

krásně; nakrásně (spr.) = i snad, třeba 156

krásný; ctitel krásy a ctitel krásný 104

krátký, kratšeji, spr. kratčeji 202

kratochvíle 128

kráva, 7. p. kravou (ob. krávou) 254

kravín, 2. p. do 'kravínu, spr. do kravína 176

křepký v RK. 2

krevnice (něm. Blutwurst), jelito krevní 21

kreu (dial.), krev 159

krchov (han.), hřbitov 21

křída, 7. p. křidou 254

křiknouti, křikl 122

křšťálový dešť a dešť křšťálů 102

křivditi, křivděno 15

Krkonoše, o výkladu Jungmannově 60*, 128 (I, 256)

krmě to, spr. ta krmě 147

krom, předložka nepřívzvučná 27

kromobyčej, spr. kromobyčejně 275

křtiti, křtěn 15

kružný dosah (u Hen.), kruh jeho dosahu 143

krváceti, 3. mn. k r v á c í, spr. krvácejí 84

kravý nach a nach krve 102

krzno v RK. a MV. 2

který, pův. zájmeno tázací 38; který a jenž, v. jenž; který a kdo, v. kdo; který a co, v. co

kterýsi a nějaký 300; kterýsi a jistý, v. t.

ku, v. k

Kubík-Starý, 2. p. Kubík-Starého
ho, spr. Kubíka-Starého 277
kudy 37
kuchtiti, kuchtěn 14
kulirovat (han.), léčiti 21
Kundratec, v. Kondrác
kunovský, kdo je z Kunovic 32
kupovati, 1. os. k u p u j u, spr. kupuji
28
kûr 255
kûriř (slovenské), topiti 163
kurivo (slovenské), palivo 163
kuropění v RK. a MV. 2

kus, v. artikl
Kúty, jm. místní 32 (I, 315)
k v a l t, z němčiny 120
kvasický, kdo je z Kvasic 32
k v é r, z němčiny 243
k v ě t ztratiti, spr. věneček 249
k v ů l i; k v ů l i zotavení, spr. na zota-
venou; k v ů l i tomu, pro to 53,
152, 250, 276 (I, 86, 122, 245)
Kyrillos, Cyril 281, v. i panáček
kyselovský, kdo je z Kyselovic 32
k ý ž e n ý, spr. žádoucí 187, 275 (I,
146)

L

lačněti, lačnící, spr. lačnější 277
(I, 91)
Lada v MV. 3
ladný v RZ., MV. a j. 2
Lach, Laši 280
lamač kamenný (stč.), v. kamenný
lamentýrovat (han.) 21
lanceta (v lékařství), pušťadlo, kopíč-
čko (stč.) 128
lanovka, lanová dráha 190
láska 101
látati, 3. jed. látá, dial. láce 158
leccos, leckdo, leckdos 158
léčba, z léčiti 48 (I, 101)
léčiti, ze slova lék, jiné jest líčiti 256
leda, v. neivýše
led a s k d o, l e d a s c o, lépe leda-
kdo (ledakdos), ledaco (ledacos)
leckdo (leckdos), leccos 158
ledovitý v RK. 3
ledví 274
lehnouti, lehl 122
leknouti, lekl 122
lepořdinský, obdobou podle josefinský
159
lepačka (mor.), plácačka 176

lepotvorný v RK., lepotvárný 3
les, v l e s u, spr. v lese 277
lesní 98, 104 (I, 307); stín lesní a stín
lesa 103; kácení lesní (stč.), káce-
ní lesa 101 (I, 295, 296); lesní
vous (u Hen.), hustý jako les 143
lest, lsti 15
Leštná, jm. místní, z léska, líska 120
letadlo, v RK., okřídlenec 2
letitý, komu je mnoho let 104
Letky, jm. místní 65
léto, dial. líto, ob. leto 153
letopisec v MV. 3
letoši (dial.), letošní 158 (I, 307)
levice 189
ležeti, 3 mn. ležejí, spr. leží 55
lháti, 1. jedn. l h u, spr. lžu, 3. množ.
l h o u, spr. lžou 4, 182, 300, 312
lhostejný, od slova lhost, lehkost, kdo
o nic nedbá, o nic se nestará; ne-
spr. (podle něm. gleichgültig): to
je l h o s t e j n ý, spr. to je jedno
134 n.*
Lhóta, zdrob. Lhotka, jm. místní 65
líbat, 3. jedn. líbá, dial. líbe 158

líbiti se; to si dali, nechali lí-
biti, spr. to snesli, strpěi, proti
tomu nic neměi a p. 152, 278 (I,
288)

Libuša, jm. ženské (u Němců) 210

líce; ta líce, spr. to snesli, strpěi, proti

líceň, spr. líčení 256

ličba, lépe líčení 179

líčiti a léčiti, v. t.

lidé 235; nespr. lidi 250

lidský 98, mlčovník lidský, strach

lidský (stč.), nč. strach z

lidí 98, 99, 100, 101; pro hanbu

lidskou (archaismus v nč.), pro han-

bu před lidmi 105; lidské šálení

(lidé šálí), ale šálení lidí (lidé jsou
šálení) 101

lichota 275

lichotiti, lichotěn, spr. lichocen 158

Lí'a, jm. ženské 210

linduša (mor.), jm. krávy 190

linie, č. čára 250, 279

líp, spis. lépe 158

Lipnice, jm. místní 256

Lipová, zdrobn. Lipůvka, jm. místní 65

lisák (nespr. lysák), lépe tučnice,
v. t.

listochvějný (u Homéra) 58

listovati v knize (blättern), spr.

probírat se, čísti, obracet listy

149, 151, 250 (I, 135)

listově prchavý (u Hen.) 144

litovati něčeho 146

lítě, ulítě 220; lité písmeno 217;

jiné je lítě, kruté 220, 277

lnouti (ze lpěti), lnul 121

loď, 7. p. loděmi, spr. loďmi 247
(I, 160)

lodní řetěz a řetěz lodí 104

lokál podst. jmen vzoru hrad: o Bohu,
vojáku, padouchu (po h, ch, k), ale
ve sklepě, v kotě, na stromě, na
dvore, v lese, na díle 277 (I, 192),
v bytě 53, na stole 82, o domově
i o domovu 158; lokál množný
podst. jmen na -k, v k'oboucích,
poticích, mracích, na -ko, -čko, o
jablcích, a v slůvkách, jaderkách,
perkách, kolečkách, s'ovíčkách a
p. 158; koncovka -ách (rybách)
má děku původní 234

Lotrinky, dříve Lotarinky 302

louka, 7. p. loukou (stč. lukú) 254

Lubor v RK. 3

Lučsko, kraj Lučanů 221

Luděk v RK. 3, snad z Lúdislav, v

RK. chybně za Ludvík 216

Ludmila, jm. ženské (u Němců) 210

luft (han.) 21

luh v MV. a j. 2

Lumír v RK. 3

luna z medu (franc. lune de miel),
spr. libánky 249

lupenochvějný (u Homéra) 58

-lý, přípona jmen příd., má význam
někdy činný, jindy trpný 24 (I,
133)

lysák, v. lisák

lyže (z ruštiny), snad souvisí se slo-
vem líže 94*

lyžec, lyžka, lépe lyžař, lyžařka
95*; v. i -ař

lýže 100

M

-ma, koncovka 7. pádu v pražské češ-
tině; s botama, skálama a
p., spr. botami, skalami 250

Máďa, jm. ženské 210

maďarský, v. český

madla, značí též železniční závory,
šraňky 60 (I, 255)
majetek 50
majetnický samozřejmě (u Hen.) 145
majetný, majetník 50
majitel, slovo utvořené mechanicky
příponou -itel z kmene maj- (v
mají, majetek, majetný), lépe vlast-
ník, držitel, majetník 50*, 151 (I,
57)
majstr, bohos'ovec 281
Makro, 2. p. Makra, spr. Makrona
178
malý, ve jménech místních (vedle zdrob-
ňování), Malé Čičovice a p. 63*
Máňa, 2. p. Máni 28
manžel, 2. p. manžele, spr. man-
žela 83 (I, 122)
mariánský 281
Maráň, Marjánka, domácí tvar z
Marie (vlastně = Marie Anna)
119
maršálek (z něm. marschalk) 89 (I,
42)
Maršnerka, Maršnerova továrna 190
Maruše, domácí tvar z Marie (v stč.
= Marketa) 119
máry, 6. p. na marách 254
máslovka, jm. hrušky 190
mateřský 106
máti (nespr. m á t e ř), 2. p. od m á t i,
od m á t ě, spr. mateře (nikoli m á-
t e ř e); 3. a 6. p. m á t ě, m á-
t e ř i, spr. mateři, 4. p. máti,
m á t, spr. máteř, 5. p. máti, 7. p.
mateři 27, 56
matka; matčina ztráta a ztráta matky
101; matka boží 281
mazlíti, mazlen 16
mdloba (z- mdlý) 48
mě a mně, v. já
Meierův dvůr, v. dvůr

melancholický, č. co trídí mysl,
činí ji těžkou, zádušnivou 250
menší; člověk menší postavy, v. kom-
parativ
měřičné 286
mermomocí n. mocí mermo 95 (I, 256)
měšid'lo 15
měšťanka, zpodstatnělý výraz m. mě-
šťanská ško'a 189 n.*
měšténin, v. můj
metafory 79 (I, 165)
metati, o porodu zvířecím 236; srov.
zmetek
Metod, Metoděj, v. Hroznata, Stra-
chota
meza (han.), mez 20
'mezi sebou a spolu, v. jeden (7.) a
(I, 199)
mezichodníková dráha (u Hen.) 143
mezipašový, spr. mezipášový
203; v. i pás
Meziříč Malý n. Meziříčko, jm. místní
66
mezu'anka, sukně mezulánová 190
mi, v. já
Míca, jm. ženské 210
míčkově drobný (u Hen.) 144
mihati se, spr. míhati se 149
míjeti, 3. mn. m í j í, spr. míjejí 250
mimo; mimo níž, spr. mimo niž 176
(I, 89); šel mimo mne (zastaralé)
93 (I, 287*)
míň, spis. méně 158
míra, 7. p. měrou 254
mísa 15 (I, 146)
mísiti, míšen 14
místní jména; kdy jest psáti velká pís-
mena 126, 255; 2. p. pomnožných
jmen místních, z Posto'opt — z
Karlovyh Var n. Varů (u apela-
tiv) 224; rod místních jmen tvaru
přídavného se měnívá, Smrčná —

Smrčné a p. 120; jména místní, utvořená ze jména zakladatelova n. držitelova, pův. rodu muž., Boleslav (Boleslavův hrad) a p. 89; jména místní, utvořená ze jmen stromů, Jabloné, Březina a p. 120; jména místní bývají rozlišována někdy zdobením, Pečice — Pečičky, jindy přívlaskem Malý, Velký; rozhoduje tu usus místní 65 n.*; zdobenělá jména místní, Hradec, Krakovec, Plzenec 89 (I, 13, 14, 224, 304, 315)

místo; máš místo (han.), usedlost 21; místo obchodní, lépe obchodovna, místo upisovací, lépe upisovna 25; místo příkladu, stč., na příklad 305; po místa dání odvolání, spr. vyhověv odvolání 213; místo ke hře (podle Spielraum): poskytnouti k jednání jen tolik místa ke hře, kolik, spr. jen tolik vůle, tolik volnosti 117 (I, 308)

mistrová 157

mítí; mám, že... (stč.), mám za to, že..., 166; mám víru, že... (stč.), věřím, že... 166; máme slíben rozhovor, mám knihu rozčtenu 126; mítí čas, pokdy, v. čas; nevíme, měli-li se naroditi, spr. narodil-li se; vraždu měla spáchat, spr. přý spáchala a p. (o zprávách nezručených) 176, 183, 247 (I, 211)

mizeti, 3. mn. mizí, spr. mizejí 82, 277 (I, 278); mizící, spr. mizející 52, 147 (I, 18)

mláčba (hornoostravské), mlácení 49; v. i mlatba

mládec, lépe mladík 275

mladý; mladší (stč. mlazší), učedník 122; mladší dáma, v. komparativ

mlat v RK. a MV. 2

mlatba (mor.), mlácení 49

mlatevna (mor.) 176

mlčelivě světlá síňka (u Hen.) 144

mlíti, 1. os. me lu 28

mluviti k něčemu, k nějakému návrhu, k něčí řeči a p. 292; v. i k; mluvíti dospěle (mündig sprechen), spr. za dospělého prohlásiti 131

mlýnářka 157

mne, mně, v. já

mníti 274; mnil jsem, spr. mněl 176

mnoho; jak mnoho, v. jak mnoho-li (ob. moc-li), spr., ale jen v otázce; značí 1. zda-li mnoho, 2. kolik (odpověď číslem určitým) 114, 228* (I, 86)

mnohý; po mnohých letech = po mnoha letech 100

mnouti, mnul 121

moc; 7. p. mocemi, spr. mocmi 85 (I, 252); moc = mnoho 256; moc-li, v. mnoho-li

mocí mermo, v. mermomocí

moci; jak se tam mohla dostat; spr. jak se tam asi dostala 177

modloslužebničiti (u Hen.) 143

Modřice, zdobn. Modřičky, jm. místní 65

modrý; oči modré jako nebičko nad vrškem 85

monokl, z franc. monocle 117

Morana, Morena, Mořena v RK. a MV. 3

Moravan 280

moře vysoké, spr. širé 57 n.* (I, 151, 190, 240*)

Morena, Mořena, v. Morana

mosty za sebou spáliti, v. spáliti

moučný; pytel moučný a pytel mouky 100

mouka, 7. p. moukou (stč. mukú) 254
 mouřenina omývati 218
 mourka, jm. krávy 190
 mračno, 7. p. mračnamí, spr. mračný 141
 mramorový sníh a sníh mramoru 102
 mraziti, mražen i mrazen 16
 mřenka 153
 Mrchojedy, jm. místní 64
 mříž, 7. p. mříží (stč. mřeží) 254
 mrtvý a zemřelý 220
 mše 255
 mu, v. on
 mučedlník, mučenník (zastaralé), nyní mučedník 159
 mučeník 235; v. i mučedlník
 mudřec 189
 můj; můj krajan, kdo je z téhož kraje; stč. též můj měšćenín, můj zeměnin, můj rotník, kdo je z téhož města, z téže země, z téže rotý 266; můj nespr. místo svůj 273
 mundsemlé (u Pacovského) 181

můra, 7. p. můrou 254
 musikant, spr. muzikant 141
 musiti; musili býti hodně hladovi (o věci pravděpodobné), spr. byli asi 53 (I, 211)
 mužák 274
 mužský (ve výslovnosti muský) 192
 mužstvo v RK., četa 2
 my; nás, nám 239; kladeno zbytečně: my víme dobře, spr. víme dobře 246
 mydlinná ruka (u Hen.) 143
 mykati; mykání vlny, mykač, mykačka 217
 Myslivky, jm. místní 65
 mystifikace, č. obelstění, klam 250
 mysliti, myšlen 14
 myšlénka, spr. myšlenka, od myšlený, myšlení 250, 288
 myšlinka, spr. myšlenka 96 (I, 270)

N

na, předložka; vyjadřuje často příčinou souvislost, na můj rozkaz, k mému rozkazu, z mého rozkazu 292 n.*; na a k s významem účelovým: na příklad i ku příkladu a p. 304*; na a k po slovesech odpovídati, odpisovati, říci, mluvití, v. t.; na a s, z: na trávu — z trávy a p. 222; pracovati na zvýšení vzdělanosti, spr. o zvýšení 85; přijato na vkladech, na zápisném a p., lépe přijato vkladů, zápisného a p. 25; ztratiti na hrůze, spr. pozbyti hrůzy 300; na krásně (spr.), i snád, třebas 156; na nejméně, lépe nejméně 155; na nejvýše, lépe nejvýše

(v. t.), stč. na nejvyšší, t. j. na největší míru 156
 -ná, příp. jmen místních, Olešná, Smrčná a p. 120 (I, 220)
 nablátiti 14
 náboženský; potřeba náboženská a potřeba náboženství 101
 náboženství 235
 nabýti něco, spr. něčeho 249 (I, 154; nabyli 250 zajatců, spr. zajali 250 mužů 247
 Načeradec, jm. místní, pův. Načerac (Načeratův hrad), k 2. p. Načerace přidělán (podle Hradce, vysl. Hracc — Hradec) 1. p. Načeradec 89

nad; nade hlavou, spr. nad hlavou 81

Nada, 3. p. Nadě, spr. Nadi 52

naděje, čeho se naděje 236; naděje, spr. naděje 141

nadejít, nadjít, nadcházeti; nadejít někomu (někoho), nadejít si někomu, nadejít si pěšinkou, nadcházeti si někoho (obrazně), stč. též == napadnouti, najít někoho; ale nadešla doba, nadešlo jaro a p., spr. přišla, přišlo 4, 61*, 183

nádcha, v ob. výslovnosti nátk 91

nadlehčivě pozdvižené paže (u Hen.) 144

nadlidi, spr. nad'idé 250

nadpodlažní štěrbina (u Hen.) 143

nádražní stavba a stavba nádraží 104

nadýchati v zduch, spr. nadýchati se vzduchu 310

nahlédnouti, nahlížeti (za něm. einsehen), spr. poznávati, chápati, uznávati 249

nahoru (vzhůru), ale na horu (na tu horu) 27 (I, 249), v. i předložky;

nahoru býti (stč.), býti vzhůru 189

nahraďovati, spr. nahrazovati 141

náhrdelec (nespr.) 274

nahromaditi, nahromaděn 15

nacházeti se někde, lépe býti 52, 152 (I, 211, 212); v. i nalézati se

najmě (zastaralé) 4

nákažlivý, spr. nakažlivý 310

nákyp (m. Auflauf) 182

naladiti, naladěn 15

nalézati se; nalézají se v bytě, spr. jsou 53 (I, 57), v. i nacházeti se; v proudu se nalézající bitva, spr. bitva právě sváděná, trvající 183; otázka nalézá se

v projednávání, spr. o té otázce se jedná 213

naleznouti, naleznul, spr. našel 141; našel ohlasu, spr. ohlas n. došel ohlasu 183

namáhati; jest namáhán 202

namátnouti se 273

naměstka n. zájmeno (podle lat. pronomen) 128

namítnouti, namítnul, spr. namítl 122; namítnouti se (zastaralé), naskytnouti se 201

nános 287

naorávati 294

nápad, stč. == napadení, nárok; nč. == myšlenka (podle něm. Einfall, vžil se) 127

napadati, napadnouti; napad'o mi, m u, spr. mne, ho 177, 299 (I, 181, 237*, 301)

napadší, spr. napadlý 278

napomenouti, napomněl, spr. napomenul 147

napjetí, spr. napětí 116, 150 (I, 18)

napřáhnouti, napřáhl 122

naproti tomu (výraz spojkový), lépe: však 212

nařikání, spr. nařikání 141

národ, 2. p. národu i národu 158; národy (neživot.) byly 153

národní buditel 101

narozeniny osmnáctileté, spr. osmnácté 300

následovně, spr. takto 53 (I, 212)

následující, často stačí tento (I, 186)

nas'ouchavé ticho (u Hen.) 143

naspěchaný; hněvně naspěchaná (u Hen.) 143

nastavší, spr. nastalý 278

Nastojt, jm. osobní, z nastojte! 64
 náš; všem naším, spr. našim 178;
 odpouštíme našim vinníkům, ar-
 chaismus v otcenáš 240 (I, 181)
 nátká (složeno jako zátká, důtká, vý-
 tka, oika), kolík, flok 22*; také
 větev, kterou se znamenaly meze a
 cípy louky před senosečí (také vo-
 háňka) 90; nátká, pokřižené ná-
 dcha 91
 natknouti, natýkati, kolíkem pozname-
 nati (-ávati), flokovati 22*
 nato (dar:uf), příslovce času, spr.
 potom 293
 natrůniti opět carství, spr. obno-
 viti, nastoliti 246; v. i carství
 natýkati, v. natknouti
 naučiti se život, spr. životu 246
 návla dní (z něm. Anwalt), spr.
 státní zástupce 159
 návratná cesta (u Hen.), zpáteční
 144
 navrhnouti, navrhnul, spr. navrhl
 141
 navřiti (zaniklo) 96
 navzájem, z na v zájem (= zajetí,
 důh), v odplatu; bývá místo je-
 den druhého, v jeden (7.)
 nazířati; nazíráám, že..., spr. po-
 znávám, chápu, uznávám 249
 naznak, z na vz nak 174
 nazpět, z na vz pět 174
 ne- a bez-, předpony 160
 nebeský chléb 104
 něco pěkného 128
 neděle 235
 nedozírámo v RK., nedozímo 3
 nechati; nechala se políbiti, spr. da-
 la 53; to si nechám líbiti,
 v. líbiti; nechati je vytlačováno ne-
 právem slovesem dáti z obavy před
 germanismem 36, 129*, v. i dáti;

přijímá pak nesprávně i jeho vaz-
 bu (dat. m. akus.), na př. nechali
 zazníti z vukům naší hymny 131
 nechťátě (han.), nechat 21
 nechvalno v RK. 3
 něj, v. on
 nějaký a jeden: jeden jest určitější
 74*; nějaký a kterýsi 300 (I,
 182); za nějaký groš = za několi-
 grošů 100
 nejbližší, při nejbližším, v. při
 nejlepši, při nejlepším, v. při
 nejméně = aspoň, výraz spr. 155*;
 na nejméně, v. na
 nejmenší; nenabídnuv jim nejmen-
 šího, spr. docela nic 53; ani
 to nejmenší, spr. zcela, na-
 pristo nic 114 (I, 145, 212);
 při nejmenším, v. při
 nejvíce; nejvíce rozšířený, spr.
 nejrozšířenější 310
 nejvýše; dům stojí nejvýše 50 let,
 spr.; jiné je sotva, leda 135*; na
 nejvýše, v. na
 někdo; aniž někoho poškodí, spr.
 aniž koho 89
 neklidné v'ny a v'ny neklidu 104
 nelibozvuk (kakofonie) 81
 Němčice, jm. místní 66
 nemilostivý, nemilující, zlý 236
 Němka n. Němkyně 127
 nemoc, množ. nemoce, spr. nemoci
 299; 3. p. nemocím, spr. ne-
 mocem 310; 7. p. nemocemi,
 spr. nemocmi 150
 nenavrátilý, z nenavrátila (u
 Hen.) 146
 není, výklad slova 288
 neobsažitelný, nespr., v. -itelný
 neologismy v podvržených rukopisech
 2 n.*
 neostyšný, spr. neostýchavý 177

nepřebojovatelný ostych (u Hen.) 144
neproveditelný, spr. jehož neby-
lo lze provésti 50, 179, 255 (I,
265)

neradně rudý (u Hen.) 145
nerozumný (rus. bezumnyj) 160
nervné zděšení (u Hen.) 144
neslavný (rus. bezslavnyj) 160
nesmysl; množ. nesmysle, spr. ne-
smysly 277

nespočet 273

nesporně, že..., spr. není pochy-
by, nelze pochybovat, možno mít
za jisté, že... 26

nésti, bud. čas ponesu i budu nésti
127; statek nese 268

nestlačitelný; jsou nestlačitelný,
spr. nestlačitelné 202

netažný, jsou netažný, spr. netaž-
né 202

neumětel, -ný (stč.) 49

neunavný, spr. neúnavný 85

neutrální, spr. neutrální 201

nevinna, -y, spr. nevina 178

nevkusný (rus. bezvkusnyj) 160

nezměrný, spr. nesmírný 177 (I,
156)

než; příliš pozdě, než aby, spr. příliš
pozdě, aby 179

-ní, příp. slovesných jmen podstatných
24; v. i podst. jméno slovesné

-ní, příp. jmen přídavných 98; mívá
i význam přivlastňovací věcem, stín
lesní, břehy říční 103; -ní a -ný
201 (I, 306*)

ni, ní, v. on

nic je původem 2. pád 220; nic ve
větách záporných, v. genitiv; nic
pěkného 128

nie, nieto, slovenské, není 288

nijaký, bývá z nemístného ostychu m.
žádný 201

Niko'ajka, jm. místní 190

ním, v. on

nit; nítí, spr. niti 141

niveau, č. úroveň 279

nivec, v nivec, spr. v niveč 178
(I, 316)

niž, níž, v. jenž

nížepsaný, spr., po staru též dolepsaný
(vdolepsaný) 23

nominativ; vlny jsou viděti, spr.
jest viděti vlny 250; v. i býti

normální, spr. normální 201

nosec v RK., zobák 3

nosení, spr. nošení 182 (I, 81,
251)

nov mesiec, stč., nový měsíc 138

novotvary (u Hen.) 143

-nu-, v přičestí min. činném sloves na
-nouti, kdy se vypouští (hrnul,
hnul, padl) 121 n.*

nuše, spr. nůše (z nositi) 300

nutiti, nucen 14

-ný, příp. jmen přídavných 98 (I,
164); -ný a -ní, v. -ní

nýti v RK. 2

-ň, v. on

o, předložka; společenstvo o obme-
zeném ručení, dveře o mo-
sazném zvonku, spr. s obm.
ručením, s mosazným zvonkem 25,

145; o bývá jen při číselném výčtu
součástí, dům o třech oknech a p.
188*, 201; o zasvěcený
svátek, spr. o zasvěceném svát-

ku n. na zasvěcený svátek 147
(I, 55); pracovati o něčem a na
něčem 85 (I, 55)
-o, koncovka latinských jmen Makro
a p., 2. p. Makra, spr. Ma-
krona 178
o-, ob-, předpona 269
-oba (z -ba), přípona jmen podst.,
utvořených z kmenů jmenných a
značících stav, zloba, útroba a p.
48 n.*; zatlačena nyní příponami
-ost, -ota 49
obařování 92
obdati, spr. obložiti 61 (I, 91)
obdivné vytržení (u Hen.) 144
obdivovati něco, spr. podivo-
vati se něčemu 84, 86, 182, 298
(I, 146, 154)
obědvati 127
obejmouti; objati, spr. obejmouti
82; obejmul, spr. objal 84,
127 (I, 20); obejmutí, spr.
objetí 84
oberst 87
oběť 235; obětě, spr. oběti 141
obhajoba, nespr. obdobou podle
obžaloba, spr. obrana, hájení, ob-
hajování, obhajovací řeč, spis a p.,
4, 44 n.* (I, 127, 155)
obhlížeti 269
obhořelý (u Hen.), podle abge-
brannt 143
obchod něčím, spr. s něčím, v ně-
čem 62 n.*, 207 (I, 313)
obchodní místo, v. místo
objasniti, objasněn 16
objeviti se zpět, spr. vrátiti se
274
oble viseti (u Hen.) 144
obnáseti, obnésti = kolem nositi, stč.
též pomlouvati, očernovati 221, 269;
v. i obnositi; dluh, plat obná-

šel 100 K, spr. dluh činil, dělal
100 K, měl platu 100 K 86,
212,* 268 n.* (I, 146)
obnos (z něm. Betrag), spr. částka,
peníze, suma (nikoli peníz), opa-
kování čísla (těch 100 K) 27,
268 n.* (I, 55, 160, 213); v.
i strana; platil mzdu v obnosu
6 K, spr. platil mzdy 6 K 212
obnositi, nošením opotřebovati 269
oborávati 294
obrana 101
obrat (v řeči) spr. 159
obrátní řeč na něco 160
obraz 101, 125
obřezávati 269
obrušati 269
obtíž 268
obtrit (han.), záchod 21
obvařiti (oplanžirovati, u Pacovského)
181
Obytce, jm. místní, nespr. Obice
253
Obytečti 253
obyvatelstvo městské 101
obývati zemi, spr. v zemi 247 (I,
17, 55)
obzíratí v RK. 3
ocasné 286
ocel, oceli žen. a ocel, ocele muž. 220
oči, 7. p. očma, spr. očima 56
očistec 235; v. i čistec
očisťovati, spr. očišťovati 250
od; ode zlého, spr. od zlého 81;
zbav nás od zlého a zbav nás zlé-
ho 240; platiti od bot 294, v.
i z, za
odbřemenění (Entlastung) ne-
spr. 29, 59, 248 (I, 310)
odbřemenovací, nespr. 59 (I,
310)

odbýti; výlet se odbyl, spr. vykonal
52 (I, 57, 87, 146)
odciziti, odcizen 16; odciziti něco 86
ode, v. od
odehrávati se, spr. dítí se a p.
61 (I, 94)
odejmouti, v. odniti
odepsati, v. odpisovati
odevřiti, spr. otevřiti 141
odlezirati od něčeho (abse-
hen), spr. nehleděti k něčemu 248
oditi se, odíl se, spr. oděl se 56
odmítnouti něčeho, spr. něco 151
odniti, odejmut, spr. odňat 246,
247; odejmutí, spr. odněti
246
odpadnouti, odpadati; strach jí odpadl
od srdce 84; odpadá roz-
hodnutí o tom, spr. není včas-
né o tom rozhodnouti 213
odpíovati 154
odpis 291
odpisovati na něco (vůbec) a odpiso-
vati k něčemu (jen jde-li o obsa-
hový vztah mezi dotazem a odpí-
sem) 291*
odplovati, spr. odplavati 127
odpočinouti; odpočini si, spr. od-
počiň 158
odpověď; 6. p. o odpovědích,
spr. odpovědech 52
odpověděti, 3. mn. odpoví, spr. od-
povědi 84 (I, 309); odpověděti,
odpovídati na něco (vůbec) a od-
pověděti, odpovídati k něčemu
(jen jde-li o obsahový vztah mezi
otázkou a odpovědí) 289 n.*; od-
povídati z redakce, počet klásti z
redakce 127; odpovídati předpi-
sům, pravdě a p., spr. shodovati
se s pravdou 182, 183 (I, 316)
odpuštění hříchů 101

odřetězovati (u Hen.) 143
odříkání se, spr. odříkání 24;
srov. podst. jméno slovesné
odříkavý mír, nespr. 184
odstraniti, nespr. 266
oduzovačně (u Hen.) 144
odamtud i tamotud 158
odtížení (Entlastung), lépe vyva-
zení, list vyvazovací 29*
odtok 268
odusiti (udempfovati, u Pacovského)
181
ohavnost zpuštění 102
ohled, spr. zřetel 53; s ohledem
(dříve ohledem) nač, lépe vzhle-
dem, se zřetelem nač, máje zření,
hledě nač, prohlédaje k tomu; v
tomto ohledu, spr. v této
věci, příčině, po této stránce 191,
273 (I, 21), v mnohém ohle-
du, spr. po mnohé stránce 275;
ohled bráti (vzítí), spr.
hleděti k něčemu n. na něco, ohlé-
dati se, zřetel obracet n. míti, ohled
míti na něco 191, 246 (I, 18)
ohledně té věci, spr. o tu věc, v
té věci; ohledně prázdnin, spr.
ve věci, strany, co do prázdnin
26, 152, 179, 279 (I, 123); do-
tazovati se ohledně něčeho,
spr. na něco, o něčem, strany ně-
čeho 179
ohnivý purpur a purpur ohně 102
ohnouti, ohnul 121
ohražení, spr. ohrazení 277 (I,
87)
ohrazovati se, spr. ohrazovati
se 19, 184, 277
-oj, koncovka jmen ruských (То́стой)
= čes. -ý (Thustý); Tolstoj, 2.
p. Tolstého (nespr. Tolstoje)
117

okličná pouť (u Hen.), oklíkou kona-
ná 143

okoľo, kolem; šel okoľo vrat 93 (I,
287*)

okouz-eně si zapamatovati (u Hen.)
145

okouziti, okouzlen 16

okráš-iti (m. okrásiti) 153

okresliti, okreslen 16

olejomaľba (Oelgemälde), spr.
ma.ba olejová 31

olesněný; víčka olesněná brvami (u
Hen.) 144

Olešná, jm. místní 120

Olešnice, jm. místní 256

omáčka (m. sos, u Pacovského) 181

omládnouti, omládl 122

omlouvati, trvácí tvar k omluviti 159

on; 2. p. od něj, z něj, do něj,

spr. od něho, z něho, do něho 52,

248, 276 (I, 17, 145); ho, mu,

stč. jho, jmu, z jeho, jemu, působe-

ním nepřívzvučnosti 239; 4. p. ho

(o věci), spr. jej 52; jej (oko),

spr. je 250; zaň (za žití), spr.

za ně 82; 7. p. ní m, spr. jím

53, 141 (I, 145); 3. p. žen. v

hrdle ji vysýchalo, spr. jí 84; 4.

p. aby jí zřibal, spr. ji 52; pro

ní, na ní, spr. pro ni, na ni 52;

je, jím 239; v. i jeho, její, jejich,

jich; jeho žena se mu oběsila,

spr. žena se mu oběsila nebo jeho

žena se oběsila 306

oněměti, 3. mn. oněmí, spr. oněmějí
116

onemocněti, 3. mn. onemocní, spr.
onemocnění 150

onen; všechny projevy, tedy také ony
německé, spr. tedy také (projevy)

německé 248 (I, 93)

oorávati 294

opakovaně se vyptávati (u Hen.)
145

opakování téhož podst. jména na vy-
jádření vespoľnosti a střídání, ruka

ruku myje, ustupuje v určitých pří-
padech výrazu jeden druhý, umy

si jednu ruku druhou, v. jeden (7.)

opáťová perleť a perleť opáťů 102

opatřiti si všech prostředků,

spr. všechny prostředky 278

opět a zase 202

opilý, kdo se opil 24

opíratí (se) nač, spr. oč 87

opomenouti, spr. opominouti 52
(I, 55)

opozditi, opozděný, spr. opozdě-
ný 52, 220; opozdivší se,

v. -ši

oprostiti, oprostěn, spr. oproštěn
178

oprosťovatel, spr. oprošťovatel
176

oproti, nespr. 4, 160, 236 (I, 94,
135, 156, 249, 265)

opsati čáru parabole, spr. okoľo
ní, o ni 203

Óra, jm. ženské 210

ořezávati 269

originelní, lépe originální 159
(I, 287, 307)

oršestr, spr. orchestr, z vlaš. orche-
stra (čti orke-) 256

orudí a oruží 236

osekávati 269

osídlo (pův. osídlo) 153

oslizek m., šlem na mase (u Pacov-
ského) 182

oslnouti, oslnul 121

oslov, spr. oslovení 80

osmáhly 274

osobní jména z křestních jmen ve tva-
rech domáckých, Váša, Vácha (z

Václav) a p. 117; osobní jména česká na -ý, Komenského, Horkého, spr. Komenského, Horkého 118, 208, 210 (I, 187); osobní jména polská na -ski, v. t.; osobní jména ruská na -oj, v. t.; osobní jména jihošlovanská na -ac, v. -ac; osobní jména ve tvaru množném (rodinná): Roubínkovi (n. Roubínkovic), 2. p. u Roubínků, 3. p. k Roubínkovům; doktorovi Roubínkovi n. doktor Roubínek s rodinou a p. 255; osobní jména složená: Kubík-Starý, Ševčík-Lhotský, 2. p. Kubík-Starého, spr. Kubíka-Starého, Ševčíka-Lhotského, Schmidtové-Moskvitinové a p. 277, 280; osobní jména ženská, v. ženská

ospravedlitelný, nespr. 50 (I, 102)

-est, příp. jmen podstatných, v. -oba
ostanoví se (han.), utišiti se 21
osud 235
osudí v RZ. 2
osudové rozcestí 205
osvěta v RK., zář 2
osvobozeně zazvučeti (u Hen.) 145
ošacovati (z ošatiti) 269
ošumnělý, spr. ošumělý 158
-ota, příp. jmen podstatných, v. -oba
otáčky, v. ovinovačky
otčenáš 235

otevířati, spr. otvířati 147, 177
otevřenost, spr. upřímnost 182
(I, 308)
otisk, zvláštní, v. t.
otka, kterou se otýká radlice, aby se zbavila země 22
otop, otopný, od topiti 163
otřes a otřásání 80
otrocký; písně otrocké, otrokovy a otroka 102
ou, ouhá, citoslovce 252, 285
-ov, příp. jmen osobních; viz ženská jména
-ová, příp. jmen ženských, císařová, králová, mistrová, paní poslanecká 157; -ová a -ova 209 (I, 83, 192); v. i ženská jména
-ovi, -ovic, v. jména osobní
ovinky n. ovinovačky (nedobře vinuce), u Chocně otáčky 95, 286 (I, 316)
ovládnouti někým, nespr. 274
ovocně chladná špižma (u Hen.) 144
-ovský, příp. jmen příd. 98, utvořených ze jmen vlastních, bolzanovský, kolářovský, kramářovský 31
-ový, příp. jmen přídavných 98 (I, 187, 269); mívá význam přivlastňující věcem, listí dubové 103; u jmen osobních a živočišných má význam obecně přivlastňovací 103
ozřejmiti (u Hen.) 143

P

pabouk, v. pavouk
pád (mluvnický), 1. pád, v. nominativ, 2. pád, v. genitiv, 3. pád, v. dativ, 4. pád, v. akusativ, 5. pád, v. vokativ, 6. pád, v. lokál, 7. pád, v. instrumentál

pád; v pádě nedobytnosti, spr. bude-li pokuta nedobytná 213 (I, 151*)
padnouti, padl 122, 141
pach (básn.) 80
pachtiti, pachtění 14

pajč, z něm. Peitsche, bič 307 (I, 149)

pak, ve významu potom 128; pak nespr. na začátku hlavní věty: jestliže... pak 248

páka, 7. p. pákou 254

pakliže, místo -li 57 (I, 87)

pálavý (básn.) 80

palba 49

páliti, na př. pec, dříví, oheň 162*

palivo je starší než topivo 161 n.*

paluša (mor.), jméno krávy 190

pán, stč. titul šlechtický: pán z Rožmberka, ale pan Jindřich z Rožmberka 243

panáček (mor.), kněz; zdrobn. pán, omylem se vykládá za překlad jména Kyrillos, Cyril 281

panák, ob. paňák 240

pančlítka, v. bambitka

páně, ustrnulina z příd. jm. pán, pánův 89

Panenka Maria, v. paní

paní; paní poslanec, spr. poslanecová 156; Naše Milá Paní (něm. unsere liebe Frau, z franc. Notre Dame), česky Panna Maria, Panenka Maria 281*

panímáma 134

panovati; vzhledem k panující drahotě, v. vzhledem

panstvo (= šlechta) v RK, 2

panтата 134

papež 235

pardubický (spis.), kdo je z Pardubic 32

parolod, spr. parník 31

parostroj, spr. parní stroj 31

parožné 286

pás; sukně do pasu, ale v horkém pásu 203

passažér, spr. pasažér 177

passivum a tvar zvrtný u slovesa (dům se staví, dům je stavěn): passivum je tvar knižnější, značí spíše stav, bývá častěji u sloves dokonavých, dále tam, kde si uvědomujeme trpný stav a kde toho žádá zřetelnost; tvar zvrtný je lidovější, bývá jen v 3. osobě, značí spíše děj a ruch, bývá častěji u sloves trvacích a tam, kde původce děje není vyjádřen 185 n.*

pastorka n. pastorkyně 127

pastviště 187

pata, 2. p. množ. pat (stč. pát) 254

páter, pan páter 281

patřícný, lépe náležitý 202, 276

páv, slovo přejaté 255

paví (oko), nyní ob. páví 255

pavouk, pabouk, vojenské označení ba-tohu 240

pažiti (m. paziti) 153

Pečeně, jm. osobní 63

pečet a vulgárně pečoft (z němč.) 307 (I, 149)

pečetiti, pečeten 14, 15

Pečice, zdrobn. Pečičky, nespr. Pečice Malé a Velké, jm. místní 65, 66

pečoft, v. pečet

pekelně barevná kulička (u Hen.), s namalovanými čertíky 145

pekelný; pekelná bolest = stč. bolest v pekle, nč. bolest jako v pekle 99

Pečičky Malé, jm. místní 66

peněžitý; číslo peněžitě (stč.), počet, suma peněz 100; peněžitá pokuta (Geldstrafe), spr. pokuta 213

peníz; 7. p. s penězy, spr. penězi 299; boží peníz, stč., litkup; peníz sv. Petra, stč., Petrův halíř; koupiti za malý peníz, za drahý peníz;

nespr. se klade peníz místo suma,
částka (Betrag) 272*

pěnovačka, lžice na sbírání pěny 182

Peralc, jm. místní, Peraktův hrad 89

periody nemírné 204, 253

perlit; dešť perlit, spr. perlit se 84

Perm, jm. místní, 2. p. do Permi (rod žen.) 278

péro (píro), nyní pero 208

personifikovati, č. zosobňovati 250

Perun v MV. 3

peský, pesky, peskovati, z pes 192

pěst, množ. pěstě, spr. pěsti 299

Pešák n. Pešek, z Petr 117; v. i Pícha, Píša

pět; před pěti (ob. pětima) lety 100

pěvec v RK. a MV. 2

Pícha, z Petr 117; v. i Pešák, Píša

píchnouti, píchl 122

pílit, lépe pospíchat 273, 275

pilník 239

pilovati, pracovati pilníkem (nikoli pilou) 154

písmeno a hláska 220; písmena velká u jmen místních, U invalidovny, U Sovových mlýnů a p. 126, 255

písmo 235

pistole, buď podle Pistoie, nebo z čes. píšťala (v. t.) 306 n.*

Píša, stč. Pěša, Pěšě, z Petr 117; v. i Pešák, Pícha

píšťala, stč. též píšťadla, menší puška 307*

píšťba (stč.), z pískati 48

píti, piji (ne pij) 28

pitvor, z prítvor 243

plakati, l. jedn. pláču, spis. pláči 28; plakati něčeho (archaismus u Hen.) 146

p a m (básn.) 80

platba (mor.), placení 49

platiti za boty, od bot, z bot 294;

boj náš platí feudálům, spr. obrací se proti nim 183; komu platily ty blesky, spr. na koho mřily, koho se týkaly 246 (I, 61, 87, 154, 181, 252)

plavěna (mor.), plavka, jm. krávy 190

plaziti, plazení 16

plesnivák, jm. koně 190

pletené rukavice 217

plevel (muž.) 160

plice, podst. jm. pomnožné, r. středního, 2. p. plíc, 7. p. plícemi (ne plicmi) 159

plivnouti, plívl 122

plize; list plize veliký (u Hen.) 145

plniti svých povinností, spr. své povinnosti 278

plovati, křížením z plovu (plouti) a plavu (plavati); nč. ryba plove 127

plst v MV. 2

plyvati, spr. plivati 310

Plzenec, jm. místní 89

po; po zákoně, lépe po zákonu, po právu 201; po stnímu, po ptačím, strojené (u Hen.) 146; po zahájení schůze a zahájení schůzi (různé) 220; po vykonaných studiích (latinismus), spr. po vykonání studií a p. 91*

počet 100

počínati; půst počíná, spr. počíná se 274 (I, 120, 278)

počítati na něco, spr. spoléhati, bezpečiti se na něco, nadíti se něčeho 114, 179, 246; počítati s něčím, spr. uznati něco, míti k něčemu zření 246; nepočítati s něčím, spr. nedbati něčeho 246

pod; pod příkladem (stč.), v podoběnství 304

podaruněk (han.) 21
 podhladinný pohyb (u Hen.) 144
 podíl 271
 podle; podle práva, podle domu (lépe než podél); šel podle domu = mimo dům, okolo domu 93*; v. i dle, vedle
 podlidi, spr. podlidé 250
 podmiňovací způsob, v. kondicionál
 podnésti (podnášeti) = pozdvihnouti, tajně zanést, nespr. podatí 269 (I, 28*)
 podnos (z ruštiny), táč 269 (I, 28*, 152)
 podobojí 235
 podorávati 294
 podpořiti, spr. podporovati, podepřítí 150, 182 (I, 246)
 podporový bod, ob. bod podpory 201
 poďraditi, poďraděn 16
 podřipský 223
 podstatné jméno v přívlastku a jméno přídavné 97 n.*; podstatné jméno slovesné na -ní, -tí nemá zpravidla množ. čísla, leda ve významu hmotném 248; podst. jm. slovesné bývá bez se, zdání, loučení, shledání 24 (I, 191); užívá se ho leckdy přes míru m. infinitivu, přechodníku, slovesa určitého 27, 53, 57, 86, 151, 152, 178, 183, 184, 212, 220, 249, 250, 287, 306 (I, často); po zahájení schůze a zahájení schůzi (různé) 220; podst. jm. slovesné s předložkou k, jsou k dostání a p., v. k; podst. jména složená z kmene substantivního a substantiva v poměru určovacím (parastroj) nejsou oblíbena 31*
 podtrhováti národní vůli 206
 podvlékačky i podvlčky 95

podvýživa; děti trpící podvýživou, lépe mající (trpící) hlad, trpící nedostatkem stravy 186 (I, 279)
 pohádkový; pohádkové roucho a roucho pohádky 104 (I, 296)
 pohan, z lat. paganus 120, 235, 255
 pohlížeti (m. pohlížeti) 153
 pohnouti, pohnul 121
 pohostiti, pohostěn, spr. pohoštěn 116
 pohřbíti 269
 pohřízeti, spr. pohřížeti 217
 pohřizovati, spr. pohřížovati 217
 pohřiziti (m. pohrouziti, vlivem hřaznouti a pohřížovati) 153*; v. i hroutiti, pohroužiti
 pohrouziti (dial.), spis. pohřížiti, v. t. pohroužeti (východočeské), tvar trváci k pohrouziti 217
 pohroužiti (i pohrouziti), na Chrudimsku potopiti se; spis. pohřížiti se = zahloubati se (v myšlenky) 216
 pohrúž (val.) 153
 pohrušovati, spr. pohružovati 217
 pochodeň války 102
 pochop vzítí (han.), ztratiti rovnováhu 21
 pochuť 273
 pochybiti, pochybět (mor.) 195
 pojistiti, pojištěn 220
 pokdy mítí, v. čas
 pokojný; obyvatel pokojný a obyvatel pokoje 104
 pokositi, pokosen, v. kositi
 pokoušeti se, 3. mn. pokouší se, spr. pokoušejí 277
 pokrýti 269
 pokud jako příslovce tázací vyšlo z obvyčeje 229; pokud — potud, v. jak dlouho, jak daleko

pokušení 235
 pokušitel, z pokoušeti 49, 50
 Polák, Poláci (pův. Polané), obyvatelé
 polí 221
 poledňovat (han.), obědvati 20
 polétavě prostovlasá (u Hen.) 144
 polichotiti, v. lichotiti |
 políti 269
 políva (han.), polévka 20
 polní zvěř, polní hlídač 98, 101
 polonismy v rukopisných podvrzích
 2 n.*
 polovice chleba, polovice ze šesti 223
 polská jména na -ski, v. t.
 Polsko, země Polanů, v. Polák
 polta n. polt, příbuzné s půl, polovice
 = nasolený kus vepřového masa,
 zvl. slaniny 22
 Polúhlavie, stč. jm. osobní 63
 pomáda, spr. mast 249
 pomníkově zatížití (u Hen.) 144
 pomstítí, pomstěn 15
 pondělí (muž.) 127, 235
 poněvadž, z poně-va-že, vlivem
 doňudž a p., nespr. poněvač
 223; v. i proto, za to, důvod, pří-
 čina
 popel, 2. p. popele, spr. popela 149;
 3. p. popeli, spr. popelu 85;
 6. p. v popeli, spr. v popelu
 182
 popoháněti, popoháně, spr. popo-
 háněje 55
 Popovice, zdrobn. Popůvky, jm. místní
 65 (I, 194)
 popřáný, spr. popřáný 52
 poprvé, spr. po prvé 53, 149, 274
 porozuměti, 3. mn. porozumí, spr.
 porozumějí 182
 porozvířati se 275

poskytnouti, poskytovat něco, spr.
 něčeho 52; poskytovat
 m z d u, spr. platiti 212
 poslouchati je j, spr. ho (2. p.) 176
 postačující; nemůže býti postaču-
 jícím, spr. nestačí 212
 Postoloprty, 2. p. z Postolopr 224
 postrádati odpověď, spr. po-
 hřešovati odpovědi 151 (I, 21)
 Postřelmov, zdrobn. Postřelmovec, jm.
 místní 65
 postyk 275
 pošíletí vzduch (u Hen.) 146
 potahovati mzdu, spr. míti 212
 potajemku (u Hen.) 146
 potěrání vlny (v textilnictví), spr.
 bití, tepání vlny 217
 potěšiti koho čím 264
 potíchu neobratný (u Hen.) 144
 potřeba 101; je potřeba něco, spr.
 něčeho 152
 potřebovati mír, náhradu a p., spr.
 míru, náhrady 151, 183 (I, 17,
 20, 87, 122, 182, 245)
 potřčka (han.), máslo 20
 potůčkový; hrčení potůčkové, stč.,
 hrčení potůčku 103
 potud, v. jak daleko, jak dlouho
 pousínati, z pousnouti (obdobou podle
 vypnouti, vypínati) 158
 poustevník 235
 poutnický daleký (u Hen.) 144
 použití, spr. použití 114; použití
 druhý chodník, spr. jíti po
 druhém chodníku 184
 používatí něco, spr. něčeho 310; ten
 systém byl používán, spr.
 té soustavy bylo používáno 85,
 278 (I, 212, 308))
 považovati někoho za něco, spr.
 pokládati 151 (I, 310)

pověděti, 3. mn. poví, spr. povědi 85 (I, 278)
 povšimnouti, spr. povšimnouti 57
 povzlétavě vonný vzduch (u Hen.) 144
 povzněsti, povznesen 220; povznešený, spr. povznesený 57 (I, 120, 212)
 povznikati 274
 pozbyti důvěru, spr. důvěry 178
 pozor dáti, v. t.
 pozůstávati v něčem n. z něčeho, spr. záležeti v něčem, zakládati se na něčem, skládati se z něčeho 85, 278 (I, 18, 212, 252, 277, 278)
 pracovati na obrození a p., spr. o obrození 85, 152, 183; v. i na pracovní den a den práce 100
 přadlí, předlice, později přadlena 217
 přednictví, spr. přádelnictví 218
 praemise, spr. premise n. praemisse 206
 prahnouti, prahl 177
 pramáti, pramateře, v. máti
 praskavě se hroucí ubrus (u Hen.) 144
 práti, peru, pereš atd. 119, 160
 práti si něco, spr. něčeho 183, 246 (I, 17, 20, 181)
 pravděpodobný, spr. 158
 pravdatný v RZ. 3
 pravdozvěstný v RZ. 3
 pravice 189
 právo; právem i s právem 191
 pravopis a jazyková správnost 223*
 pražanka, jm. hrušky 190
 praženka, zapražená polévka 190
 Pražka 72
 pražský (ve výslovnosti praský) 192
 přebitě nachystaný mrak (u Hen.) 144

přebýti = přetrvati, přečkati, zbýti 256
 přece i přec (v nářečí přeci) 158
 předati, spr. odevzdati 27, 52, 86, 149, 179, 208 (I, 12, 92, 186, 249, 278)
 předce, spr. přece 141
 předejít, předcházeti něčemu, spr. něco 147, 182 (I, 145, 252)
 předem zaslati, spr. napřed 249 (I, 183, 248*)
 předhůzka, spr. výčitka 182
 předcházeti, v. předejít
 předlák, žen. předlice 217; v. i přadlí
 předložky; předložky jest psáti odděleně, před městem, ale předměstí 27*, psávaly se dříve (u Puchmajera) dohromady se jménem 56; předložky neslabičné při slabičném dělení slov v písmě nepokládají se za slabiku 92; bývají nesprávně vokalisovány, v, k, nad, od, v, z; přízvuk na předložce 222, 237; předložky se opakují: ke všem nám, spr. k nám ke všem 52; pros za nás za hříšné 240; podst. jméno po různých předložkách musí být opakováno, před a po divadle, spr. před divadlem a po divadle (po něm) 86 (I, 61, 92, 93, 160, 252, 278); spor panské s poslaneckou sněmovnou, spr. spor panské sněmovny s poslaneckou 306
 předměstí, ale před městem 27
 předpotopně tvůrčí (u Hen.) 144
 přeháněti dobytek, stříbro, tekutiny; o n přeháněti, spr. přestřeluje, přepíná 248
 přehláška: svatý — světejší, úřad — úřední, v. t.

přehnaný, spr. přílišný, přepjatý,
nemírný 246, 276

přechodník; dívka jdouce, spr.
jdouc 246, 250, bratří vidouc,
spr. vidouce 35; zhlídna ho,
křikne (křikl), spr. zhlídnuv 55,
56; dosadivše obdržíme, spr.
dosadíce 203; přechodníky z řeči
mluvené vymizely 258

přejíti v čin, spr. změnit se 178

přejně ustrojené prostředí 206

překaziti, překažen 220

překládání, slovo o něm 257

přelstíti, přelstěn 15

přemožitel, od přemohu 49

přemršťování cen, spr. zdražo-
vání 213

Přemyslovka, jm. místní 190

přenos v MV., metafora 2

přeorávati 294

přepadnouti, přepadnutí, spr. pře-
padení 178 (I, 61)

přetvářlivé váhání (u Hen.) 144

přeutatný v RK. 3

přeusmívati si obtíže (u Hen.) 143

převýdaj bankovek, spr. přílišné vy-
dávání 25

přezdíti, přezdívka, z pře-vzdieti, dáti
jiné jméno 221

přezvídati někoho 274

prchnouti, prchl 122

při, předložka; při a u 160; při a za
201; při nejbližším (atč.), aspoň
155; při nejlepším, spr. 155; při
nejmenším, spr., aspoň, nejméně
155*

přiběhnouti, přiběhl 122

přiblížiti (m. přiblížiti) 153

Příbram, 2. p. do Příbrami, spr.
do Příbramě 250

přičestí min. činné sloves na -nouť
121 n.*; přičestí trpné sloves vzo-

ru prositi 13 n.*; nesl jej (údiv)
neporušena, spr. neporušen n.
neporušený 303; po vykonaných
studích, v. po

příčina; z té příčiny, poněvadž,
jelikož, ježto..., spr. že
307*

přídavné jméno s příponami -cí, -lý,
-ní (-ný), -ský, -ový, -ovský, v.
tyto přípony; příd. jména na -ův
a -in, v. přivlastňovací; příd. jména
tvaru neurčitého bývají přes míru,
jsou rovnoběžny, totožny,
kolmy, určity a pod., jest
kladna, záporná, protiv-
na a p., spr. jsou rovnoběžné atd.,
jest kladná atd. 202 (I, 301);
Komenský, Horký, 2. p. Kome-
nského, Horkého, spr. Kome-
nského, Horkého 118, 208, 210
(I, 187); paní Holýová, spr.
Holá 118 (I, 187); příd. jména
složená z číslovky a jména počíta-
ného: tříkrálový, dvouramenný, ale
stoletý, mnoholetý, málokvětý, ně-
kolikodenní, nyní častěji několika-
denní 94*; přídavné jméno v pří-
vlastku a jeho poměr k nepřímým
pádům jmenným v téže platnosti,
četba básně — četba básnická
97 n.*, v. i přivlastek; ve skla
oken, spr. okenní 82 (I, 56,
108, 247, 294*)

příjemka, lépe stvrzenka 288

přijíti na myšlenku, spr. při-
chází mi na mysl, připadá mi, na-
padá mě, mám ten nápad 247;
jak to přijde, spr. čím je to,
jak to 151, 177 (I, 146, 181);
přišlo mi zoufalně žal-
no, spr. dolehl naň zoufalý žal 178

přijmouti; přijmut, přijmutí,
spr. přijat, přijetí 84, 91

příkazně se zeptati (u Hen.) 145

příkrčené útluno (u Hen.) 145

příliš než aby, v. než

přihnouti, přihnul 121

příměřený, lépe vhodný 202

přímopasový, spr. přímopásový
203

přimraziti, přimražen 16

přínos 287

přiorávati 294

případ; v krajním případě, spr.
bude-li nejhůře 179

případně, spr. bude-li třeba 179

přípach 273, 275

přípis, pův. = přepis, formulář, lépe
dopis, psaní 29

přípravně položití (u Hen.) 145

přířaditi, přiřazen, spr. přiřáden
16, 208

přírknouti, přiřknut, spr. přičen
178

přirozeně, spr. ovšem 52

přirůstek, spr. přirostek (podle
výrostek) 158

přísaha 235

přísahati, spr. přísahati 151, 182,
298 (I, 247)

příslovce, záliba v nich u Hen. 144

přisvojovací a přivlastňovací 127

přítí 101

přítel 101

přítok 268

přítomný čas; střídání koncovek -u, -i
u vzorů měkkých, v. -u; přít. čas
místo budoucího, zítra jdu do di-
vadla 157*

přitřhnouti, vánice přitřhly 84

přítulně nizounký (u Hen.) 144

přívlastek; o tvarech českého přívlastku:
přívlastkem shodným, adjektivním

se pojem základní zpravidla zevně
určuje, proto bývá přid. jméno v
přívlastku za gen. přívlastňovací (a
podmětný), ve výrazech metafori-
ckých za gen. vlastnosti, za určení
místní, časová a p., přívlastkem ne-
shodným (pádem jména podst.) se
pojem základní zpravidla věcně do-
plňuje, proto bývá přívlastkem ne-
shodným gen. předmětný, explika-
tivní, měrový 97 n.*; poměr mezi
přívlastkem a slovem určeným bý-
vá někdy obrácený 100; přívlastek
shodný, adjektivní bývá přes míru
obvyklou v archaismech, a kde
smysl nedopouští pojetí nespr. 105;
nebývá na žádaném místě z příčin
formálních 105

přivlastňovací přídavné jméno; 3. p.
muž. a stř. ku přání papežově
a p., spr. papežovu 85, 149, 178
(I, 153); básně V. Dykovy a
p., spr. básně Dykovy n. básně V.
(Viktora) Dyka 31*; přid. jména
přivlastňovací na -ův, -in značí,
jde-li o osoby (n. bytosti zosobně-
né), majetníka individuálního; ge-
nitiv přivlastňovací a přid. jména
na -í, -ský, -ový, -ovský vlastníka
druhového 103* (I, 158*, 187*);
příd. jméno přivlastňovací na -ův,
-in zastupuje také často genitiv
podmětný 106*; přid. jména přiv-
lastňovací utvořená ze jmen věcí
příponami -ský, -ový, -ní mají vý-
znam druhově přivlastňovací, geni-
tiv má význam individuálně přiv-
lastňovací 103*; přivlastňovací
příd. jména vzatá za jména místní,
Humpolec, Čáslav a p. 89

přivoditi, sloveso trvalé (= přiváděti),
na př. nachlazení přivodí (= přiv-
áděti)

vádí) rozličné nemoci; nespr. místo přivéstí, způsobiti: přivodil si nákazu, spr. nakazil se; Němci chtějí přivoditi rozhodnutí, spr. vynutiti; nehoda přivodila ztrátu parníku, spr. způsobila 211 n.* (I, 154)
 přívrženec, spr. přivrženec 19, 206 (I, 18)
 příze starostí 102
 přizvaný m. nazvaný 273, 275
 přízvuk jednoslabičných předložek se zanedbává 222, 237 (I, 83, 117);
 přízvuk chybný vlivem chybného zpěvu, zvl. kostelního 67 n.*, vlivem metra 80 n.* (I, 117, 141, 260), vlivem povelů, pochodem pochod 211
 pro a skrze v modlitbách; pro = propter, skrze = per 307 n.*
 prodajný (o osobách), prodejný (o věcech) 158 (I, 295)
 prodati, prodávati a dáti 302
 prodělávati, nespr. ve významu zakoušeti, zažívati 276 (I, 213)
 prohlubeň 45
 prohrnuté rty 275
 proklamovati, č. prohlásiti 279
 prolehnouti 274
 promlouvati, trvalý tvar k promluvíti 159
 pronajmouti, pronajmul, spr. pronajal 84
 pronésti, pronesčen, spr. pronesen 182
 proorávati 294
 propadati se temnotám, spr. propadati se, řítiti se do temnot 249
 propadnouti, propadnul, spr. propadl 141
 propilovati 154
 prorva, spr. průrva 82

prošba 48
 prosebné dni (Bittage), spr. křivé dni 90
 prositi, prošen 14
 prostný, m. prostý 275
 prostředek = pomůcka, nástroj, způsob (spr.); nemá k tomu prostředků, spr. nemá na to (peněz) 126
 prosvítati, spr. prosvítati 149, 276
 Prošek, jm. osobní, z Prokop 117; v. i Průcha, Průša
 proti vrácení, nespr. 287 (I, 61, 150)
 protivný; jest protivna, spr. protivná 202
 protknouti v RK. 2
 proto, že; nespr. proto, ježto n. proto, poněvadž 309*
 protopiti 162
 protože, v. důvod
 průčítovati, účtováním se přivéstí do škody 311
 proud; v proudu se nalézati, v. t. prováděti 126
 proveditelný, nespr. 50, (I, 102)
 provésti 126
 provinělé bytí (u Hen.) 144
 provlékati; hostina se provléká, nespr. 274
 prozraditi, prozrazen 14
 prožba (dial.), prosba 49
 prr, citoslovce 252, 285
 přseti, pův. znamenalo padati, zúžením o padání deště 297
 pták, ob. ptáček 240
 průčelný; modlil se průčelný před vozem (u Hen.), čelem k vozu obrácen 143
 průhon 273
 Průcha, jm. osobní, z Prokop 117, v. i Prošek, Průša

průmyslovka, průmyslová škola 189
 průřezové jádro, ob. jádro průřezu 201
 průřev 275
 Průša, jm. osobní, z Prokop 117
 prutová soustava, soustava prutů 201
 průzev 300
 prvotní; v prvotní chvíli, spr. v
 první 273
 pryč 255

psí = špatný, bídný; psí život, strava,
 jídlo, počasí; ve psí byti, ve psí
 učiniti 192
 psota, psotný, psotník, ze psí 192
 Pšované 280
 Pštroska, jm. místní 190
 Ptýrov, zdrobn. Ptýrovec, jm. místní
 65
 půst 235

R, Ř

r a ř v abecedě 255; r a ř u sloves
 vzoru bráti 160; r dvě setkají-li
 se, mění se jedno v l (palagraf)
 nebo mizí (maširovat) 243
 račí, co je z raka; ale obratník raka
 128
 řada; v první řadě, spr. především
 57; až na ně přijde řada,
 spr. až na ně dojde 86, 149 (I,
 21); přišel na řadu, spr. do-
 šlo naň 151 (I, 19)
 řádek i řádka 127
 Radihost v MV. 3
 raditi, raděn (stč. razen) 14
 řaditi, řaděn 16
 radši, spr. 219
 Radyně, jm. místní 255
 rachet, rachot v RK. 3
 ráj 235
 rajtovat (han.) 21
 Rakousko-Uhersko = Rakousko a
 Uhersko 280
 rakušanka, jm. hrušky 190
 rámě síly, častěji rameno 201
 ramenatý 104, 105
 rána, ranou, ran, ranám, ranách, rana-
 mi, zdrobn. ranka 254
 ranní 104
 rathóz (han.), radnice 21

ratifikační listina, č. schvalovací
 184
 ratifikovati, č. schváliti 152
 ráz 125; ráz, dva, tři 211
 rditi se 244
 reálka, reálná škola 189
 řečice, zdrobn. z řeka 236
 Řečice Karđašova, v. t.
 ředitel, nespr. řiditel 187* (I, 265,
 274*, 308)
 ředitelka 157
 referent, č. zpravodaj 184
 regule života, č. pravidla 250
 rej, muž. 276
 rejstřík, rejstřík, z lat. registrum 120
 (I, 270)
 renk (han.), náměstí 21
 representace, č. zastoupení, oká-
 zalost 250
 rezervní fond, č. základ záložní,
 25
 respektovati zásadu, č. šetřiti
 zásady 182 (I, 155)
 responsoria 68
 řešiti, pův. rozvazovati, uvolňovati; nč.
 řešiti je přejato z ruštiny 236, 296
 ret, 2. p. retů, spr. rtů 82 (I, 284)
 rez 244
 řezba, z řezati 48; v. i řezba

řeznický červeně a modře kostkovaný
(u Hen.) 144

řežba (vedle řezba), vlivem řežu 49
řící; řekl na to, jde-li o poslušnost
časovou, ale co k tomu říkáš, nč.
co tomu říkáš, jde-li o obsahový
vztah, o mínění; říkájí mu Karel
292 n.*

řiční břehy a břeh řeky 103
řiditel, v. ředitel

říditi, ze stč. říediti; přič. řízen 16;
dle nich se řiď, spr. jimi 57

říkati, v. říci
římskokatolický 242

římský protivník (stč.), protivník Říma
98; obraz římský a obraz Říma
104

římsově postavené brvy (u Hen.) 145

řinčivě oslepující (u Hen.) 144

říš (básn.), říše 80

říšský (ve výslovnosti říský) 192

říště (dial.), v. hřiště 250

řízek (grundle), vlastně hřízek, ze stč.
hrúzek (hrouzek), souvisí s hřiziti
(v. t.) 153

říznouti, řízl 122

rod trpný, v. passivum

rodička boží 281

rodný (bratr) v RZ. a MV. 2

rokytenská bahna, nespr. (ro-
kytno = bahnsko) 306

rolátky (z franc. roleaux, u Pacovské-
ho) 182

role, č. úloha 184

romanismy 33, 131

románový konec a konec románu 104

romantický 89

rositi, rosen 16

rosol (m. sulc, u Pacovského) 181

rotník, v. můj

roubík, dřevěný kolík; nespr. roubík
z kapesního šátku a pod.
153

Roudničky, jm. místní 65

roura (z němč.) 128, 255; 7. p. rou-
rou 254

rovnoběžný; jsou rovnoběžny,
spr. rovnoběžné 202

roz-, předpona jmenná i slovesná; na
př. rozmilý, roztomilý, Rozbože; u
slovesa značí 1. rozklad v části, na
př. rozdělití, rozpadnouti se, rozlo-
žití, 2. počátek nějakého děje, na
př. rozhněvati, rozžlobiti, rozesmáti,
3. opak slučování, vázati — roz-
vázati, poutati — rozpoutati 294
n.*

rozběhnouti se, rozběhl se 122

rozbrázditi, rozbrázděn 15

rozčtvrtiti, rozčtvrcen 14

rozběhnouti, spr. rozběhnouti
147

rozemnouti, rozemnul 121

rozeplouvatí se, spr. rozplývati
se 147

rozesazený, spr. rozsazený 176

rozestupovati, spr. rozstupovati
177

rozevírati, spr. rozvírati 177

rozezlený v RK. 2

rozhalený v RK. 3

rozhodně bývá nespr. m. naprosto,
najisto 149, 150, 298 (I, 152,
271)

rozhodnutí učiniti, lépe roz-
hodnouti 182

rozhořívati se v RK. 3

rozhrěšiti od hříchů, nikoli rozřeši-
ti 236, 293 n.*

rozhrěšiti, rozhrěšiti, stč., rozhrěšiti,
v. t.

rozjitřiti, spr. rozjítřiti 300

rozkazně napřáhnouti paži (u Hen.) 145
rozkazovací způsob, v. vy
rozkládati (m. rozkverlati, u Pacovské-
ho) 181
rozkošný, dům a dům rozkoše 104
rozkvětší, spr. rozkvetlý, v. -ší
rozléhavě prostraná kuchyně (u Hen.) 144
rozlíhatise, spr. rozléhati se 141
rozlišování významu mezi přívlastkem
shodným, adjektivním, a neshod-
ným, na př. genitivem 99 n.*
rozlišovati vinných od nevinných,
spr. vinné 278
rozlobiti, spr. rozzlobiti 147
rozmazlíti, v. mazlíti
rozohniti v RK. 3
rozplakati v RK. 2
rozpolovati (zastaralé), rozpůlovati, pů-
liti 201
rozpoltiti, z polta (v. t.) 22; přič.
rozpoltěn (stč. rozpolcen) 14
rozpomenouti se něčeho, spr. na ně-
co 274
rozřaditi, rozřazen, spr. rozřáden
208
rozřediti, rozředen 16
rozřešiti, jiné je rozhřešiti 236; v stč.
= uvolniti, roztáti 296
roztáti něco, spr. roztaviti, roz-
močiti 146
roztomilý, roztodivný 295
roztřídit, v. tříditi
rozuměti, 3. mn. rozumí, spr. roz-
umějí 84, 150, 250 (I, 91, 159,
309)
rozuzlíti, rozuzlen 16
rozvaděný v RZ. 2
rozzlobiti 147, 295; rozzlobiti někoho
něčím 264

rozžehnouti, rozžal, spr. rozžehl 127
(I, 20, 146)

ruče v RK. a j. 2

ručnice 306

ruda, rudý 244

Rudka Veliká 66

rukopisné podvrhy a naše spis. řeč
1 n.*; rukopisné jubileum a p. Ba-
reš 56*

ruměnný, spr. ruměnný 300

rusismy v rukopisných podvrzích 2 n.*

ruská jména na -oj, -ov, -in, v. t.

ruskopolský, co je (co se týče) ruských
Poláků, rusko-polský, co se týče
Rusů a Poláků 280

rusko-turecký 280

rušivá vnaďa, spr. vzrušující 274

růžově smědý (u Hen.) 144

růžovo, příslovce (básn.) 80

růžový 104

Rvačky, jm. místní 64

rybí popadení (stč.), lovení ryb 97,
98, 101

rybníkář 239

rybný; rybná brána (stč.) 98

rychlonožý 280

rýpnouti, rýpl 122

rythmus, spr. rytmus n. rhythmus
206

ryzák, ryzí kůň (rudě hnědý) 190,
244

ryzí (příbuzné se slovy rez, ruda, ru-
dý, rdít se) = rudý, červený; ryzí
zlato, červené (pak nesmíšené), od-
tud i ryzí stříbro, ryzí kov; ale
ryzí povaha, spr. poctivá, ryzí
váha, spr. čistá, ryzí jazyk, spr.
správný atd. 244*

s předložka; 1. se 2. pádem: s a z
v poměru k na, na kopec — s
kopce, na trávu — z trávy 222;
— 2. se 4. pádem: s batoh trávy,
je toho s nůši 240; není se si-
tua-ce, spr. se situaci, nestačí již
stavu věcí 246; není s to zjed-
na-ti, spr. není s to, aby zjednal,
nedovede, nemůže zjednatí a p. 19,
85, 151, 183, 274, vazba jsem
s to s inf. zobecněla 202; — 3.
se 7. pádem: společnost o ome-
zeném ručení, nosník o vo-
doro-vné ose, spr. s omezeným
ručením, s vodorovnou osou 25,
146, 188*, 201, v. i o; záložna
se s ídlem v N., spr. sídlem 23;
s při výrazech spokojiti se, spoko-
jenu býti, těšiti, baviti, zlobiti se,
v. t.

-s (ze jsi); ty's, byl's, spr. tys, byl's
176; přiklání se ke zvrtnému se,
si; abys se, bys se, cos si,
kams se, kdes si, kdys si,
kdybys se, kdybys si, tos
se, tos si, tys se, tyss si, spr.
aby ses, by ses, co sis, kam-sis,
kde sis, kdy sis, kdyby sis, to ses,
to sis, ty ses, ty sis a p. 29*, 114,
214*, 273 (I, 301)

sádce, sádky (stč.), kdo sádl (stano-
vil cenu) chléb, pivo a p. 22; v.
eadiťi

sádlík, člověk chlubný, domýšlivý, od-
tud příjmení Sadílek 22

saditi (stč.), stanoviti cenu zboží, zvl.
pokrmů a nápojů 22

sadový; krása sadová (stč.) 103

sáhnouti, sáhl 122

sáhodlouhý, v. sehodlůhý

sál, č. sň 152

samohláska a souhláska 220

samolet 218

samopřed (Selbstspinner, v textilnictví),

spr. podle samolet, samotok 218

samotok 218

samý; ten samý, spr. týž 142

sazba 49

sběh 192

sbírání vína 101

sbírka 192

sbor 192

sburcovati, spr. zburcovati 275,
276

scénovati kus, č. vystavovati 279

scestí 219; v scestí, spr. na scestí
273

scestný (z výrazu s cesty), nesprávný,
bludný 219

sdělení (podle něm. Mitteilung),
lépe zpráva, výklad, oznámení, pro-
hlášení a p. 27, 284

sdělití, sdíletí se s někým o něco, po-
dělití se; v nč. též sdělití, sdělovati
někomu něco (s vazbou pod'e říci,
oznámiti) s významem oznámiti, na
vědomost dáti 151, 283* (I, 18)

se, předložka, v. s

se, zájmeno zvrtné, v. t.

sečba (stč.), ze síci, sekati 48

sečtělý, sečtěllost, spr. sčetlý,
sčetlost 300

sedací meč, jehož se užívalo při se-
dání; sedací život; sedací gar-
niture, spr. sedadla a křesla 87
sedmnáct; ze sedmnáct ran, spr.
sedmnácti 141

sednouti, sedl 122

sehnouti, sehnul 121

sehodlůhý v RK., sáhodlůhý 3

sejítí (stč. zjítí n. snítí), v. scházeti;
na tom nesejde = na tom nezá-
leží; s toho sešlo (opak: přišlo k
tomu) 197

sejmouti, sejmout, spr. sňat 178
sem, si, spr. jsem 141

sen, pův. spánek (odtud bezesný); ve
snách = ve spaní, jiné jest ve snech
22

Senice, zdobn. Senička, jm. místní 66
sensaci vyvolati, spr. vzbuditi,
způsobiti rozruch 184

sensitivnost, č. citlivost 250
separátní mír, č. zvláštní, sám o
sobě 184

sepnouti, sepjetí, spr. sepětí 176
seřaditi, seřazen, seřazovati,
spr. seřaděn, seřadovati 149

ses, v. -s

sestávati z něčeho, spr. sklá-
dati se 86, 247 (I, 20, 145); ro-
dina sestávající z 5 čle-
nů, spr. složená, pětičlenná, o 5
členech 278

sesukovati, sesukování (v textilnictví)
218

sešíletí, spr. zešíletí 176
setnina v RK. 3

sháněti, 3. mn. shání, spr. shánějí
55

shasnouti něco, spr. zhasiti 145;
shasnouti oči, spr. zavřítí oči,
zesnouti, zemřítí 247

shlédnouti, shlédnul, spr. shlédl
122

shluk v RK. 3

shluknouti se v RK. 2

shoda mluvnická; vci byli rozšíře-
ny, spr. rozšíření 312; marné
byli matiční Hlasové, spr. marní

239; davy, valy, zástupy lidí byly
(nikoli byli) 253; rolničky za-
zvoni, spr. zazvonily 52; oso-
by byli zjištěni, spr. byly
zjištěny 247; ticho z nitra i z venčí
se slily, spr. se slilo 177

shrnovačky 95

scházeti (stč. též schoditi), trvací tvar
k sejítí, značí s hůry jítí, přen. ubý-
vati, zanikati, nedostávati se do
míry; schází (mnou) na něčem, stč.,
děje se mou vinou škoda; schází
nabylo časem významu dokonavého
sešlo (= ztratilo se a tedy chybí),
odtud scházeti = chyběti, obě spr.,
chyběti spíše mor. a slov., scházeti
v Čechách; vazby nč.: schází mi z
peněz (na penězích) koruna, peněz
mi schází 5 K; neschází ničeho
= na žádné z několika věcí není
schodku, neschází mi nic = mám
všecko; co ti schází = čeho po-
hřešuješ, nespr. místo co ti
jest (stč. co ti škodí) 196 n.* (I,
146)

schodek, nedoplatek, k slovesu scházeti
196

schoditi, v. scházeti

síci, seku; čáry se sekou, obyč. protí-
nají 201

síje, spr. 160

síla, 7. p. silou 254; síla tělesná, du-
ševní, vodní, ale síla víry, lásky a
p. 105

silová dvojice, obyč. dvojice sil 201

síra, 7. p. sírou 254

siroba, ze sirý 48

Širočtí ulice 126

sis, v. -s

situace, č. stav, poměry 250; těž-

k á s i t u a c e, spr. nesnadné po-
stavení 279; s i t u a c e na západě,
č. stav věcí 279

sivák, jm. koně 190

sivěna (mor.), sivka, jm. krávy 190
skad n. zkad v RK, 4

skákat, 3. jedn. s k á k á, spr. skáče
127

skála, 7. p. skalou (ob. skálou) 254
skaštický, kdo je ze Skaštic 32

s k é p t i k, spr. skeptik 206

-ski, Biliński, Bilińskoho, Biliń-
skim u, spr. Bilińského, Bilińské-
mu 117

sklep, 6. p. ve sklepe 277

-sko, přípona jmen krajových Polsko,
Slezsko, Slovensko a p. 221

skeřepinně klepnouti (u Hen.) 145
skorý; skoré ovoce 176

skr, předl. nepřívzvučná 27; skrze a
pro v modlitbách, v. pro

skutek; v skutku (skutečně), spr.
vskutku 141

-ský, přípona jmen přídavných; mívá
při jménech osobních význam obec-
ně přivlastňovací (selský), přivlast-
ňuje se jí věcem (horský) 103 (I,
187), zastupuje genitiv podmětný
n. předmětný, české vítězství, ma-
ďarská porážka 106; jak se tvoří
příponou -ský jména příd. od jmen
místních na -ice, -ín 32 (I, 286)

slábnouti, slábl 122

sláma, 7. p. slamou (ob. slámou) 254
slanina 181

Slatina, zdrob. Slatinka, jm. místní 66

Slatinice Veliké, Slatinky Malé, jm.
místní 66

sláva, 7. p. slávou (stč. slavú) 254

- Slavoj v RK, 3

slečna doktor, spr. slečna doktorová
n. lépe doktorka 156*, 218

slední (básn.), poslední 80

sledovati 274

slepec 189

Slezané 280

Slezsko, kraj Slezanů 221

sloh novinářský 86 n.

slonový; věže ze slonových ko-
stí, spr. ze slonové kosti 310

slota, plískanice, nečas, psota, holota
256; v. i zlota

slouti, 1. os. slovu n. sluji 201

slovácký, co se týká Slováků morav-
ských; slovenský, co přísluší Slová-
kům uherským 251, 280; v. i slo-
venský

Slovák, Slovenka, na-Moravě Slověnka
(ne Slovačka), slovenský (ne
slovácký), Slovensko 221*,
280

slovenský, z pův. Slovenín, množ. Slo-
vené (pův. Slověnin, Slověné), od-
tud i Slovenka, Slovenský; m. Slo-
vené časem Slováci (jako Polané
— Poláci) 221; v. i slovácký

slovo, ujmouti se slova k něčemu 292;
v. i k; slovo držeti, v. t.

slovosled nesprávný 81 n., 145, 157,
179, 202, 247, 258, 288 (I, ča-
sto)

složkové obrazce 201

sluneční západ = západ slunce 101

služba, ze sloužití 48; služba modlám
101

slyšitelný 49, 50

Smečky, pův. Smekhacova ulice n. ve
Smekhacích (v. t.) 63

smekati, snímati; smekati koleno,
spr. sklárěti, shýbati 82

Smekhac, Smekhace, jm. osobní ze smek hace (=kalhoty) 63
 směti, 3. mn. s m í, spr. smějí 84, 150, 182, 277 (I, 159)
 s m e t í š t ě, spr. smetiště 187
 Smil, vykládá se za Eusebius, Aman-dus, z kmene mil- 256
 smilniti, jiného kmene než milovati 256
 smísiti, smíšen 14; s m í s e n ý, spr. smíšený 158, 178, 250
 s m í š e n o č a r ý, nezvyklá složenina 201
 smolka, jm. krávy 190
 smolně slepené vlasy (u Hen.) 145
 Smrčná, později Smrčné, jm. místní 120
 smýšleti, 3. mn. s m ý š l í, spr. smýšleji 273 (I, 159)
 snadnovznětlý 280
 s n á t e k u z a v ř í t í, lépe v manželství vstoupiti, oženiti se, vdáti se 287
 Snědláditěkaši, stč. jm. osobní 63
 sněhový rubáš a rubáš sněhu 102
 snesitelný 49, 50 (I, 102)
 sněžný; studenost sněžná (stč.) 103
 snově proměněný svět (u Hen.) 145
 sobota 235
 soptiti, soptěn 14
 s o r t a, č. druh 184
 sotva, v. i nejvýše
 sou-, předpona, je v slovech soulož, soused, souprasný a novějších soucitný, soujmenný, souběžný ap.; zatlačila starší příponu spolu- 266 n.*
 současně a zároveň 202
 současný, současník, slovo spr. utvořené, značí toho, kdo je v témže čase (něm. Zeitgenosse), 266 n.*; jiné je vrstevník (něm. Altersgenosse), v. t.

soudní nález a nález soudu 103, 104
 soudný den (archaismus v nč.), den posledního soudu 105
 souhláska a samohláska 220
 soukenický, soukenictví 239
 sourodý; nadšení s o u r o d é všem Čechům 206
 soused, množ. s o u s e d i, spr. souse-dě 52
 spájeti (ke spojití), 3. mn. s p á j í s e, spr. spájejí 85
 spáliti mnoho, nověji mnoho protopiti 162; spáliti za sebou mosty, podle špan. výroku Cortezova 218; spáliti si mozek (se brûler la cervelle), spr. prostřeliti si hla-vu 249
 spása, 7. p. spásou 254
 spasitel, od spásti, spasu (nč. spasiti) 49
 spasiti, spasen (vlastně ze stč. spásti) 14, 15
 spáti, 3. mn. s p ě j í, spr. spí 56
 s p ě ž (z něm. Speise), bronz 21
 spižírna, spr. špižírna 300
 splichtiti, splichtěn 15
 spočívati; s p o č í v á v něčím o m y l u, spr. jest něčím omylem, zakládá se na něm 278
 spojovací čárka, v. čárka
 spokojený, spokojen, pův. znamenalo uklidněn, upokojen, a proto něčím; nynější spokojený značí stav trvalý, a proto jsem spokojen s něčím 265*; v. i těšiti, baviti se
 spokojiti se, v stč. uklidniti se, oddati se klidu, v nč. státí se spokojeným; spokojiti se s n ě č í m, lépe něčím; jiné jest stč. spokojiti se s někým, smířiti se 264*

spokojný (slov.), spokojený 265
 spokojovati se, v. spokojiti se
 spoiek, utvoreno z pris-ovce spolu 174
 spoičkovati, spr. zpoličkovati 158
 spoiknouti, spolkl 122
 spolu, pris-ovce, ze spolu (s polovice),
 v. jeden (7.); spo.u., předpona, za-
 tlačena předponou sou-, v. t.
 spolucítiti, nespr. 248 (I, 305)
 spoluhájití, nespr. 248 (I, 305)
 spoupopedpsati, nespr. 248 (I, 305)
 spoluzakládati, nespr. 248 (I, 305)
 spoluzaviniti, nespr. 248 (I, 306)
 spousta 61
 správa, 7. p. správou (stč. správú) 254
 spravedlivý; prohlášení spravedli-
 vých soukeníků (Verkündigung
 der Gerechtsame) m. práv 248
 spravedlný, ze spravedný, co je s prav-
 dou 192
 správný, co je s právem 191
 spříjemniti, spr. zpříjemniti 276
 spropitné 286 (I, 214*)
 sprosták 240
 sprostiti, sprostěn, spr. sproštěn 178
 sprovoditi, sprovoben 14
 sraziti si s účtu (spr.) 158; v. strhnouti
 srbismy v rukopisných podvrzích 2 n.*
 srbská jména na -ac, v. t.
 srdečný; srdečné veselí (stč.), radost
 srdce 97 (I, 307)
 srostěnina, spr. sroštěnina 158
 srotiti se v RK. 2
 srozuměl jsi mně, spr. rozuměl
 jsi mi 275

srozumitelný 50
 srstka (angrešt) 182
 ssundati, ssundej, spr. sundati,
 sundej, lépe snes 147
 stadium, č. údobí 152
 Stahlav, v. Štáhlav
 staletý, jiné je stoletý 94
 staroba 48
 staromeisnerovský porcelán,
 spr. staromíšeňský 249
 starý; starší lidu 122; starší pán, v.
 komparativ
 Starýpivo, stč. jm. osobní 63
 státi (stávati); 3. mn. stojeji, spr.
 stojí 141; co jí to stálo, spr. ji
 52; stojím si dobře, spr. vede
 se mi 179; jako by okolí pro něj
 nestávalo a p., spr. nebylo
 53, 57, 179 (I, 56, 224)
 stavebný, spr. stavební 201
 stavěti, 3. mn. staví, spr. stavějí,
 stavící, spr. stavějící 84, 150,
 184, 202, 277 (I, 120, 278);
 stavěti někoho v pro-
 cházce (nespr.) 273
 stěblo (ze stblo), dial. stýblo, ob. steblo
 152
 stejný, pův. jednotejný, jednostajný
 135
 sténání v RK. 3
 stérotypně, č. nezměněně, po-
 řád stejně 184
 stíhati, spr. stihati 276
 stisknouti, stiskl 122
 stklivěti, nespr. 274
 stkvoucí a stkvící se (ze stkvíti se)
 25
 s to býti, v. s
 stolař (na Žamberecku), truhlář 252
 stoletý, v. staletý; stoleté jubileum,
 stoletá památka, spr. 126; sto-

leté nalezení rukopisu, spr.
sté výročí jeho nalezení 57
stonati, 1. os. stůňu 28; 3. os. stone
(mor.), č. stůně, stěná 82
stoupavě řvoucí moře (u Hen.) 145
stověžatý 280
strach lidský, židovský, v. t.
Strachota, podle Metudius 256, 281
strana, 2. p. množ. stran (stč. strán)
254; strana, stránka, v. stč. též ==
část, částka (Malá strana), i su-
ma peněz 271
stratiti, spr. ztratiti 141
středěný 273
Střelák (ob.), Střelecký ostrov 190
střihnouti si s účtu, spr. 158, v. sra-
ziti
stříbrnosný v RK. 3
stříbropěnný v RZ. 3
střídání předmětů vyjadřuje se opako-
váním, výrazem jeden druhého atd.,
v. t.
stříknouti, stříkl 122
stříletí, 3. mn. střílí, spr. střílejí
141 (I, 249)
střížovický (spis.), kdo je ze Střížovic
32
strniště, spr. strniště 312
strnouti, strnul 121
strom, 6. p. na stromu, spr. na
stromě 277; strom času 102
stroužek (česneku), vlastně strouček (ze
struk, stručný), přikloněním k slo-
vesu strouhati 96
stručný, na př. stručně obilí, ze struk
(pův. strouk, struku, něco sporého,
nadělaného), lusk, odtud i strouček
(ob. stroužek); přenes. stručná řeč,
hledící obsahu, ne prázdných slov
95 n.*

stůl, 6. p. na stole, spr. na stole 82
stupeň; u vysokém stupni (im
hohem Grade), spr. velice, tuze,
nadmíru a p. 154; 2. stupeň před.
jmen, v. komparativ
stvrzenka, ze stvrzený, stvrzení 288
stylisace, č. znění 183
stýrati, spr. ztýrati 276
sud okurek v sudě, spr. sud oku-
rek naložených 306
sudba 49
suma (z lat. summa), počet peněz,
částka peněžítá, lépe než obnos
271*
superlativ, v. nejvíce
supinum, jeho vlastnosti a zaniknutí
219* (I, 86, 256)
sušárna, obdobou podle kovárna (z
kovář) 159
suť (básn.) 80
svatba 192; jihočes. svarba 49
svatebná neustavičnost (stč.), nestálost
v manželství 97 (I, 295)
Svatopluk, stč. též Svatopulk 92
Svatovit v MV. 3
svatý, svatyně, přehláskou světejší, svě-
tice 91, 235
svávole, svávolně (stč. a mor.), svévo-
le, svévolně 123
svazek 117
svě- v slovech složených; svěhlavý ==
kdo je své hlavy, má svou hlavu,
pod. svémyslný, svémocný (k to-
mu podst. jm. svémysl, svémoc),
nověji svěmluvný (-ost), svěvládný
(svěvláda), svésprávný (svéspráva);
podle nich mechanickou obdobou
svémístný (kdo má své zvláštní mí-
sto), svéprávný, svérodý, svémrav-
ný; chybně (podle něm. Selbst-)

svépomoc, svéprava a p.
123*

svéopráva, nespr. 124

svépomoc, nespr. 124

svéráz, svérázný, utvořeno podle své-
hlavý, svéprávný; co má svůj
zvláštní ráz 123*

svěrepý v RK. 3

svěsiti, svěšený, spr. svěšený 300

svěstojný; prodával nad své-
stojné náklady, spr. draže,
než to stálo jej 213

svižný, spr. švižný 52

svobodný hlasatel a hlasatel svobody
104

svod 274

svrchupsaný, spr., též svrchuřečený,
napřed, dříve, nahoře psaný, jme-
novaný a p. 23

svůj, zájmeno zvrtné, v. t.; svoji
paměť, lépe svou 276; svým ča-
sem, svého času, v. čas

symbol, č. obraz, odznak, znamení
250

sympathie, spr. sympatie 141

synáček 281

sypati, l. os. sypu 28

systém, č. soustava 85, 184

Š

š v něm. slovech do češtiny přejatých
měnívá se v š 60 (I, 23)

-ša, příp. jmen osobních, Váša, Píša
a p. 117

šáření (valašské) 299

šedošerý v RK. 3

šer, šer (básn.) 80

šesták, ob. 240

šetřiti právo, spr. práva 151 (I, 87,
278)

-ší, -vší, příp. jmen příd., utvořených
z přechodníku minulého, často
zbytečných, na př. opozdivší,
spr. opozdilý 150, byvší, spr.
minulý 146, události udavší
se, spr. přihodilé, které se staly
151, nastavší, napadší,
rozkvetší, spr. nastalý, na-
padlý, rozkvetlý a p. 278 (I,
133, 191, 247)

širý, spr. širý 141 (I, 301); širé
moře, v. vysoké

škoditi; co ti škodí (stč.), co ti jest
199

Škodovka, továrna Škodova 190

škrábnouti, škrábl 122

škůdce národní 101

škvára, 7. p. škvárou 254

šláf (básn.) 80

šlechtiti, šlechtěn 14

šňůra, 7. p. šňůrou (stč. šnorů) 254

špachtle, stírátko (?) 128

špice, nespr. 312

špína, 7. p. špinou 254

šrot, šrotovati a p. (z němč.),
č. tluč 23

še, že splývá v s, vlašský, pražský 192

Štáhlav (vlastně Stahlav) v RZ. 3

štípnouti, štípl 122

štola; v štolu zapadnouti 79

šukati 274

šuměti, 3. mn. šumí, spr. šumějí 58

švagrovství (z němč.) 223; v. švekruse

švekruse (pův. svekruse), slovo domá-
cí 223

švonepajka, sukně švonepajová 190

T

tác, 6. p. o táci, spr. o tácu 299
 táhlý v RK. 3
 táhnouti a tihnouti 158; táhnouti se
 nač, dovolávat se něčeho, činiti na
 něco nárok 124
 tajemno, -a (básn.) 80
 tajný; jest mne (2. pád) tajno 126
 tak; tak dlouho, tak daleko, tak mno-
 ho, v. jak
 takový; poznává lékaře jako tako-
 věh o, spr. jako lékaře, že je to
 lékař 241*
 tamodtud i odtamtud 158
 tanečně prostorná jídelna (u Hen.)
 144
 tasiti, tasen 14
 tažní ptáci 127
 tečka za letopočtem 255
 těkati v RK. 2
 -tel, přípona podst. jmen činitelských
 49 n.* (I, 275, 276)
 ten; rozdíl mezi ten a členem určitým
 73* (I, 289 n.*); ten bývá ně-
 kdy u seperlativu zbytečně (podle
 němčiny) 74, 178; ten samý, v. t.
 tento, bývá nespr. m. on, jeho, atd.
 57, 212 (I, 90)
 tepané ozdoby 217
 tesknota (z teskný), v nářečí dolno-
 bečev. tesknoba 49
 těšiti se; těším se něčím, docházím
 útěchy, potěšení; těším se s něčím,
 mám z toho trvalé potěšení 264
 těšnovský, kdo je z Těšnovic 32
 textilní názvosloví 217*
 -ti; neurč. způsoby na -ti z řeči mlu-
 vené vymizely 258 (I, 213, 272)
 tíha, 7. p. tíhou 254

tíhnouti, v. táhnouti
 Tiryns, 6. p. v Tirynsu, spr. v
 Tyrntě 52
 tisícibodná metelice (u Hen.) 144
 tisíciletý, spr. tisíceletý 82
 tiskárna, z tiskař 159
 tiše plavý (u Hen.) 144
 tituly ženské, slečna doktor, paní
 poslanec, spr. slečna doktorka,
 (doktorová), paní poslancová 156*,
 218
 tkadlice, žen. tvar ke tkadlec 217
 tkáň (básn.) 80
 tkáti struny, spr. přísti 79
 tknouti se, tknul se, tknula se 122
 tlačenka, lépe tučnice 22
 thuč, v. šrot
 tlupa v RK. 3
 tmavomodrý 280
 tmiti se; tmící se, spr. tmějící se
 82
 tolik, v. jak mnoho
 toliký; po bouřích tolikých = po to-
 lika bouřích 100
 Tolstoj (č. Tlustý), 2. p. Tolstoj e,
 spr. Tolstého 117
 Tom Dlouhý 72
 topiti (teplým činiti), vytlačilo starší
 pálti; topiti kamna, později v
 kamnech, topiti světnici 162 n.*
 topivo (výraz novější), palivo (starší)
 161 n.*
 topivové dříví, spr. palivové 164
 Topolná, jm. místní 120
 to si dal, spr. to sis dal, to s se
 nasmál, spr. to ses nasmál, to jsi
 se nasmál 214*
 totožný; jsou totožny, spr. totožné
 202

touha, 2. p. touh 159; touha po matce 101
 trapný v RK. 3
 třásti se něčeho (u Hen.), spr. před něčím 146
 tráva, 7. p. travou 254
 travnice (mor.) 176
 třeba; jest mi třeba klid, spr. klidu 86, 151 (I, 17)
 třeba s se díval, spr. třeba ses díval, třeba jsi se díval 214*
 Třemošná, jm. místní 120
 trest smrti 102
 trestavě mlčeti (u Hen.) 144
 trhané krupky 217
 trhnouti, trhl 122
 tři; 2. p. do třech, spr. do tří 26, 52, 56 (I, 301)
 třídit, tříděn 15
 trnouti, trnul 121
 tróbel, trondra (han.), hlupák 20
 trouba (z něm.) 128, 255; 7. p. troubou (stč. trubú) 254
 trouchno, -a (básn.) 80
 trpasličí les a les trpaslíků 104
 trpět (od trpěti) 49, 50
 trpný rod, v. passivum

trůn (slovo přejaté) 255
 trvati nehybně (nespr.) 274
 tržiště 187
 tuberkule; ta tuberkule, spr. ty tuberkule, souchotiny 310
 tučné, jelito tučné (něm. Speckwurst) 21
 tucha (básn.) 80 (I, 236, 280, 282)
 tulán (nespr.) 275
 tužba 49
 tvorba 49
 tvořiti vrchol, jádro, nepatrný zlomek, spr. býti vrcholem, jádrem, nepatrným zlomkem 57, 183, 246 (I, 213)
 tvrdohlavý 104
 tvrdošíjný, spr. tvrdošíjný 151 (I, 247)
 tvůj; let tvých, spr. tvých 82
 týčiti, spr. tyčiti 298
 tyn, srub 256
 Týn, zdrobn. Týnec, Týneček, jm. místní 65; Týn Horšův, v. t.
 tys se, tys si, spr. ty ses, n. ty jsi se, ty sis 214*
 týž bývá nespr. místo on, jeho atd. 52, 57, 179, 249 (I, 123, 212)

U

u při slabikotvorném l, r v nářečích 92
 u, předložka, v názvech ulic, U nemocnice, U Daliborky, U invalidovny, U Sovových mlýnů 126, 255; u příkladě (stč.), na příklad 304; u a při 160
 -u, -a, koncovy 2. pádu u vzoru hrad; v. genitiv

-u, -ě, koncovy 6. pádu u vzoru hrad; v. lokál
 -u, koncovka l, os. jedn., mění se v spis. jazyce po měkkých souhláskách v -i, piji, kupuji, jen po souhláskách retných a po n, l bývá u vzoru mazati a třiti -u; dřímu, hrabu, mělu, stůnu 28*
 ubohý, ubožejší 159

ubraný; dvě skromně ubrané
 dívky, spr. oděné 306
 ubývati; síla ubývala, spr. síly
 ubývalo 183
 účta k zákonu 101; účtyhodný
 patriarcha, spr. účtyhodný 206
 učba 49 (I, 101, 102)
 učedník, učenník, učeník (zastaralé),
 nč. učedník 159, 235
 účel, 2. p. účele, spr. účelu 27,
 151 (I, 186, 309); k tomu úče-
 li, spr. účelu 310; stížnost za
 účelem zaopatření potravin, spr.
 stížnost, že nebyly opatřeny 212
 učeník, učenník 159, 235; v. i učedník
 učitel 49, 50
 učitelka 157
 udavši se, v. -ší
 udivovati; to mne udivovalo,
 spr. tomu jsem se divila, to mne
 zaráželo 146
 uhel, uhl 85
 uhýbavě (u Hen.) 144
 Újezd, zdrobn. Újezdec, jm. místní
 65, 66
 ujma (pův. újma) a úkor; na úkor =
 na pokoření, na potupu, na po-
 směch; na ujmu = na škodu; o
 své újmě (pův. o svém umě), ze
 své hlavy, bez pobídky 215*
 ujmouti se; ujal se vyprávění,
 lépe jal se vyprávěti 275
 uklidniti někoho něčím 264
 ukoptiti, ukoptěn 15
 úkor, v. ujma
 ukořistiti, ukořistěn 16
 ukrásti, ukradl 122
 ukřivditi, v. křivditi
 um; o svém umě (stč.), v. ujma
 úměrný; jsou úměrný, spr. úměrné
 202

umětel, z uměti 49
 umístiti, umístěn 16
 u m o ž n i t i, lépe možným učiniti 152
 únos 287 (I, 152)
 uorávati 294
 upisovna, místo upisovací 25
 upokojiti někoho něčím 264
 úporný, v. RK., vzdorný 2
 uposlechnouti něco, spr. něčeho 310
 upotřebiti něco, spr. něčeho 310
 upředňovati, nespr. 247
 úřadní, úředník, spr. úřední,
 úředník 91, 154 (I, 274)
 určitý; jsou určity, spr. určité 202;
 určitý a jistý 230
 usednouti, usednul, spr. usedl 178
 uschnouti, uschl 122
 uschovaně dobře (u Hen.) 145
 úsilný v RK. 2
 u s m á t ě bezmocná vzpoura (u Hen.)
 144
 usnouti (ze spáti), usnul 121
 úspornost v řeči 190
 ústa 152
 ustraniti se (u Hen.) 143
 úsvitné proroctví (u Hen.), o úsvitu
 143
 ušetřiti; chci vám to ušetřiti = uspo-
 řiti, našetřiti; chci vás toho ušetřiti
 = zbaviti 114; budou uše-
 třeny, spr. bude jich ušetřeno
 278
 užtknouti, užtkl 122
 utíradlo, spr. utěrák 310
 utopie, č. přelud, bláhový sen 184
 útroba, z utro (nitro) 48
 útvar poměrů literárních, spr. utvá-
 ření, stav 206
 -ův, -ova, -ovo, příp. příd. jmen při-
 vlastňovacích, v. t.

uváznouti a uvíznouti 158

uvažovati; jest uvažován, lépe
jest o něm uvažováno 202

uvíznouti, v. uváznouti
uvozovky 64, 219

úzadí (slovenské), za nespr. zázemí
252; v. i zázemí

uzavřítí snátek, v. t.
uzenina 181

úzkost (z úzký), v nářečí dolnobřečev.

úzkoba 49

uzmouti, spr. vzíti, uloupiti 277
(I, 20, 180)

užší, spr. užší 52

užívati slov, prostředků, cti, chytrosti
atd. spr.; je-li však účel vyznačen:
lžíce užíváme k jídlu, lé-
pe lžící jíme; prachu užívají
k trhání skal, spr. prachem
se trhají skály 245* (I, 17)

V

v ve výslovnosti východočeské (kru)
159

v, ve; v hloubi, v klín, v otřesu
a p., spr. v hloubi, v klín, v otře-
su a p. 81, 176 (I, 57, 101,
284, 285); v místo jiných předlo-
žek u básníků 80; hráti v kopa-
nou, v Černého Petra, v. hráti
v příkladě (stč.) = podobenstvím
304; v roce = do roka, během
roku; y roce 1880, spr. roku
147; stůl v dubu, spr. dubový
87

váždba (v nář. hornoostravském) 49

váha, 7. p. váhou (stč. vahú) 254

Vácha, jm. osobní, z Václav 117; v.
i Vaněk, Váša, Vašák

val; valy lidí (neživot.) byly 253

Valach, Valaši, valašský 192, 280

válečný; válečná zbroj 104

váletí, 3. mn. válí se, spr. válejí se
182

Váňa, 2. p. Váni 28

Vaněk, Věněk, jm. osobní, z Václav
119

vápno dusík, spr. dusíkaté vápno
31*

vařící voda (spr.) 23 n.*, 96

vařiti se, zatlačilo v lidové mluvě slo-
veso vřiti 23

varito n. varyto v RK. 3

Vary Karlovy, 2. p. Karlových Var
n. Varů 224

Váša, jm. osobní, z Václav 117; Vá-
ša, 2. p. Váší 28 (I, 85)

Vašák n. Vašek, jm. osobní, z Václav
117

váza, 7. p. vázou 254

vazba 49

včasný, co je včas 104

ve, v. v

Večas, jm. osobní, z ve t čas (= v
ten čas) 63

věčno, zpodstatnělé (u Strážovského)
80

věďáto r, spr. vědec 178, 287 (I,
305)

věděti, 3. mn. v í, spr. vědí 150, 246

vedle; vedle dveří, vedle toho; vedle
nařízení (zastaralé), lépe podle na-
řízení 93, v. i podle, dle

vědomí; na vědomí (n. na vědomost)
 dáti, bráti, vzíti 287
 věhlas, věhlasný v RK., RZ. a MV. 2
 vejmouti, vejali, spr. vňali, pojali
 147
 vejslužka, spr. výslužka 158
 věkožízny v RZ. 3
 velce sklenuté brvy (u Hen.) 145
 velebystrý v RK. 3
 veleslavný v RK. 3
 veličenstvo, veličenství 29 (I, 62)
 velika noc (stč.), velikonoce 139
 velitel 49, 50
 veliti, spr. veleti 178
 Velký, u jm. místních (Velké Čičo-
 vice a p.) 65
 velnouti, velnul 121
 věnec hor 102
 Věněk, v. Vaněk
 vepiglovaný (han.) 21
 vepředený, spr. vpředený, zapře-
 dený 147
 vepsati čáru parabole, spr. do pa-
 raboly 203
 věsiti se a věšeti se 82 (I, 301); žár,
 který se věší (I) v duši 79
 Vesna v RK. 3
 vespolek a jeden druhého, jedni druhé,
 v. jeden
 vespolné působení stejných předmětů
 na sebe, v. opakování
 věščírovať se (han.), vysmívati se
 veškerý; z veškera křiku, spr. ve-
 škerého 274
 věštkynní vytržení (u Hen.) 145
 větrný; větrná zima, větrná korouhvič-
 ka; větrná síla (stč.), nč. síla
 větru 103
 větrový; moc větrová (stč.) 103
 vévoditi v RK. 3

vezdy, chyba m. veždy, v RK. 2
 (I, 218)
 vězti, vezen 220
 vhalený, spr. zahalený 80
 vchod 168
 více a víc 158
 vícero, spr. více 178 (I, 94)
 vícero denní, spr. několikadenní
 178
 vid v RK., zrak 3
 vid slovesný (nejdi tam a nechod tam)
 237; byl jsem málo vyvolán,
 spr. vyvoláván 149
 vidávati, spr. vídávati 158
 viditel, viditelný 49 (I, 102)
 vichor (básn.) 80
 Vilémov, jm. místní, Vilémův hrad 89
 vilný v RK. 2
 Vinca, 2. p. Vinci 28 (I, 85)
 Vincentius, v. Čeněk, Vítězslav
 vinný; vinná sklenice (láhev) a sklenice
 vína 100, 104 (I, 295)
 Vinohrady, 2. p. z Vinohrad i z Vi-
 nohradů 224
 vinuce, v. ovinky
 viola v RK., fiala 3
 víra 235, 254; víra (stč.) = credo;
 víra beráňková 235
 viseti, 3. mn. visejí, spr. visí 55
 Višňová, Višňové, jm. místní 120
 Vítězslav (Vítězoslav), za lat. Victor,
 někdy za něm. Siegbert; brává se
 i za Vincentius 119
 vivakšá (úmysl říci, vůle říci) u in-
 dických gramatiků 70 n.*
 vizityrovat (han.) 21
 vjí, hý, v. t.
 vkus; o novém vkusu žen, spr. v že-
 nách 52
 vlak života 102

vlas; Loreley vlas, spr. vlasy, jako má L. 249
 vlastník 50
 vládký n. vláský, z Vlach 192, 222
 vláti, 3. jedn. vlá (básn.), vlaje 80
 vlchký, spr. vlhký 310
 vlnobití (stč.), tepání vlny 217; vlnobytí, spr. vlnobití 52
 vlnotepec n. vlnář, dělník textilní 217
 vměšovati se, spr. vměšovati 182
 voditi, voděn (stč. vozen) 14
 vohánka, v. nátka
 voják i vojn 158
 vojenský, z pův. vojenín (množ. vojě-ně) 221, velitel vojenský 101
 vojevoda v RK. a MV. 3
 vojevoditi v RZ. 3
 vojsko; vojšť 89 (I, 32, 220)
 vokativ jmen osobních: pane Lang-ger, spr. pane Langře a p. 221
 voněti, 3. mn. voní, spr. vonějí 299;
 vonící, spr. vonějící 82
 vorba (jihočes.), orání 49
 voskový 105
 votrava (v pražské češtině) 250
 vous; muž s dlouhým vousem, spr. vousy 299 (I, 57, 127)
 voziti, vožen 14
 vpád 268
 vpáliti známku, v. známka
 vrabečkově obskakovati (u Hen.) 145
 vracetí, 3. mn. vrací, spr. vracejí 19, 84, 150 (I, 135, 309)
 vřaditi, vřazen, spr. vřaděn 208
 vraňák, vranec, vraný kůň 190
 vranuša (mor.), vraná kráva 190
 vrátenní okénko (u Hen.), ve vratech 143
 vřava potoků dějin 79
 vřazovati, spr. vřadovati 150
 vřelý = horký (nikoli vařící) 24, 96

vřhati (o porodu zvířat) 256
 vrhnouti, vrhnul, spr. vrhl 178
 vrch, pův. hořejšek, od 16. stol. též hora, kopec 23
 vrchol, 2. p. vrchole, spr. vrcholu 247, 277; 6. p. na vrcholi, spr. na vrchole 85 (I, 20)
 vřiti, v lidové mluvě zaniklo a nahrazeno slovesem vařiti se 23, 96; miza vře 79
 vroucí, v nč. jen ve významu přeneseném 24
 vrsta (jihoslov.), věk (nikoli čas) 267
 vrstevník, vrstevnice (původu mor.), kdo je téhož věku; jiného významu je současník (v. t.) 266 n.*
 vrstva 267
 vsatský, kdo je ze Vsetína 32 (I, 287)
 vstříc 273; vstříc vyjítí požadavkům, lépe snažit se je vyplnit, vyhovět jim 220
 všechen; nade vši pochybnost, spr. nade vši 57; všechny republiky nechťejí odpadnouti, spr. žádná nechce 151
 -vší, v. -ši
 všímati se něčeho, spr. všímati si 306
 všimnouti si, všiml si 122
 vtvářiti (nespr.) 274
 vůči; Polsko jest lidnatější vůči Rusku, spr. než Rusko 87; vůči jeho zdrželivosti, spr. hledíme-li na jeho zdrželivost 183; pocíťovati vůči někomu, spr. k někomu 274 (I, 19, 156, 182)
 vůle (stč. vůle), 7. p. vůlí (stč. volí) 254; k vůli, v. k, ke
 vulgární slova 125
 vy, vás, vám 239; tohoto nařízení bu-diž dbáno, nenahýbati

se z oken, lépe dbejte, nenahýbejte
se 118

v ý b o j n á vlna století 206

v y b y t í umělecké 247

vyčistiti, vyčistěn, spr. vyčištěn 52

v ý d m y c h 273

vyhánění cen do výše, spr.
zdražování 213

vyhloubiti 45

vyhostiti, vyhostěn, spr. vyhoštěn
57; vyhostění, spr. vyhoštění
182

v ý h o z, spr. výmět 310

vyhražovati, spr. vyhrazovati 19

vyhřeznouti 153

v ý c h o d 268

v ý c h o v; má-li děti na v ý c h o v u,
spr. nedospělé 114

vyjítí s platem, spr. vystačiti
116; vyjítí bez čeho, spr. obe-
jítí se, býti bez toho 151

vyjmouti, vyjmul, spr. vyňal 84
(I, 154, 308)

vykládati 189

vykolejiti; vykolejil, spr. vyšinul
se z kolejí 247 (I, 149)

vykřičník 64, 236

vykvísti, vykvěte, spr. vykvete 141

v ý l e t 127 (I, 286)

vyložití, vyložen 15

vyložiti 189; vyložený podvod, dare-
báctví, spr. 189

v y m e z i t í, vymezen 16

v ý m í n k a 201 (I, 19, 100)

v y m í s i t í, vymísen 14, 15

v y m n o u t í, vymnul 121

v y n á š e t í 268, 287

v y n é s t í (trvací vynášeti) soud, nález,
rozsudek, právo, zákon, nařízení
268, 287

v ý n o s, výnosný 268, 297 (I, 152)

v y p á l i t í 162

v y p l á c h n o u t í, vypláchl 122

v y p l a z i t í, vyplazen, v. plaziti

v y p n o u t í, vypínati 158

v y p o u k l e z k r a š l o v a t í (u Hen.) 145

v ý p o v ě ě d, 6. p. o v ý p o v ě ě d í c h,
spr. o výpovědech 178

v y p o v ě ě t í, v y p o v ě z e n, spr. v y -
p o v ě ě n 312

v y p r á v ě ě, spr. vypravěč 150, v.
-č

v y p r á z d n í t í, vyprázdněn 16

v y p s a t í s o u t ě ž, lépe rozepsati 182
(I, 309)

v y r a b í t e l, lépe výrobce 159

v ý r a z 124 n.*

v y r a z i t í, vyrážeti (stč.), nyní vyjádřiti,
vyjadřovati 125

v y ř k n o u t í, v y ř k n u t, spr. vyřčen
178

v y s a d i t í; v y s a z e n nebezpečí, spr.
vydán 246

v y s l o v e n ý n e p ř í t e l, spr. zarputilý,
zlý, odpovědný 26, v y s l o v e n á
nouze, spr. opravdová, velká, bo-
lestná, nesmírná 26, v y s l o v e n ý
podvod, spr. vyložený - 189 (I,
182, 279)

v y s m í v a t í s e; j e s t v y s m í v á n, spr.
vysmívají se mu 85

v y s o k o r o s t l ý v R K. 3

v y s o k é m o ř e, spr. širé 57 n.* (I,
151, 190, 240 n.*); vyšší důsto-
jník 122; míti v ý š š í m z d u, spr.
lepší 212

v ý s o s t n á o b l o h a, spr. vysoká 275
v y s t r n a d i t í, v y s t r n a ě n 15

v y s t y d n o u t í, v y s t y d l 122

v y s ý l a t í, spr. vysílati 52

V ý c h r a d 242

v y t a s i t í, vytasen 15

výtka, po výtce (zastaralé) 4
vytržení; jsem všecek u vytržení, spr.
158

vytýkati, v. kolíkovati

vyúčtovatí, účtovatí ve prospěch, dluhem, na něčí vrub 311

vyvaditi (ze slova vada), na př, slib, dluhy, statek, rukojemství 29

vyvážeti, 3. mn. vyváží, spr. vyvážeji 246

vyvírati 274

vyvlastniti, vyvlastněn 16

vyvolati sensaci, v. t.; vyvolati stávku, nadšení, představu a p., spr. vzbuditi, způsobiti, podnítiti, rozpoutati 279

vyvřítí (zaniklo) 96

vyzdvihnouti, vyzdvihnul, spr. vyzdvihl 141

vyzírati 275

vyzískati prospěchů, spr. prospěchy 57

vzdechnouti, ani nevzdechnouti na koho, spr. nevzpomenouti 273, 275

vzdor tomu, zásluhám, spr. přes to, přes zásluhy 57 (I, 55)

vzduch; město bombardované ve vzduchu 248

vzdychnouti, vzdychl 122

vzhledem k neznalosti, spr. vzhledem na neznalost 57; vzhledem k panující drahotě, spr. při nynější drahotě 212

vzhůru býti (spr.), býti pohotově 189; vzhůru dostoupiti (ne-spr.) 273, 275

vzcházeti; lícha, která vzchází (obraz nespr.) 79

vzítí; nevezměte, spr. neberte 310; stížnost byla vzata zpět, spr. bylo od ní upuštěno 213; vzítí na vědomí, v. t.

vzkřísiti, vzkříšen 220

vzlaště, spr. zvláště 310

vznikati v RK. 2

vznosný 268

vzpomínka na jaro 101

vztáhnouti, vztáhl 122

vztýčiti, spr. vztyčiti (od tyč) 300

Z

z, předložka; z mramoru, spr. z mramoru 81; probudil se ze spaní, ze mdlob a p. 288; z ve výrazech odpovídati, počet klásti, hřích míti z něčeho 127; platiti z bot 294, v. i za, od; jeden z nejlepších lidí, v. jeden (9.); zemřel z nejlepších lidí a p., spr. jeden z nejlepších 5; z po výrazech zlomkových, polovice chleba a čtvrtina z pěti 223; z a s proti předložce

na, v. s; z jara, ale zrána 222
za, předložka; za a při 201 (I, 197); platiti za boty 294, v. i od, z; za předně, spr. předně, především 114
za-, předpona, sráží děj slovesný na okamžik trvání, zadupati, zasmáti se a p. 220
zababulený (val.) 299
zabarva, spr. zabarvení 274
zabarevniti se (u Hen.) 143

zabijačka, spr. zabíjačka 158
 zablátiti, zablácen 14
 Záboj, jm. osobní v RK. 3; doklady
 z městských knih pelhřimovských
 216*; v. i záboj
 záboj, lis, stoupa na tlačení oleje, zbytky
 řepky, olejová pokrutina; odtud
 i místní jméno »v záboji« i přezdívká
 Záboj v knihách pelhřimovských; v RK.
 je však Záboj, jm. osobní 250*
 zábojník, držitel statku »v záboji«;
 Zábojník, jm. osobní na Slovensku 251
 zabrániti výhled, spr. výhledu 82
 zábranný výjek (u Hen.), jako na obranu
 pronesený 143
 zacílití někam, spr. zamířiti 149
 začítí a jmoti se, v. t.; odtud začítí
 ná část, spr. začíná se 52
 záda; 7. p. záda mi, spr. zády 52
 záfrontí, lépe zápolí 253; v. i zázemí
 záhadný; kniha záhadná a kniha záhad 104
 zahnízdití, zahnížděn 16
 zahřátí, dial. zahřání 158
 záhumení (mor.) 176
 záchranně odsunouti nohu (u Hen.) 145
 zájem, v. i navzájem
 zajímavěti se něčím (u Hen.) 143
 zájmeno, v. náměstka; zájmena já, ty, on, my, vy, jenž, který atd. v. pod
 jednotlivými hesly; zájmena zvrtná, v. zvrtná
 zajmouti, zajmul, spr. zaja 84
 zákrok (na př. chirurgický), spr. 159
 zákrutník (Drahtwechsel, v textilnictví) 218

zakúrit do pece (slov.) 163
 záležitost; v záležitostech, spr. ve věci 152; státi se záležitostí svědomí, nespr. 278 (I, 93, 250*, 266, 273, 279)
 záložna, slovo utvořené 1861 (J. Durdíkem) 25
 záměrný, spr. úmyslný, účelný 64
 zaměstnaně spící hlavička (u Hen.) 145
 zamířiti úsilí, spr. vynaložití 220
 zamknouti, zamkl 122
 zamlouvati se 255 (I, 254*)
 zamraziti, až jí zamrazilo, spr. ji 52
 zamýšleti, 3. mn. zamýšlí, spr. zamýšlejí 277
 zanášeti do protokolu, spr. zapisovati 248 (I, 127)
 zandadlo (m. špunt, u Pacovského) 181
 zaneprázdňiti, zaneprázdněn 15
 zaorávati 294
 zapadnouti; den zapadne do tmy 84
 zápor; všechen a žádný ve větě záporné, v. všechen; jak — tak ve větě záporné m. ani — ani, v. jak; ani oheň, ani voda jsou, spr. nejsou 206; zápor po slovese zrazovati, v. t.; genitiv po záporném slovese, v. genitiv; slovesný vid ve větách záporných (nejdi tam — nechoď tam) 237 (I, 168)
 záporný; jest záporná, spr. záporná 202
 zapovědětí, zapovězen, spr. zapověděn 176, 220, 312
 zapříčiňovati (u Hen.), lépe způsobovati, podmiňovati 143
 zapůsobiti, působiti na okamžik 220 (I, 135); v. i za-

zařaditi, zařazen, spr. zařaden 13
n.º, 182, 208, 312 (I, 271, 314)
zařazovati, spr. zařadovati 150
zardousiti, zardousen, spr. za-
rdoušen 247
zařetěziti (u Hen.) 143
zarositi, zarosen, v. rositi
zase n. zas (dial. zasi) 158
zásobně horlivý přízvuk (u Hen.) 144
zastaviti; rychlík zastavil, spr. za-
stavil se 52, 177
zasténati v RK. 3
zástupy lidí byly 253; v. i shoda
zašti; ta zášť, spr. to záští 82, 276;
2. p. té zášti, spr. toho záští
147
zaštititi, zaštitěn 158
zatnouti, zatínati 158
za to, že (nespr. za to, jež to) 307
zatopiti, zatopeno i zatopíno 158
zatracené nebezpečí (u Hen.) 144
zaúčtovati, zapsati (do účtu) v dení-
ku 311
závada, zavaditi 30
zaváděti, 3. mn. zavádí, spr. za-
vádějí 182
zavazovati, trýací tvar k zavaditi 30
zavedňa (han.), ve dne 20
závislý od něčeho, spr. na něčem
151 (I, 181, 182)
závrať, 2. p. závrať 159
zavříti, zavřeno i zavříno 158
zazávojaný (u Hen.) 143
žazdíti, zazděn, v. zdíti
zázemí, spr. zápolí (lépe než zá-
frontí), slov. úzadí 252, 253,
287 (I, 316)
zazlívati, spr. míti za zlé, vyklá-
dati ve zlé 113, 116, 146, 149
(I, 61, 127)
zbarevněle vnímání (u Hen.) 144

zbaviti a zbavovati 57; zbav nás od
zlého, v. od
zbeleti, státi se bílým 30; 3. mn. zbě-
lí, spr. zbělejí 147
zblo 273 (I, 196)
zbohatnouti, zbohatl 122
zbožný (pův. sbožný = s bohem)
192
zcestí, spr. scestí 57
zdálečí, spr. zdaleka 273, 274
zdařbůh, na zdařbůh 158
zdáti se; zdá se býti ztracen, spr.
zdá se ztracen 82
zděliti, spr. sděliti, v. t.
zdíti, zděn 16
zdivělý 275
zdrava, spr. strava 310
zdřímnouti, zdřím! 122
zdrobnělá jména na vyjádření vroucno-
sti, synáček, kmocháček a p. 281,
282; zdrobnělá jména místní, v. t.
zdržeti slib, víru a p., nč. dodržeti 165
zdvihati, spr. zdvíhati 116, 176
(I, 120)
zdvihnouti, zdvihnul, spr. zdvihl
122, 141; zdvihnouti ustanovení,
nařízení (spr.), zrušiti je 160
zdvyhnouti, spr. zdvihnouti 310
ze v. z
zebrovaně prokládati (u Hen.) 145
zemákovica (mor.), bramborová polév-
ka 190
zemanka v RK. 3
zemědělec, zemědělství, z ruštiny 160
zeměnin, v. můj
zemskodeskový statek, spr. de-
skový 306
zeslábnouti, zeslábl 122
zesnouti, zesnul 121
zestárnouti, zestárl 122
zesvátečniti (u Hen.) 143

zefáček 281
 zevnitřní, nověji zevní, vnější 201
 zezhulice n. žežulice v RK. a MV. 2
 zhasnouti, zhasnul, spr. zhasl 122,
 141
 zhlédnouti, zhlédl 122
 zhníloch (han.), lenoch 20
 zhroučiti se, spr. shroutiti se 177
 získati si zásluh, spr. zásluhy (4.
 p.) 57, 246 (I, 122)
 zjitřený, spr. zjitřený 84
 zkad n. skad v RK. 4; zkad (básn.)
 80
 zlatonosný v RZ. 3
 zlatopíský v RZ. 3
 zlevniti a zlevněti 151
 Zličané 280
 zloba, ze zlý 48
 zlobiti se s něčím 264
 zlobný v RK. 4
 zlo menina systému (Gebrechen),
 spr. vada, nedostatek 248
 zlota, ze slota (v. t.), podle zlý 256
 zmáčknouti, zmáček 122
 zmek (z téhož kmene co zmije), do-
 mový had, domovníček, skřítek 256
 zmetati (o zvířatech), špatně poroditi
 256
 zmetek, nedochůdce, zrůda 256; v.
 zmetati
 zmlitý v RK. 2
 zmizeti, 3. mn. zmizí, spr. zmizejí
 84, 247 (I, 252)
 zmok, ze zmek, vlivem zmoklý 256
 zmokvati; krev zmokvala vlasy (u
 Hen.), spr. zmáčela 146
 zmraziti, z mrazen, spr. zmražen 176
 znalost písma 101
 znalý 24
 znamení kříže 102

známka; vpálil mu známku pro
 zeměradu, spr. vypálil mu zname-
 ní zeměrady 151
 znepochopiti (u Hen.) 143
 znovuzahájit jednání, spr. ob-
 noviti 248
 zobraziti, zobrazen 16
 zodpovědět; zodpovězení, spr.
 odpovědění 273; zodpovědě-
 ti, zodpovídati dotaz,
 otázku, dopis, spr. odpovědě-
 ti, odpovídati na dotaz, na otázku,
 na list 27, 57, 84, 85, 114, 149
 (I, 60*, 150, 278)
 zodpovědnost, spr. odpovědnost
 53 (I, 19, 21, 60); zodpověd-
 nost bráti, spr. míti, převziti
 odpovědnost 151
 zodpovídati, v. zodpovědět
 zoft (han.), šťáva 21
 zopojnětiněco (u Hen.), nespr.:
 zopojněti = státi se opojným 143
 zor (básn.) 80
 zora v RK. 3
 zorati 294
 zostriti, ostrým učiniti 30
 zoškliviti, ošklivým učiniti 30
 zploditi (o ženě), spr. zroditi 179
 zpodstatňování jmen příd. příponami
 189*
 zpomínavě se postaviti (u Hen.)
 145
 zpověď slyšeti, spr. někoho zpo-
 vídati 311
 zpozdit, zpozděn i zpozděn 16, 178
 zpravidla, skoro vždy, převahou (opak:
 výměněčně) 160
 zpřívučňovati (u Hen.) 143
 zprotivěti se, spr. zprotiviti se 300
 zprůsvitněti něco, nespr.:
 zprůsvitněti = státi se průsvitným
 30

způsobu 235
 zračiti se v RK. 2
 zraditi, zrazen 14
 zrána 222
 zráti, 3. jedn. zraje, básn. zrá 80
 zrazovati; zrazoval, aby mne podaroval a, spr. nepodarovala 147
 zřejmý; jest zřejm a, spr. zřejmá 202
 zřetel m. smysl 273; zřetel bráti na někoho, spr. dbáti někoho, hleděti k někomu 278 (I, 55)
 zrůda, 7. p. zrůdou 254
 zšedivěti, státi se šedivým 30
 zšlápnoti, spr. zašlápnoti 82
 ztad (básn.) 80
 ztajmněti, tajemným se státi; nespr. ztaje mněti něco 143
 ztemněti, 3. mn. ztemní, spr. ztemnějí 82
 ztráceti, 3. mn. ztrácí, spr. ztrácejí 277
 ztráta něčeho 101; ztráta matky a ztráta matčina 101
 ztratiti na hrůze, spr. pozbytí hrůzy 300
 zúčtovati, spr. súčtovati (dohromady) 311
 zůstati 273
 zůžovati, spr. zužovati 19
 zvědečtělý; obrana zvědečtěle podaná 206
 zvednouti, zvednul, spr. zvedl 178
 zvířátko, spr. zvířátko 141 (I, 277)
 zvláštní otisk z časopisu, stačí otisk, očištěno je z... 306

zvlhnouti, zvlhl 122

zvonečkově ověšená fukse (u Hen.), spr. fukse ověšená zvonečky 144

zvrtná zájmena; zvrtné se, si splývá s příklonným -s, (ze jsi) v ses, sis, 29*, 114, 214*, 273 (I, 301); zvrtné se nebývá u příd. jmen na -lý (na př. opilý = kdo se opil), u podst. jmen slovesných na -ní, -tí (zdání, loučení), v stč. též u přičestí na -cí (toulající, chvějící), dosud skvoucí, kající, vařící 24*, 53; zvrtným se vyjadřuje se někdy střídání a vespolečnost, někdy bývá tu nutno užití výrazu jeden — druhého, v. jeden (7.); — místo zájmena zvrtné přivlastňovacího bývá zájmeno osobně přivlastňovací: tvé ptej se truhly, spr. své 56, 177, 273; archaisticky: odpouštíme našim vinníkům 240; — zvrtné zájmeno se i svůj při dvou výrazech slovesných s podměty různými: pohleděv na učedníky vůkol sebe sedící 282 n.*

zvrhlý, ze zvrhnouti, špatně poroditi 256

zvykati si na něco, spr. něčemu 183; v. i zvyknouti

zvyknouti si, zvykl si 122; zvyknouti si, zvyklým býti na něco, spr. něčemu 246, 298, 300 (I, 182, 246), v. i zvykati

zvýšovati, spr. zvyšovati 276

Ž

žáčka i zákyně 127

žádný; kde nejsou žádná plivátka, spr. kde jich není 310

žalný v RK. 4

žaloba, ze žal, pův. žalost, pak žalování 44, 45, 51

žároviště v MV. 4

ždátí v RK. 2

žečka (han.), lžice 20

železobeton, spr. železový beton
31, 96

ženská jména: Rozálie Toporný,
rozená Markvart, nespr. 210;
paní Holý-ová, spr. Holá 118
(I, 187); místní rozlišování sleč-
na Dobrých, slečna Pražáková, a
paní Dobrá, paní Pražáková 209
(I, 83, 191); ženská jména od
osobních jmen, zvl. ruských a jiho-
slovanských, na -ov, -ev: Slukov-
Slukovová, Kornilov- Kornilovová,
Baškircov- Baškircovová 30 (I,
311); pod. Stolypin- Stolypinová,
Larin- Larinová (Anna K a r e n i-
n a je rusismus) 30; slečna dok-
tor, spr. slečna doktorka n. dok-
torová, paní posl a n e c, paní po-

slancová 156*, 218; komolení žen-
ských jmen křestních, Máďa, Lila
a p. 210

ženský; láska ženská (stč.), láska k
ženě 98

ž e s s i nedal pozor, spr. že sis 214

ž e ž h u l k a, spr. žežulka 141

žežulice, v. zezhulice

židovský; pro strach židovský, pro
strach před židy 97, 105 (I, 295)

žírný v RZ. 4

Živa v MV. 4

živok v MV. a j. 4

žízňivý 187

Žleby, 2. p. do Žleb n. do Žlebů
224

žloutek 190

žráti, žeru, žereš (zastaralé žěřeš, ži-
řeš) 119, 160

žs, šs splývá v s, v. šs

